

”Sellaista on asiain kohtalo”

Tavisten tarina

Pirkko & Pauli Semi

..... *Pirkko & Pauli*

Sellaista on asiain kohtalo

***Tuuli oli kova,
koska oksat heiluivat
lehmuksissa.
Niin saattoi kuvitella,
mutta ei se niin ollut.
Oksat heiluivat,
koska tuuli.***

Arto Salminen,
Parnasso 1/2006

***Maailma on ihmeellinen paikka elää.
Joukossa tavallisia,
ei paljon, mutta nähty on
ei kiivennyt maailman katolle,
ei keihästä kauemmaksi kuin kukaan,
ei jättänyt jälkeensä toiseksi parasta.
Paras saavutus pistesija.
Silti on hyvä olo.***

Pirkko ja Pauli 2006

*Suvun pienin solu
on sen yksi jäsen.
Pirkko Orvokki Semi,
omaa sukua Virtanen,
polveutuu äitinsä kautta
suvusta Hykkyrä,
joka on Mänttärin
Sukuyhdistyksen
suurin sukuhaara.
Toisessa pääroolissa
vähemmän tutkittu
puolisonsa Pauli.*

Esipuhe

Ilman suuria tekoja herää kysymys voiko löytää mitään paperille pantavaksi vaikka olisi pitkäkin historia elettyä elämää takana päin. Eihän tavallisella voi olla tavallista enempiä. Kun saimme Pirkon kanssa kimmokkeen kurkistaa omaan aarrearkkuunne, aloimme keskustella aiheesta enemmän ja vilkuilla taaksemme vähän sillä silmällä. Ja kumma kyllä, tavaraahan siellä saattaisi olla ainakin omaksi iloksi vaikka muistiin merkittäväksi. Ja ehkä se olisi mahdollistakin, onhan asiat läpi puhuttu moneen kertaan pitkän yhteisen historian aikana. On puhuttu ja on koettu. Sitten on vielä sitä aikaa kun emme lainkaan tunteneet toisiamme, ja kumma juttu, aikaa on jo ennen meitä. Sitten vaan tuumasta toimeen.

Miten panna paperille? Aloimme muistella menneitä. Minä kirjoitin mitä mieleen tuli, ja kun muisti petti kysyin Pirkolta ketä siellä Orimattilan Pariisissa olikaan kun niin usein siellä kävitte. Tällä tavalla tuli esille asian tynkää mistä ja näistä josta se lipsahti taas seuraavaan ja sitä seuraavaan. Kirjoitin muistiin ja luin myöhemmin mitä oli tullut kirjoitettua ja pyyhin puolet pois. Pirkko luki mitä oli jäljelle jäänyt ja korjasi virheet. Näin syntyi muistinvaraista puhekieltä lähdeaineistona tekijöiden muistikuvat ja tuntemukset.

Joku järjestys muistiin merkinnöille olisi ollut hyväksi. Paljon asiaa ja pitkäpiimäinen tapa esittää sai aikaan sen muodon kuin sai. Hyvin pian kävi ilmi, että ollaan tekemisissä monikerroksisen ilmiön kanssa kun kerrotaan ihan tavallista. Mikäli olisi kysymyksessä urotyö tai selviytyminen voittajana vuorikiipeilyssä, olisi merkintöjen tekemiseen löytynyt selkeä järjestys; alku, huipennus ja onnellinen loppu. Meillä ihan tavallisilla on vaikeampaa. Takana lapsuus, aikuisuus ja elämän täyttymys. Parisuhteeseen hakeutuneella kaikki

vielä kerrotaan kahdella. Lisäksi me hakeudumme ties mihin suhteisiin ja useimmiten selviämme niistä. Miten paljon onkaan ollut ja mennyt. Elämä kulkee peräkkäin, vierekkäin, eteenpäin ja joskus taaksepäin. Tätä vyyhteä mekin aloimme purkaa.

Aivokirurgi valotti työnsä luonnetta television ohjelmassa. Vastuu ja varmuus työnsä lopputuloksesta korostuu yli kaiken. Jos alustavassa keskustelussa omaiset toivottavat onnea, kirurgi ei vastaa. Ele on realismia, ei huonoa käytöstä. Onnen toivotusten saattelemana me kuitenkin kuljemme kehdosta hautaan, se on kaunis ele, mutta toivomuksena jättää pelivaraa jota kirurgilla ei ole.

Olkoon onni myötä meitä evästetään aina kun on valinnan paikka. Pirkolta olen usein kysynyt miksi niin nuorena ja miksi juuri minut. Ei selvää vastausta, mutta ilman katumisen merkkejä vähempikin täsmennys on riittävä. Vastaavaan kysymykseen minulle olisi vastaus: jos en minä Sinua saa niin, lähden täältä kauas pois... Näin hatarin perustein liikkeellä ollaan mutta hyvin menee. Usein tuntuu siltä, että olenko se ollut sittenkin minä, joka valintoja teki, vai onko mukana johdatus tai kohtalon soremi tai molemmat. Enhän minä ole näin viisas voinut olla. Kiitos Pirkolle. Matka jatkuu.

*Jokainen ihminen
on laulu arvoinen,
jokaisen elämä on tärkeää.
Jokainen ihminen
vain elää hetken sen,
minkä kohtalo on hänelle määräävä.*
-Veikko Lavi

Pirkko ja Pauli Korsossa helmikuussa 2007

SISÄLLYS

RISTI JA VINORISTI	14
REIKÄTUOLI JA POLVIHOUSUT	30
AIKUISTEN ARKI	48
KOULUTIELLE	73
MUTKIA KOULUTIELLE	86
TOINEN MUUTTO.....	114
AHTI AHOLA	118
YKSI + YKSI = KAKSI +	126
OTK:N AIKA	181
ATK- AIKA	207
E- INSTITUUTIN AIKA	227
KOLMAS IKÄ	267
MATKAILUA KARJALASSA	318
JÄLKIKASVU	350
LISÄPÖYTÄKIRJA	354

Sellaista on asiain kohtalo

Tavallinen tallaja taivaltaa polkunsu päähän joko moukan tuurilla tai joka tapauksessa taivaltaa. Viittaus kohtaloon kalskahtaa kolkolta, mutta sitä se ei ollut kesällä saunan lauteilla kun neljävuotias Nadja tavanomaisen tarinoinnin yhteenvedona totesi, että sellaista on asiain kohtalo. Päinvastoin kommentti oli huvittavaa pikkuvanhan pohdiskelua. Aforismi jäi elämään mielen sopukoihin.

Lapset ja isovanhemmat samoilla lauteilla sisältää ajan kulussa yhteensä pitkän kaaren. Niin pitkän, että otsikon sisältö alkaa puhutella. Varsinkin jos on jo tullut siihen ikään, että paljon on vettä virrannut - sanotaan. On käsitelty asioita, on koettu kohtaloita. Muutenhan emme tässä olisi.

Pintaa raaputtamalla saattaisi tulla esiin jotain muistiin merkittäväksi. Mutta miksi nähdä vaivaa. Mitä taviksen taipaleella voisi olla sen arvoista? Eihän tavallisella voi olla tavallista enempää kerrottavaa tai kuultavaa.

Mennyt on elettyä, tulevasta emme tiedä, joten eläkäämme tätä aikaa. Kun on hyvä näin, se tekee elämästä mielenkiintoisen ja elämisen arvoisen. Meillä kaikilla on takana ja edessä oma tarinamme. Ei kahta samanlaista. Kohtalon kulku siinä rinnalla luo kytkösten verkon, josta punoutuu meidän jokaisen oma iso ainutlaatuinen juttumme. Ja se panee raaputtamaan.

Kohtalokkaat sanat esiin nostanut pikkuvanha ei ajatellut asiaa sen pitemmälle. Se on vasta myöhempien aikojen rasite, hänellekin. Kohtalossa on jotain pelottavaa, jos otamme sen annettuna. Ja miksi emme ottaisi myös niin. Toisena ääripäänä otamme sen omiin käsiin - muka. Yleisintä lienee sovellutus siinä välimaastossa. Kirjava kokonaisuus siitä tulee ja maailma on mielenkiintoinen paikka elää.

Omat kokemuksemme ovat meitä lähinnä. Siksi ne ovat meille rakkaita kokemuksina, elämyksinä, hyvinä, huonoina, mutta meille omina. Olemme myös parempaan pyrkijöitä. Siihen käytämme oppimisen lahjojamme. Oppia voi myös kokemuksen kautta, niin hyvin omien kokemusten kuin toisten ja erityisesti toisten.

Sillä onhan niin, että kaikkia virheitä emme yksinkertaisesti ehdi elämämme aikana itse tekemään. Ei oppi ojaan kaada - sanotaan, mutta miten tässä oikeastaan pääsi näin käymään.

Risti ja vinoristi

Aika on lahjomaton ja ennen pitkää joudumme silmätysten monenlaisten elämän ilmiöiden kanssa. Jopa jo silloin, kun emme vielä tiedä niin käyneen. Ja siitähän se alkaa. Synnymme perheeseen, kylään, maakuntaan, maahan. Synnymme osaksi kulttuuria, tapa elää. Näin olemme paikkamme valinnut valitsematta itse mitään näistä. Niin on hyvä kuin käy. Ja hyvä että näin on. Tarvitsemme kiinnittymistä johonkin. Syntymässä syntyy juuret ja kulttuuri antaa kehukset aloittaa sitten kun aika koittaa ja olemme valmiita omille valinnoille.

Seurue alussa mainituilla saunan lauteilla olemme me. Minä vanhimpana johtuen siitä että olen syntynyt ennen näitä muita. Pirkko tuli syntyneeksi viisi vuotta myöhemmin mutta hyvä niin. Viisikin vuotta voidaan nähdä paljon kun tarkastellaan maailman menoa. Tuona aikana oli, ikävä kyllä otettu askeleita taaksepäin, mutta parempaan pyrittiin. Nadja ja Teemu ovatkin sitten lapsenlapsina kymmeniä vuosia meitä jäljessä, mutta huimat muutokset ympäristössä jo edessä.

Synnytty siis eri aikoina, eri paikoissa ja pieniä kulttuurisiakin eroja löytyy. Jo näinkin pienessä piirissä katse taaksepäin avaa huikeat näkymät, jossa kiehtovinta on ihmiselon arki ja ihanuus jo tälläkin aikavälillä mihin omat henkilökohtaiset kokemukset yltyvät. Toiset meistäkin ovat vasta alkumetreillä ja toisilla vaikka jaettavaksi jos tilaisuus siihen tulee.

Viittaus ristiin ja vinoristiin on tehty tässä yhteydessä vakavassa mielessä. Kulttuurista eroa tässä yritetään esiin nostaa, vaikka ne ovat vähäiset. Samoja suomalaisia, mutta kun eri puolilt lähtöisin ollaan on mielenkiintoista muustella eroja ja yhtäläisyyksiä kunkin lähtökohdista käsin. Tässä niitä on opillisesti enemmän ja arjessa vähemmän ja siksi niillä on paikkansa henkisen elämän puolella. Jokainen tulkoon uskollaan autuaaksi. Perhesuhteisiin näillä ei ole ollut meillä eikä tuntemillamme muillakaan merkitystä koska maallistunut yhteiskunta häivyttää erot.

Paljain jaloin elämäni aloin, sanotaan. Ihan niin se ei ole. Jo silloin meihin on ladattu paljon entistä ja paljon odotuksia. Syntymä on suuri tapahtuma vanhemmille, suvulle ja se on kaiken perusta. Ei mikään pikkujuttu. Me tulimme jatkamaan jotakin. Mikä on rakentamista jo oleva, entisen päälle. On taloudellinen puoli jonka varaan rakennamme ja on henkinen puoli jonka vaikutteet tulevat meihin kosketamaan. Henkisen suunnan saammekin jo kasteessa. Se on ensimmäinen anti. Taloudelliset työkalut tulevat yksilöllisesti eri aikoina ja erilaisina. Toinen saa esimerkiksi matkalipun työnhakuun, ja toinen pankkikirjan tai osakesalkun. Kumpikin näistä puolista on se, mitä paljasjalkaisen varalle on. Näistä me sitten ponnistamme kasvuun, nousuun jopa lentoon jos hyvin käy ja siivet kantaa.

Pirkolle risti opillisena tunnusmerkkinä on ollut ainut oikea ja säilyttänyt arvonsa. Lapsuus näköetäisyydellä kirkon tornista ja senaikaiset muistot Joulukirkosta, lauluista ja runoista ja joulut kotona, tai kristillisyyden sen aikaisessa peruskoulussa aamuhartauksineen on jättänyt jälkensä jotka mielellään muistaa.

Minä olen halunnut pitää kiinni vinorivistä. Opillisesti nämä poikkeavat, ei suuresti mutta viehättävän paljon toisistaan. Pidän uskottavana mikä on vanhaa, koettua ja

pysyvää. Sen sanoma tulee jotenkin läpi siihen tapaan kuin oletan uskontoon - uskoon kuuluvaksi. Elämäni alkumetreillä sillä on ollut merkittävä osa arjessakin. On myös tunne kohtalonomaisesta merkityksestä sillä pitkällä tiellä jonka olen kulkenut. Jotain mystistäkin mielessä käy, kun ajatus vinoristin kautta kiertyy omiin kohtaamisiin tai vaikka koko maan kohtaloihin.

Uskonpuhdistus eteni Karjalan raukoille rajoille vasta viimeisenä ja tunnetuin seurauksin. Asuin siellä seudulla, jossa yhteys luterilaisuuteen oli ohut. Kylässä oli vain yksi sellainen perhe, asuivat mökissä rannalla. Koulumatkalla huomioimme aina tuon asukkaan, jotta sellainen perhe siinä asuu. Se oli poikkeavaa, mitään yhteyttä meillä ei heihin ollut. Tuosta on edetty kauas, niin fyysisesti kuin henkisesti. Olemme sopeutuneet, omaksuneet ja hyväksyneet kansamme sisäiset erot osaksi hyvin toimivaa kokonaisuutta. Meidän muuttaessa sitten myöhemmin uskontomme kanssa muualle Suomeen, kaikki muuttui päälaelleen. Nyt ortodoksit olivat kummajainen veden pyhittämisineen tai ristisaattoineen. Kirkko sai kuitenkin paikkansa, ja tätä kirjoitettaessa ortodoksien jäsenmäärä on kasvussa ja luterilaisella puolella kirkosta eroaminen on huolestuttavan suurta.

Rakkaus ei tunne rajoja. Pääsin saatolle kun tapasin Pirkon, ”luteri” Orimattilan seurakunnasta syysiltana Jymylinnassa. Se oli kylän tanssipaiikka Orimattilassa. Olin tullut Karjalan laulumailta mutkien kautta sorateitä pitkin Etelä-Suomen rintamaille. Suuri kertomus voi alkaa. Pirkko sanoo myöhemmin hyväksyneensä tarjoukseni silloin, koska pelkäsi pimeää ja kotiin mentiin kirkon ja hautausmaan ohi. Pirkko oli vielä niin nuori ja minulle tämä sopi hyvin. Olin jo lapsena kuullut kauhutarinoita riihistä, saunoista ja hautausmaista. Nyt ei pelottanut, olinhan hiljattain sotaväestä vapautunut alikersantti. Nyt piti esittää rohkeaa, ja ensimmä-

mäisellä saattomatalla olivat mielessä ihan muut asiat, vähiten vainajat.

Tapaamisessa kaikki menikin nappiin. Oli äärettömän selvää, estotonta, yksinkertaista ja suhteesta tuli pitkäaikainen ja pysyvä eikä loppua näy. Eipä tyttö tiennyt kenen matkaan oli lähtenyt. Pirkko oli täyttänyt 16, ja oli viisasta pelätä pimeää ja pahoja poikia. Juttelumme jatkui Pirkon pihalla sementtiin nojailien. Syysilta oli leuto, ei tuntunut niin pimeäkään enää, ei mitään pelottavaa. Oli vain hienoa todeta olevansa olemassa ja pallo jatkoi radallaan. Oikeasti emme tietysti tunteneet toisiamme, ehkä Orimattilan sillalla oli ohitettu huomaamatta. Nyt tuli huomatuksi miellyttävä olemus ja nätti punainen hame kun me ”miehet” haimme tyttöjä tanssiin. Tutustuminen lähti hyvään alkuun. Voiko se olla näin helppoa.

Saattomatka kulki kyllä Orimattilan kirkon ohi, mutta eipä tyttö kertonut sen olevan hänen kotikirkkonsa jossa kastettu ja rippikoulun käynyt. Paikallisena paljasjalkaisena nuo asiat ovat itsestään selviä. Minun muualta muuttaneena piti olla kiinnostunut missä ollaan, mutta nyt piti valita sanansa ja ainakin yrittää olla fiksu. Siinä kohtalo meitä kuljetti, vaikka emme sitä tienneet ja otti meidät huomaansa vaikka emme sitä huomanneet. Vakavaa puhetta, mutta tältä se jälkiviisaana näyttää.

Onneksi maapallo on pyöreä ja mielikuvissa sitä voi pyöritellä ja tarkastella eri puolilta. Orimattila oli nyt nähty ja sen pelottavat paikat onnellisesti ohitettu. Minun kotikyläni pelottavat paikat voi yrittää löytää vain ilmakuvasta. Samat kauhistukset sielläkin, vaikka risti jonka kautta haetaan tukea ja turvaa matkan varrella on erilainen. Risti ja vinoristi ovat siis sittenkin totta.

Aihe jäi elämään meidän suhteessa. Ekumeenisuus on tullut eteen mitä moninaisimmissa tilanteissa. Karjalaisten juhlissa, isommissa ja pienemmissä on ollut sääntönä, että kirkon edustajat tuovat tervehdyksensä tilaisuuteen. Arkkipiispa Johannes Joensuun juhlassa oli valinnut juhlapuheensa otsikoksi juuri Risti ja vinoristi. Puhe oli paitsi meitä puhutteleva, myös yleisesti toistemme arvostusta korostava. Kuopiossa vastaavassa tilaisuudessa paikallinen luterilainen piispa istui salissa puhe-etäisyydellä meistä. Keskustelimme ohjelman lomassa meidän henkilökohtaisesta erilaisuudesta uskon asioissa. Halusi tietää miten hoidamme henkisen puolen. Vakuutimme tasapuolisuutta mausteena pieni valkoinen valhe.

Heinäveden Valamossa ja Lintulan luostarissa olemme käyneet useita kertoja. Joensuun matkoilla olemme kahdesti yöpyneetkin, Valamossa, kerran skiitassa ja toisella kerralla luostarin hotellissa. Erityisesti jälkimmäinen käynti jäi mieleen rauhan tyyssijana. Väljät tilat, hiljainen kesäilta ja yö, iltaliturgia luostarin kirkossa jossa harras tunnelma. Kirkossa vakiokävijät erottuivat selkeästi muista, syvästi uskonsa sisäistäneitä nuoria ihmisiä ja tilanteen hyvin hallitsevia. Muutama turisti joukossa aristellen ja kirkollista toimitusta tarkkaillen. Seurasimme vielä joitakin kirkosta poistuvia, jotka kiireettöminä leppoisasti jutellen siirtyivät majapaikkaansa kohti tyynen oloisina ihmisinä. Sain pienen trauman. En osannut käyttäytyä tapahtuman arvoa vastavalla tavalla. En tuntenut kirkon tapoja, sen muutoseikkoja. Pirkko lohdutti ja osti minulle käytösoppaan luostarin myymälästä. Siitä huolimatta tämän puutteen kanssa on vain elettävä ja kelvattava.

Tuomiokirkossa olimme Pirkon kanssa eräänä Talvisodan alkamisen vuosipäivänä mukana sytyttämässä 400 kynttilää. Kirkot tasapuolisesti paikalla. Tilaisuuden päätteeksi

marssimme kynttiläkulkueena Uspenskin Katedraaliin Katajanokalle. Kumpikin Kirkoista olivat ääriään myöten täynnä kansaa.

Kirkon Isät täyttivät pyöreitä vuosia. Olin Hilan mukana kun veimme salmilaisten seurana tervehdyksen Metropoliitta, nykyisin Arkkipiispa Leolle ja Kirkkoherra Purmoselle heidän täyttäessä edellinen 50 ja jälkimmäinen 60 vuotta. Kaikki nämä vaatimattomat kohtaamiset ovat pitäneet yllä hyvän yhteyden kumpaankin kirkkoon. Pirkolle seurakunnan viestintä, Vantaan Lauri ja Ortodoksiviesti ovat yhtä tarkoin luetut lehdet, ehkä Lauria vähän vähemmän. Kirkon isät ovat toimineet myös vertailukohteina. Erot ovatkin huomattavat ja se tulee opista jota edustaa. Parempi perehtyneisyys loisi edellytyksiä myös kritiikkiin terveessä mielessä. Molemmissa olemme tavanneet henkeviä sanoman välittäjiä. Käsikirjoitukset kirkollisista toimituksista poikkeavat suuresti toisistaan mikä johtaa erilaiseen tunnelmaan. Häät ja hautajaiset tästä tunnetuimpia. Näistä jälkimmäisen avoin läheisyys saa molempien tuen. Samoin naispappeus luterilaisessa kirkossa saa kummankin kriittiset arviot hyvyydestä ja huonoudesta. Verot maksamme kevyesti kumpikin.

Palataan maan pinnalle. Kaikilla meillä on paikkamme tämän yhteisen pallomme pinnalla. Sen mitä yleensä teemme, mahtuu vain pienelle pläntille suurella kartalla. Voimme mielikuvissa pyöritellä tuota karttapalloa tai selata karttalehtiä mielin määrin ja tunnistaa elintilamme muiden joukosta. Tekniikan avulla voi kurkistaa vaikka pallon toiselle puolelle. Ilmakuvassa näin onkin tehty. On otettu kuvaa siis myös sieltä mistä minä olen tullut. Nyt kun Orimattila on nähty, voimme kurkistaa toiseen paikkaan pallolla.

Ilmakuva ei erottele yksityiskohtia pelättäviin ja turvallisiin. Kyllä niemet lahdet ja saarelat näkyvät, mutta miten ihminen siellä vaeltaa siitä kuva ei kerro. Ne kuvat pitää

ottaa matalammalta, lähempää ja mielellään väreinä. Kirjoitukset ja kertomukset tyydyttävät tiedon janoa niin halutessa. Kuvakin voi vielä johtaa harhaan tai kertoja saattaa värittää sanomaansa lisäten tarinaan omiaan. Parasta olisi nähdä kaikki omin silmin.

Ilmakuvassa on Uuksun lahti Laatokassa. Lahden erottaa tällä kohtaa Laatokasta kapea kannas, paikka nimeltään Kaita. Lahden pohjukkaan laskee Uuksun joki ja lahti avautuu Laatokkaa Salmi kirkonkylän kohdalta. Lahden keskellä on saarijono kuin koriste järvimaisemassa. Saarista suurin on Kirsun saari. Näköetäisyys lahden yli riitti erottamaan asutuksen vastarannalla. Ennen Kaidan kohtaa on myös esteetön näköyhteys pitkin lahden selkää ohi Salmin, jolloin horisontissa näkyi rannaton ulappa.

Syntynyt saunassa.

Jos oikein tarkkaan katsoo edellistä kuvaa voi mielikuvitusta käyttäen löytää sieltä Uuksun lahden länsirannalta saunan. Ylhäältä päin tultaessa tie kaartaa lahden oikeanpuoleista rantaa lähelle Kaitaa. Siinä se sauna on tai on ollut, ihan vähän ennen kapeinta kohtaa kannaksessa. Tie jatkuu useita kilometrejä Uuksalonpään niemeen päättyen niemen kärkeen. Lahden vasenta puolta edetessä tullaan Salmin kirkonkylään ja siitä edelleen entiselle valtakunnan rajalle. Saunalta sinne on matkaa noin 50 kilometriä ja Salmi on siinä puolessa välissä.

Sauna näyttää tässä nyt saavan korostetun aseman kun koordinaatit määritellään ja etäisyydet lasketaan sen sijainnista, mutta sillä on kyllä ollut tärkeä sijansa elämän menossa noilla kulmilla. Juuri tuossa saunassa olen syntynyt kuin myös meidän muu pesue, sisaret ja veljet. Siinä on myöhemmin tuhkavastoilla tarvittaessa kylvetty ja ranta-vedessä huuhdeltu. Kaksitoista ensimmäistä elinvuotta kuuluivatkin tämän saunan palveluksista nauttien. Sen sivuitse kuljettiin kesällä uimaan, kalaan ja veneellä asioita toimittelemaan. Talvella jäälle vaikka pyykit avannossa huuhtelemaan. Kun sitten jälkeen vuosikymmenten palasin Pirkon kanssa noille paikoille, oli saunan paikka se mikä löytyi ensiksi ja sen perusteella suunnistaen vasta lisää. Todella mielenkiintoista tuo kohtalon kera kulkeminen. Ajan myötä saunaan on kasautunut kosolti monenlaista mystiikkaa.

Syntyä saunassa lienee ollut myös seikkailua ja selviytymistä. Näin voisi nykyisten normien perusteella hyvin olettaa. Ystävämme Leo kertoo syntyneensä samoin saunassa, mutta suurempana selviytyjänä mitä itse asiasta muistan. Heilläkin maalattia siellä missä ei kävelty. Lauteen alunen oli sellainen ja sinne kipattiin kiukaan kivet sitä mukaa kuin ne olivat tehtävänsä täyttäneet. Leo synnyttyään potkaisi

pikkuisen ja luiskahti päästäjän käsistä lauteiden alle kiuaskiville, kovanlainen alusta vasta-alkajalle. Itku pojalta pääsi, ja niin hänet ongittiin ylös, pestiin ja puettiin. Ystävämme on ujustellut kertoa tästä epäillen tulkintaa, jotta tapaukseen liittyy jotain alkeellista, siksi nimimerkillä. Sauna ei kuitenkaan ollut rantasauna, se oli vain rantaan vesirajaan rakennettu. Tuolla rannalla sauna palveli monenlaisia tarpeita. Käynti saunaan oli mantereen puolelta, joten ranta ei ollut ollut hallitseva paikan valinnassa muuten kuin että kantovesi oli lähellä.

Uimassa toki käytiin kun käytiin kylpemässä. Mutta saunassa tehtiin paljon muutakin kuin synnyttiin ja kylvettiin. Ruumiin kuntoa hoidettiin ainakin kupparin sarvilla ja talouden huollossa sauna oli apupaikka monella tavalla. Kupparia tarvittiin jos halusi keventää oloaan. Paha veri siinä saunan penkillä pois imettiin. Se oli vanhan kansan terveydenhoitoa. Ihoon lyötiin pieniä haavoja joiden kautta veri saatiin vaihatta ja vaaratta tulemaan ja tilalle tuo kevyt olo. Aikuinen makasi laverilla, ja veri siinä virtasi, mikä sitten runsaalla vedellä huuhdeltiin pois. Kukaan ei valittanut. Päinvastoin tunnelma oli leppoisan oloista, vähän kuin talkoohenki päällä, vieras talossa ja kahvittelut päälle.

Saunan eteisessä käsiteltiin pellavat. Niitä loukutettiin, se on karkeampi käsittely ja lipsutettiin, jo hienompaa kuitujen muokkausta. Syksyllä sitä tehtiin, eikä se mennyt päivässä. Pellavahommassa oli talkoohenkeä kun siinä muutamia kylän naisia pellavia pölyytteli mukavan jutustelun säestyksellä.

Pitkä siima huollettiin saunan eteisessä kalastuskuntoon. Kastemadot pujotettiin syötiksi siiman koukkuihin, 400 koukkuu laatikko ja siima. Illalla siima laskettiin Uuksunlahteen saarien tuntumaan kalastamaan. Aamulla se käytiin nostamassa ylös oli ilma mikä tahansa. Kalat poistettiin

koukuista, koudut asetettiin paikoilleen loviin laatikon laitoihin. Myöhemmin kalat perattiin ja koudut puhdistettiin madon rippeistä. Sekin tehtiin saunan eteisessä.

Saunassa keitettiin eläinten suolet saippuaksi. Tuotteena saatiin pahanhajuista muilua (saippuaa) pitkäksi aikaa kerrallaan. Kotona keitetty saippua oli lähelle samanlaista kuin kaupastakin sai, eli muottiin valettuja tankoja ja paloja värittään ruskeaa, paitsi hajusteet puuttuivat. Ei niitä kyllä ollut juurikaan kaupankaan saippuassa jota pyykkisaippuaksi kutsuttiin. Se oli sen aikaista teuraseläinten sivutuotteiden tehokäyttöä.

Kiuas paitsi lämmitti saunan ja kuumensi samalla saunaveden, siinä aika ajoin kärvennettiin lehmän sorkat stutenin (lihahyytelön) valmistukseen. Näin tehtiin jos sorkkia oli saatavissa. Nehän olivat teurastuksen sivutuotteena ja teurastus tapahtui yleensä taloissa. Stuteni oli maukasta lihahyytelöä. Liha siinä oli muualta kuin sorkista, mutta hyydytysaine tuli luusta ja hyvä maku käristyksen myötä.

Muistan hyvin Severin syntymän, hänkin ilman muuta samassa saunassa. En tietysti ollut synnytyksessä mukana, mutta kohta sen jälkeen. Herätessäni eräänä aamuna viiden ikäisenä huomasin tuvassa jotain erikoista. Oli poikkeuksellisen siistiä, laitetun näköistä ja juhlan tuntua. Lesonkalla (penkki uunin sivustalla) oli puhtaan vaaleaksi sisustettu kori. Veljeni Severihän se siellä availi nyrkkejään.

Severin syntymän se kohta, kun kömmin unisena kammarin puolelta tupaan ja havaitsin sen tunnelman mikä siellä vallitsi, on täytynyt olla poikkeava, merkittävä ja valmisteltu. Pysyvät muistijäljet ovat harvinaisia, ja siksi niitä pitäisi osata lukea paremmin. Vaistosin, että minultakin halutaan lausuntoa, mutta tuli yllättäen ja en ottanut kantaa. Hyvän elämän merkit tuosta aamun tuokiosta jäi.

Savusaunan lämmitys oli astetta pitempi prosessi mitä saunat ovat myöhemmin olleet. Öljylyhty ikkunalaudalla valaisi hämyistä saunaa ja kotona keitetty saippua puhdisti saunojan. Lankkulattia sillä osalla jossa liikuttiin piti huolen hygieniasta, lauteiden alla toimi maalattia samalla viemärinä. Eteisessä riisuttiin ja puettiin. Sattumoisin myös vilvoiteltiin. Eteläpuoleisella seinustalla kasvoi tomaatit. Sillä seinällä oli myös räppänä, jonka kautta samalla ovea raottaen savu ja häkä poistui saunasta ennen kuin aloitettiin.

Ilmakuva seudusta osoittaa, että vesi oli tuolla kohtaa aina lähellä. Se ei ollut erityinen nautinnan lähde, virkistystä tai vapaa-aikaa palveleva, tosin sitäkin vaan se oli työtä, kalastusta ja vesihuoltoa varten välttämätön ja itsestään selvyys. Arki pyöri paljolti tuvan ja rannan välillä. Tämän koin yllättävänä havaintona omakohtaisesti vasta kun olin ollut jonkun aikaa Orimattilassa. Kuulin ihmisten puhuvan järvestä, vedestä, uimisesta ikään kuin sitä olisi haluttu enemmän tai aina mentiin jonnekin mistä sitä sai. Sitten tuli vastaan Kalliojärvi jonne mekin Pirkon kanssa kerran menimme ”virkistäytymään”. Mikä sumppu ja mitkä rannat. En osannut kommentoida, mutta herääminen alkoi itää. Eihän täällä ole vettä, ei ainakaan lähellä. Se oli ensimmäinen oivallus, ja aloin arvostamaan asioita joilla aiemmin ei ollut mitään sijaa.

Maisema avautuu. Hirsirakenteinen uudehko sauna sijaitsi rannasta taloon vievän tien vasemmalla puolella. Lahdelta katsottuna oikealle kaartui hiekkarantaa aina seuraavaan niemeen, josta se jatkui kivikkoisena niemen ympäri. Vasemmalle ranta oli samoin kivikkoinen aina Kaijan sahalle asti. Hiekkarannallekin oli jostain eksynyt iso yksinäinen kivi. Tällä alueella kului ensimmäiset leikki- ja kouluvuodet.

Suosituin osa rannasta oli hiekkaranta. Iso kivi oli sopivasti paikalla ja sille piti kiivetä ylös ja liukua alas. Pyöreäh-

kö ja ilman kulmia kivi oli monilla housupareilla kiillotettu. Ranta oli sopivasti matala ja menopelinä oli soutuvene. Se vedettiin maihin joskus ison kiven viereen. Rantaveteen pääsi polskimaan jo ennen ruohikkoa joka oli varsin tiheä.

Kivikkoranta saunalta Kaijan sahalle oli kovassa käytössä sekini. Kumma kyllä kiviä kääntelemällä löytyi niiden alta aina uusia ötököitä. Kivien koloissa eleli joku piikikäs kalakin, mikä oikeastaan olikin se mitä etsittiin. Konkurssin tehnyt Kaijan saha oli jännittävä juttu. Sen rapistuneet laiturit ja lastaussillat piti tutkia veneestä käsin. Punatiilinen tehtaani-piippu ja tehdasrakennukset sen juurella oli niin mahtava näky, että emme koskaan rohjenneet nousta siinä maihin tai lähestyä niitä mantereeseen kautta. Ei niistä ollut varoitettu, mutta ei me niissä käyty.

Ruohikon takaa avautui lahden selkä. Keskellä oli saaririvi, joka jäi vieraaksi. Niiden lähistöllä kalastettiin pitkällä siimalla, mutta koskaan ei noustu maihin. Tämäkin kertoo vähäisestä kiinnostuksesta sellaiseen millä ei ollut suoranaista hyötyä. Etuoikealla oli muita suurempi Kirsun saari. Se oli tuttu paikka. Saarella oli merkitystä puutavaran uitossa ja saarella oli iso tukkikämpä. Jostain syystä olin poikase-
na siellä öitäkin tukkimiesten kanssa. En tiedä miksi yötä koska ei se niin kovin kaukana mantereesta ja kotoa ollut. Yöpyvillä aikuisilla oli hyvä fiilis ja tuvassa tukeva tukkipuun tuoksu. Korttia ne pelasivat, öljylamppu valaisi ja ritsillä nukuttiin. Tukkilautojen kanssa niillä oli jotain tekemistä. Hinaajat lauttoja vetivät etanavauhtia jokisuusta Laatokalle päin ja siellä sahoille ja sellulaitoksiin.

Lähipiirin lasten leikki- ja kohtaamispaikka oli ranta meidän kohdalla ison kiven tuntumasta eri suuntiin. Näin erityisesti kesällä, talvella jää. Käynti rantaan tapahtui saunan sivusta meille, matkaa n. 30 metriä loivaa nousua. Meiltä eteenpäin saman verran oli Heikin talo. Heikin lapset olivat

meitä virkumpia. Ihmettelin usein sitä, että auringon ollessa jo korkealla ja uni vielä silmässä, rannasta kuului Heikin lasten mahdoton mekkala ison kiven ympärillä. Ovaskaisen perheessä, meistä Kaitaan päin 200 metriä oli vielä kaksi meidän ikäisiä, tyttö ja poika. Nämä kuitenkin luistelivat yhdessä talvella railoon ja hukkuivat.

Nuo kolme, myöhemmin kaksi pesuetta kun Ovaskaisen lapset poistuivat leikeistä traagisella tavalla muodosti ydinjoukon joka vietti aikansa näillä rannoilla. Laatokan puolelle kannaksen yli ei ollut myöskään pitkä matka, mutta meiltä käytiin siellä harvemmin. Luonto sillä puolella oli erilainen. Laaja ulappa, isot saaret, kivikkoiset rannat. Häkellyttävää oli soutaa kun syvälläkin pohja näkyi ja pinnan väreilyt välkyivät pohjakivissä.

Laatokan puolelle pääsi myös suoraan kannaksen poikki veneellä. Parin sadan metrin päässä meiltä oli Lysi- niminen kulku kelpoinen vesireitti ilman virtausta. Reitti alkoi Kirkkoniemen poukamasta Lysin sillan alitse jatkuen kylän halki ja päätyen poukamaan Laatokan puolella. Lysin varrella oli runsaasti asutusta, muun muassa monta Jestoi- nimistä taloa. Muutamia kylän naisia, minä heidän mukana kävimme tätä väylää pitkin soutuveneellä Laatokalla Varpasaassa keräämässä bohorizzua. Se oli pieni varpukasvi ja sen lehtiä käytettiin teen valmistamiseen. Lehdet poimittiin, kuivattiin ja niistä keitettiin bohorizzutee. Se oli suurta herkkua jota juotiin hauvotun (haudutetun) maidon kanssa. Olen ottanut tuon kasvin puheeksi myöhemmin eri yhteyksissä, mutta en ole tavannut sen tuntijaa ei nimen, eikä käyttötavan perusteella.

Jo muutamassa vuodessa liikkumatila lisääntyy kasvamisen ja kehittymisen myötä. Niin kävi meidänkin pihapiirissä. Se oli sitä mitä päivittäin näkyi. Maisema, talot ja tavarat ei muuttunut noina vuosina tuumaakaan, eikä tavat piirun ver-

taa suuntaan tai toiseen. Tämä oli lapsen käsitys kouluikään mennessä. Mutta älähän nyt! Heikki rakensi uuden hirsitalon vanhan lisäksi. Muista sen rakennusvaiheesta jotain ja ehtivät asuakin siinä jonkun aikaa ennen lähtöä evakkoon.

Saunan kohdalla taloon menevän tien varrella vasemmalla puolella oli saran verran kasvimaata. Se antoi töitä kotona oleville ja ruokaa tasapuolisesti kaikille. Edelleen vasemmalle oli muutama peltosarka. Ensimmäinen oli heinällä ja parilla kasvatettiin ruista. Saroilla laidunnettiin joskus lehmää liekaa siirrellen. Vasikka sai olla vapaana mukana. Severi kiintyi kotieläimiin. Lehmä ja vasikka oli viehättävä perheidylli laitumella. Severi taputteli pientä vasikkaa ja loikoilivatkin nurmella pitkin pituuttaan sorkat suorana päivää paistatellen tuolla itärinteellä. Vasikka ei ollut pitovasikka ja sille kävi kuten näille on tapana ja Severistä se oli tosi paha juttu. Pojalle ei liha maistunut, ei vasikan eikä muukaan liha ainakaan pitkiin aikoihin. Tänä päivänäkin Severi pitää ruokintapaikkaa linnuille Espoossa. Sarkojen jälkeen jatkui harva sekametsä. Rantaa tällä kohtaa ja Kaitaan päin reunusti vahva lepikko. Saran päistä ja talosta ylemmäksi mentäessä maasto kohosi loivasti. Se oli pääosin hieman kivikkoista puutonta ahoa. Kaksi vanhaa tuomea ahon laidassa hallitsi näkymää aholle. Siitä eteenpäin jatkui lehmihaka aina maantielle asti.

Lehmihaka oli kokonaan aidattu alue. Sen erotti pohjoisessa Heikin maat, lännessä maantie, eteläässä uusikyläläisen Tunnisen maat ja itäsuunnalla oma pihapiiri. Meidän maat jatkui maantien yli jossa Lamminsuo oli vain heinäillä ja siellä lato sitä varten. Viikatteella niitettiin, haravalla karhilot käännettiin, illalla koottiin suatoksi suojaan yökas-teelta ja aamulla levitettiin kuivumaan lisää. Kuiva heinä kannettiin sabilailalla latoon, johon ne kasattiin kahden puolen käytävää kattoa myöten, poljettiin ja suolattiin. Suat-

to oli pellolle rinnan korkeudelle koottu heinäkasa suojaan yön kosteudelta. Sabilaat olivat kaksi pitkää seivästä, jotka työnnettiin suaton alle, ja kantaja kummassakin päissä sabilaita kantoi suaton latoon.

Palataan saunarantaan. Saunatien oikealla laidalla rannan ja talon välillä kasvoi perunat sen mitä vuoden aikana syötiin ja pilaantui. Tässä kasvoi myös pellava, mutta se ei ollut jokavuotinen kasvi, vaan sitä kasvatettiin tarpeen mukaan. Pellavat kuivattiin pellolle levitettynä saunan lähellä. Sen jatkokäsittelyssä oli monta vaihetta. Langaksi kehrääminen oli niistä viimeinen ennen kankaaksi kutomista. Kaikki vaiheet tehtiin oman toimen ohella lipsuttaen ja loukuttaen - ei kun päinvastoin, saunan eteisessä kesän kestäessä. Siitä eteenpäin homma kävi jo sisätiloissa iltapuhteella öljylampun valossa talven mittaan. Muutaman kerran lähetettiin pellavat myös Tampereelle jossa Tampella teki ne langaksi. Posti ne sinne kuljetti ja toi takaisin valmiina lankavyyhä. Tampellasta kuulin myöhemmin lisää kun tämä Tampereen Pellavatehdas oli laajentanut toimialaansa kovemman luokan kaluihin.

Kotitaloon oli käynti mantereen puolelta. Asuttiin saman katon alla me talon väki sekä shiivatat (kotieläimet). Eteläpäässä me, välissä oli käytävä ja sen toisella puolella talli ja navetta. Siis kaksi huonetta karjalle kuten meilläkin oli tupa ja kammari tasa-arvon toteutumiseksi. Navetan takaa ulkoseinustalta löytyi puusee. Koko tämä komeus oli rannan suuntaan. Navetan ja puuseen kohdalle oli tosin päässyt kasvamaan puustoa ja pensaita, jotka häiritsivät näkymää tähän talon selkämukseen lahdelta katsottuna.

Näkymä lahdelta talosta oikealle oli tasaista peltomaisetta. Ensin oli muutama Heikin sarka, sitten muutama Semmin Jussin sarka ja peltoa riitti edelleen Laasoville ja ainakin kahdelle Jonniselle asti. Kaartaen oikealle oli kylän tsasou-

na pienellä töyräällä ja siitä edelleen kivikkorantainen niemi jossa kaksi taloa, kummatkin nimeltään Nieminen. Peltoaukean takana kulki maantie kiertäen pellot ja meidän asuinpaikan päätyen Uuksalonpäähän. Maantien takaa näkyi Jestoit, melkein Röynät, Patroset, Vaittiset jne. Koko kylässä oli 500 asukasta, mutta meidän elinpiiri kouluun menoon asti oli tässä lähimmät viisi taloa. Kamotskin on syytä mainita, iso talo ja paljon lapsia. Mukavia ihmisiä, sukuakin, paikka jossa käytiin usein. Sinne mentiin Jestoin Juulian kohdalta oikotietä metsän poikki kiveltä toiselle loikkien.

Reikätuoli ja polvihousut

Ala-Uuksun kylä loi kasvualustan meille siellä syntyneille kaikesta päätellen pitkän perinteen pohjalta. Se oli kasvamista ilman kasvatusta. Niilläkin kulmilla oli toki muutakin tapaa, mutta omat kokemukset ja pieni otanta johtaa tuohon päätelmään.

Siihen aikaan oltiin omavaraisia. Sai mitä teki ja piste. Kaikki tarpeellinen tuli luonnosta ja se oli ehtymätön. Kallastus ja maatalous oli luonnon hyväksikäyttöä, ja elinkeinorakenne tuli siitä. Vallitsi tasa-arvo, miehillä oli miesten työt ja naisilla naisten. Lapset tulivat mukaan kun kynnelle kykeni. Lapsityövoiman käyttö sallittiin. Arki ja juhla rytmitti ajan kulkua niin, että sen vaikutus tuntui joka kodissa ja näkyi koko kylässä. Vapaa-aika käytettiin hyötyliikuntaan pääosin puhdetöitä tekemällä. Aikaahan oli saman verran kuin nyt kellolla ja kalenterilla mitattuna, mutta se jaettiin silloin toisin. Viikossa oli kuusi työpäivää ja päivän pituus kymmenen tuntia. Jos piti toimittaa asioita kauempana, se tehtiin ilman autoa eikä bussit kulkeneet. Kylään mentiin kutsumatta tai siitä puhelimella ilmoittamatta. Yhteiset juhlapyhät, pienemmät ja suuremmat olivat tuohon aikaan tärkeä tauon paikka ihmisille työn lomassa. Lapset puettiin sunnuntaina pyhävaatteisiin, mikä oli yksi ilmentymä vapaa-ajan suuresta merkityksestä. Samat perustarpeet ovat edelleen olemassa, mutta perheet hoitavat ne nyt yksilöllisesti vanhempien loma-aikojen perusteella perhekohtaisten mieltymysten mukaan.

Omatoimisuutta edellytettiin pienestä pitäen. Kohta kun oli opittu konttaamaan lapsi nostettiin jaloilleen reikätuoliin. Äidin kiireet olivat vähintään nykyistä tasoa, ehkä ylikin. Lapsi reikätuolissa jo ennen kuin oppi kävelemään ja pois jaloista silloin kun ei ehditty perään katsomaan. Tuoli muistutti lähinnä jakkara, jonka keskellä oli reikä lapsen kainaloitten tasalla. Tuolia tyrkkimällä lapsi voi liikkui häiritsemättä muita. Suorasäärisiksi reikätuoli ei kasvattanut, mutta suoraselkäisiksi toivon mukaan.

Omaa aikaa lapsille oli vähän. Isän kanssa tapaamisista muistan vain yhden. Se oli kaunis kesäpäivä. Talon eteläisellä seinustalla lämmitti aurinko. Oli sunnuntai ja päälle oli puettu ne mitä pyhisin pidettiin. Polvihousut oli tummat, samoin siihen kuuluvat olkaimet ja etupuolella eräänlainen lappu. Isä napitti tätä asua siinä kahden kesken samalla puhellen jotain. Kauan se ei kestänyt, kiirettäkään ei ollut, mutta siinä kaikki. Sen on täytynyt olla jotain erikoista koska siitä jäi muistiin pysyvä jälki. Tuohon kokemaan liittyy hyvä henki tuvassa, pyhäruoan valmistuminen ja sen odotus. Kaikilla oli hyvä olla.

Isän työt olivat kesällä jossain tukkien uitossa lähivesillä. Illaksi tultiin kotiin. Talvella päivät nuottakunnan mukana kalastamassa Laatokalla. Illat isä oli kotona ja tavattavissa, mutta silloin kudottiin verkkoa, tehtiin uutta tai paikattiin vanhaa. Jos kysyttäisiin mitä muistat isästä, vastaus olisi: kutomassa verkkoa pöydän takana obrasan (ikonin) alla, ainakin talvella, väliin kesälläkin. Siitä sitten käännyttiin ruokapöytään päin kun oli se aika ja sitten takaisin kutomaan. Kuinka myöhään, sitä en pannut koskaan merkille.

Jos kysyttäisiin mitä muistan siitä mitä äiti tuolloin teki vaihtoehtoja olisi enemmän. Jotain epäjärjestyksessä mainiten. Lypsyämpärin kolina herätti usein aamulla, narunpätäkä kädessä kun hän meni metsälle päin ja risunippu selässä

tullessa, illalla villoja karstaamassa tai rukkia polkemassa. Välillä kehrättiin pellavia langaksi. Se vaati jo enemmän näppäryyttä. Kuontalo oli vyötettynä telineeseen, joka pysyi paikallaan kun kehrääjä istui sen päällä. Kuontalosta nyppiin sopivin annoksin tappuraa langan aihiksi, ja värttinä suoritti kehräyksen. Värttinän pyöritys oli se varsinainen juju, jota edes minä en oppinut. Hmm.

Pyhäaamujen erikoisuus oli piirakan paisto. Ne piti olla valmiina ennen kirkkoon menoa ja olivat. Piirakan (sipainniekku), myös karjalanpiirakaksi kutsuttu, sen kuori syntyi vauhdilla kun päistään suippenevalla kaulimella pelattiin niin vikkelään, että kaulittava oli pysähtelemättä liikkeessä alustallaan. Se oli erottamaton osa pyhäpäivän ateriaa. Keitinpiiraat oli samanlainen tekotavaltaan, mutta nopeampi valmistaa koska se ei tarvinnut uunin lämpöä. Se oli pannulla (riähtilä) rasvassa paistettu piiras. Sitä sanottiin tarjottavan muun muuassa jos taloon tuli yllättäen sulhanen. Siitä taas oli sanonta, jos sulhanen ei ollut miellyttävä: tämän sulhasen tagie ei riähtilä röngähtele. Tälle ei keitinpiiraita paistettu.

Nuottakalastus Laatokalla oli iso juttu. Nuottakuntaan kuului 12 taloa. Sopimukseen mukaan yksi mies aina talosta ja jostakin tarvittiin mies ja hevonen. Kylässä oli kaksi tällaista nuottakuntaa ja me kuuluimme ribunuottaan. Se oli taloista joissa oli alle viisi lehmää. Nuotanvetoon lähdettiin jo aikaisin aamulla. Päivän saalis myytiin tukkuostajille jo jäällä. Takaisin tultiin valoisan aikana, ja muistan kun meidän pihalla loppusaalis jaettiin nuottaväen kesken. Se oli jonkinlainen arvontatilaisuus. Isä oli pitkä mies, päätä pitempi muita ja muistan kun hän saaliin jaossa huusi jotain, kala oli kädessä selän takana. Siinä arpa lankesi jotenkin jollekin ja ratkaisu sai aikaan naurunremakan.

Sillä tavalla tuli talven aikana kalat kotitarpeiksi. Kukaan ei istunut pyhänä pilkillä. Kesällä oli toisin. Silloin kalan tulo oli pitkän siiman varassa ja perheen rupusakin vastuulla. Sateen jälkeen piti heti mennä matopurkin kanssa noukkiimaan janoaan sammuttamaan nousseet kastemadot kalojen ruoaksi. Matojen kerääminen oli tosi helppo juttu. Niitä oli paljon ja siinä lähellä meni mille saralle tahansa. Purkki täyttyi nopeasti kun vain oltiin sopivasti sateen tauottua paikalla. Ja piti hän niitä kerätä varastoonkin, ties koska satoi seuraavan kerran. Madot pujotettiin koukkuihin ja siima yöksi veteen pitkin Uuksun lahden selkää. Aamulla sama juttu toisin päin. Minusta tuo kaikki oli tylsää ja maistui puulta.

Vielä pahemmalta maistui se, kun vesille oli mentävä säällä kuin säällä. Ei siimaa ollut pakko laskea aina, mutta silloin kun se oli illalla laskettu ja yöllä nousi myrsky, siima piti käydä nostamassa pois vaikka kuinka pelotti mennä. Kerran pelkäsin lähteä tosi paljon. Tuuli kävi pitkin lahden selkää ja näky ikkunasta oli pelottava. Mutta itku ei auttanut vaikka sillä kertaa ihan pitemmän kaavan mukaan. Mentävä oli. Minusta ei tullut sunnuntaikalastajaa. Hyvä esikuva olisi kyllä ollut. Karsan Niilo Pitkärannasta, tehdaspaikkakunnan poika, kävi meillä usein ja haki Kirsun saaren takaa kuhat kuin tyhjää vaan.

Verkkoa kudottiin uutta ja paikattiin vanhaa. Sitä en tiedä miksi juuri meillä niin loputtomasti. Porukallakin nuottakunnan jäsenet sitä kyllä käsittelivät. Nukuin tuvassa ja kerran heräsin siihen kun hevonen kopisteli sängyn vieressä. Sisälle oli vedetty reki, reessä oli tuo talvinuotta ja ympärillä joukko remakoita miehiä nuotan kimpussa. Menossa oli kai kuntatarkastus kalastuskauden kynnyksellä.

Lapsityövoimaakin tarvittiin. Isä keräili rannoilta litteitä kiviä, joita tarvittiin erinäisiä kappaleita verkon painoiksi nuottaan. Kiveen tarvittiin reikä josta sen voi sitoa verkon paulaan. Reiän poraaminen läpi harmaan kiven oli lasten homma. Työkaluna oli vasaramainen pienehkö molemmin päin teräväpiikkinen lyömäase, jolla aikansa kilkutellen molemmin puolin kiveä reiät ennen pitkää kohtasivat. Vielä työkalun pyörytystä reiässä ja aukko suureni narun mentäväksi. Pitkät ja pimeät talvi-illat olivat juuri niitä kun kilkutus kuului. Eikä se ollut mitään kenkkua hommaa, kaikkihan teki jotain ja ilman viikkopalkkaa.

Nuottakalastuksessa oli myös riskinsä. Kerran talvimyrskyn aikaan apajapaikalla havaittiin jään liikkuvan. Taakse oli syntynyt railo eikä paluuta maihin ollut. Myrsky painoi lauttaa ulapalle. Myrskyssä lautta pirstoutui yhä pienemmäksi ja kannatti jos jaksoi loikkia palaselta toiselle. Joukon vanhin, naapurimme isäntä Jegor Laasov ei jaksanut loikkia kauan, vaan istui rekeen, peitteli itsensä vällyillä ja vajosi hevosen ja nuotan kanssa syvyyksiin toisten jatkaessa matkaa. Nuoremmat jaksoivat enemmän kunnes huomasivat Valamon Luostarin valot. Ajautuivat saaren rantaan ja saivat Luostarissa ensiavun. Sinä yönä elettiin kylässä kauhun hetkiä. Tietoa yön tilanteista meillekin tuli, vaikka puhelin ja radio olivat harvinaisia. Sinä yönä kylässä ei nukuttu.

Kosketus isään jäi vähäiseksi monestakin syystä. Pieni tila edellytti työssäkäyntiä muualla. Talvella ja kesällä erilaiset työt. Esimerkiksi heinätyöt olivat pääosin muiden perheenjäsenten vastuulla sitten kun ne oli ensin pantu alulle. Isä sairastui ilmeisesti yllättäen ja kuolikin sairastettuaan muutaman vuoden. Olin silloin seitsemän vanha. Ei siinä laatuaikaa juuri tunnettu. Muistan hänen sairastumisensa. Kuulin sivusta keskustelun. Isä kävi lääkärissä Sortavalassa ja kertoi kuulemastaan. Oli todettu syöpä polvitaipessa

ja lääkäri oli ehdottanut amputointia. Isä sanoi kieltäytyvän sellaisesta perusteluna ”ei ikinä tällainen kova työmies suostu siihen.” Mitään ei siis tehty.

Jalka tuli nopeasti huonommaksi. Seurasi pitkä kausi sänkypotilaana ja lopuksi hyvin tuskainen vaihe, koko ajan kotona hoidettuna, ja päättyi sitten kuolemaan 54 vuoden ikäisenä.

Minä sain tehtäväksi viedä tästä viestiä naapureille, en muista kenelle, mutta innokkaana tehtävää suoritin loikkien peltojen poikki ja ojien yli asiasta innostuneena ja tunsin, että nyt on tärkeää kerrottavaa. En ollut murheen murtama. Kai luonto meitä suojelee surultakin oikeissa paikoissa ja silloin kun valmiutta sen hallintaan ei vielä olisikaan. Hyvä niin.

Isää ei viety mihinkään. Hänen paikkansa oli edelleen kammarissa asiallisesti valmistettuna. Muutaman päivän kulluttua oli yön istujaiset, johon oli kokoontunut pieni joukko kylän väkeä arkun äärelle. Kammarissa oli harras tunnelma, oli itkua ja surua. Minultakin odotettiin jotain sen tapaista, mutta en saanut puristettua irti oikein mitään. Vähän harmitti, kyllä kai olisi pitänyt, näin ajattelin. Myöhemmin olen tämänkin asettanut Korkeimman suojeluksen piikkiin, jonka tarkoitus saattaa olla että selviämme.

Äiti jäi toisen kerran leskeksi. Se oli hänelle varmasti vaikeaa aikaa. Mutta kyllä se jotenkin kai sujui. Samat työt kotona tehtiin kuin ennenkin. Vähäiset viljat korjattiin talteen ja taas kylvettiin. Paha paikka oli yksi kevät. Sarailla (navetan ylisillä) oli laarit jyville talven yli. Kun äiti keväällä avasi kannet, oli hiiret syöneet ja tuhonneet kaiken. Sitä päiviteltiin, lyötiin käsiä yhteen ja sydämen päälle oli otanut.

Kaksi lehmää, lampaista, vasikka, kanoja - siinä kaikki. Ne oli kesällä laitumella lehmihaassa mistä ne huudeltiin ja haettiin veräjälle juomaan ja lypsettäväksi. Savulla karkotettiin karpäsiä ja kaikki oli tyytyväisiä. Veräjä oli keskeinen paikka arkena ja pyhänä. Siinä aamulla ruokittiin ja lypsettiin, sama illalla pitemmän kaavan mukaan. Päivällä kuljettiin veräjän kautta, avaten ja sulkien, maantielle, Lamminsuolle, metsään ja marjaan. Erityisesti iltalypsyn aika savuineen on jäänyt mieleen tuosta kohdasta. Syntyi vaikutelma että olimme yhtä perhettä me, lehmät ja lampaat ja nämä kotieläimet olivat samaa mieltä.

Äiti keskellä uuksulaisen nunnan takana oikealla. Kuva on harvinainen koska valokuvat jäivät evakkoon lähtiessä piirongin laatikkoon.

Veräjän seutu kantaa historiaa ajalta ennen meitä. Aidan sisäpuolella oli rakennuksen rauniot jo paljolti kasvillisuuden peitossa. Aidan ulkopuolella, aholla tuomien takana oli myös asutuksen jäljet, mutta vieläkin kauempaa. Luultavasti sekin asutus liittyy samaan sukuun, sillä sen verran

pysyvää päivän kierto siihen aikaan sillä kohdalla lie ollut. Ajatuksissa voi rauniot toimia jatkeena taakse päin tästä ajasta, ja joku olisi voinut niistäkin jotain tietää jos olisi sattunut kysymään.

Tämä pienempi raunio aholla oli se paikka, johon pääsi-äiseen kuuluva pashan valmistelu liittyi. Sitä varten sääs-tettiin maitorahkaa. Rahka laitettiin sideharsosta tehtyyn nyyttiin ja nyytti vietiin tuon raunion koloon sopivaan koh-taan ja asetettiin painon alle. Yön tai parin jälkeen paino oli puristanut rahkan sopivan kuivaksi, ja se oli valmista loppu-käsittelyä varten. Näin myös raunion ötökät saivat osansa ja viestin suuren paaston päättymisestä.

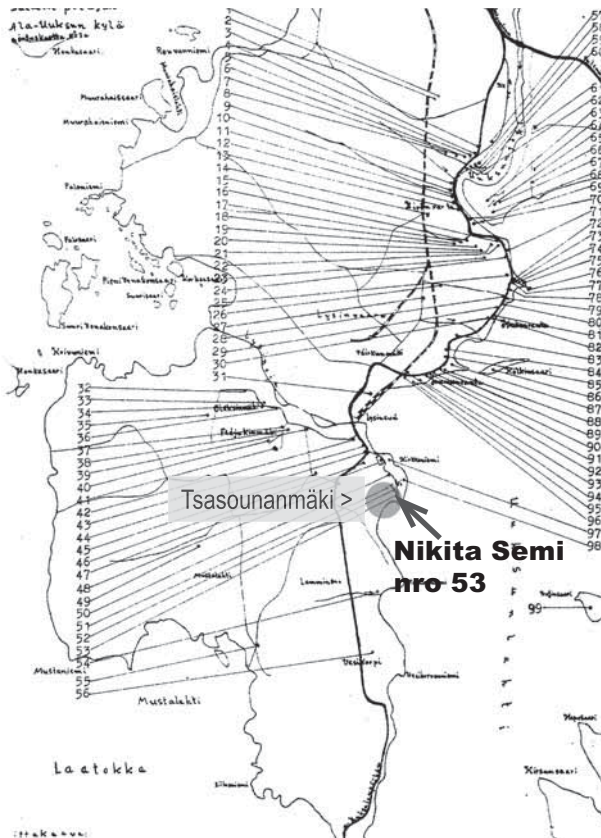
Maitotuotteiden varastointiin liittyy muutakin viisautta. Heinän teon ajaksi piti koota piimää varastoon juomaksi heinäpellolle. Puusaaviin sitä säilöttiin. Pintahomeen muo-dostumisen estämiseksi pidettiin saavissa sammakkoa, joka polskutteleamalla piti pinnan liikkeessä ja esti homeen muodostumisen. Samalla vaihtuva lämpöisenä uimarina se piti juoman viileän raikkaana. Näin isot pojat kertoivat. En ole kuitenkaan varma tehtiinkö meillä näin, ehkä tehtiin sil-lä hyvältä piimä helteellä maistui ja oli terveysvaikutteista juotavaa. Kylän kaupassa ei tuolloin ollut myytävänä Hyla-maitoa. Lehtisammakko (Hyla arborea) oli helposti tunnis-tettava pitkistä koivistaan ja sen hyvät ominaisuudet tun-nettiin. Myöhemmin Hyla- tuotteita voi ostaa kaupasta kun Valio kehitti ne osaksi tuotevalikoimaansa. Koskaan se ei ollut Rupikonna, rupisammakko, jonka levinneisyysalue on Etelä-Suomi.

Ollaan suvun sijoilla. Näköpiirin kattava alue peltoineen, metsineen ja rantoineen on ollut yksi iso tila joskus ennen Isojakoa. Isojako oli eräänlainen taitekohta ihmisten elä-mässä täällä kuin muillakin seuduilla silloisessa Suomessa. Lahjoitusmaakausi päättyi kun valtio lunasti maat yksityisil-

tä ja jakoi ne paikalla pitkään eläneelle väestölle. Salmassa tuohon liittyvät perintökirjat saatiin vasta vuonna 1907, eli maakunnista viimeisenä. Maata viljelevät tulivat näin isänniksi tiloilleen.

Tällä kohtaa Uuksun lahden rannalla on ollut Kirkkonie-mi-niminen tila. Semien kantaisä Nikifor on saanut Isojaos-sa perintökirjalla neljänneksen tuosta tilasta. Perheeseen kuului neljä poikaa ja kolme tytärtä. Ikäjärjestyksessä isäni, veljeksistä vanhin oli jossain vaiheessa rakentanut ja muut-tanut taloon jossa asuimme. Heikki oli jäänyt asumaan ko-tipaikkaansa ja asui siinä 1930 luvulle asti. Talo oli isohko ja jo huonossa kunnossa, joten Heikki puolestaan rakensi 1937- 38 itselleen uuden. Vanhasta jäi navettaosa edelleen käyttöön ja oli loppuun asti kuten sauna meidän ja heidän välillä. Kaikki nämä, kuten myös Vlaasovit olimme vajaan sadan metrin etäisyydellä toisistamme. Olimme sijoittuneet sattumanvaraisesti ilman kaavaa. Jussi oli tukkipomona Ylä-Uuksussa. Tyttäret naitiin lähiseudulle. Irinja maanviljeli-jä Juho Hipille samalta kylältä Uuksunjoen rannalta, Anni maanviljelijä Nepriätille (Vihermäki)Ylä-Uuksuun ja kolmas tytär maanviljelijä Putrolle Salmin Miinalasta. Antti eli mök-kiläisenä samalla kylällä miilunpolttajana. Yövyimme joskus Antin mökissä, ja muistaakseni siellä oli nokiset paikat. Isäl-lä oli syytinki vanhempiansa elättämiseksi ja isoisäni on ol-lut perheessä vielä minun syntymän jälkeen.

Ilman parempaa tietoa menneestä voi perustaa käsityk-sensä vain siihen mitä silmä näkee. Vaikka elämää tällä koh-taa oli ollut jo ennen meitä, siitä ei puhuttu vaikka tiedet-tiin. Isälle tämä oli toinen avioliitto. Puoliso ensimmäisestä avioliitosta oli kuollut ilmeisen nuorena. Siitä perilliset Maija ja Viktor olivat nyt meidän perhettä. Samoin äitini Tatjana oli jäänyt leskeksi nuorena ja avioitui Nikita Semin kanssa. Pojat Kol'a ja Vas'a (Niilo ja Ville) olivat hänen ensimmäises-

Asutusta Ala-Uuksussa. Kartassa jokivarren, jokiin ja Uuksun lahden länsirannan asutusta Ylä-Uuksusta meidän kulmille. Numerolla 51 Jegor Laasov, 52 Feodor (Heikki) Semi ja 53 Nikita Semi.

tä avioliitosta. Miehensä maanviljelijä Samiselkä Ylä-Uuksusta oli vapaussodassa valkoisten riveissä ja palattuaan Kannaksen rintamalta oli sairastunut vakavasti ja menehtyi saamiinsa vammoihin kohta sodan päätyttyä. Hänkin siis varsin nuorena. Äiti oli omaa sukua Kuutsa, maanviljelijän tytär Ylä-Uuksusta. Tietona tässä vain se mitä itse olen nähnyt ja tavannut

Ei ollut tapana kertoa menneistä asioista vaikka ne olivat silloin ihan lähellä. Ei aikuistenkaan puheista niitä sivussa seuranneena jäänyt mitään talteen. Talteen jäi iltapuhtei-

den tarinat, suakkunoiksi sanotut sadunomaiset kertomukset hengistä ja kummituksista. Laasovin buabo oli lyömätön tarinan kertoja. Erityisesti pimeät talvi-illat auttoivat mielikuvituksen lentoon ja öljylampun valo loi tunnelmaa. Tarut liikkuvat saunan, riihen, kirkon ja kalmiston tuntumissa, pääosissa pokoinnikat (vainajat). Tunnelma oli taattu, ja se vahvistui aina jos ja kun liikuttaessa ulkona polku kulki pimeällä Heikin saunan ja Jonnisen riihen ohi tai lähellä tsasounaa. Noissa paikoissa liikuttaessa tarkkaavaisuus oli koetuksella, mikähän siellä risahti, kuuluuko koputusta. Luonnollisia selityksiä saatiin vasta sodan aikana. Silloin riihessä jonka ohi oli kuljettava sulatettiin kaatuneita sotilaita arkkuun pantavaksi. Riihen lämmittäjä kertoo kuinka puita uuniin lisätessä varjo seinällä heilahti ja käsi kolahti kun sulamisen seurauksena miesten asennot muuttuivat, mutta lämmittäjä pani van kylmäverisesti pökköä pesään.

Tärkeäkin tavara saattoi joskus loppua yllättäen, mutta sitä sai aina lainaksi naapurista. Kerran meiltä loppui kirassi (lamppuöljy). Minut laitettiin illan pimeässä sitä lainaamaan Heikiltä. Mukaan lasipullo sitä varten. Pullon kaulassa oli narusilmukka josta pulloa oli kätevä kuljettaa. Sain pullon täyteen ja kiireesti takaisin kivikkoista polkua, pimeässä kiveltä kivelle loikkien. Kompastuin johonkin, pullo rikki ja säärestä tuli verta. Sitten vaan kotiin kertomaan. Seurauksena sain ansaitun rangaistuksen äidin kädestä vitsa välineenä. Heti sen perään, siis tässä järjestyksessä havaittiin verta vuotava jalka. Nyt oli äidin vuoro pyytää anteeksi lievittääkseen haavoja sääressä, takapuolella sekä mielessä. Rangaistus ei tuntunut miltään, olin syyllinen ja äidin katumusharjoitus tuntui tosi hyvältä.

Talvi-iltojen tarinoita ei kuunneltu kädet ristissä. Puhdetoita oli tasapuolisesti jokaiselle jotakin. Talvella erimerkiksi huollettiin hiihtovälineitä. Se kävi hyvin tuvan penkillä jut-

telun häiritsemättä. Hylätystä saappaan varresta leikattiin suikaleita moneen tarkoitukseen, mäystimiksi (suksiside), porkan kehriin tai luistimen sidontaan. Illan mittaan nautittiin joskus välipalana tönzzöitä (puolukka-ruisjauhomoössöä), tai lanttua lusikalla raastaen. Halkaistua lanttua lusikan kärjellä raaputtaen lantun massasta tulee esiin runsaasti nestettä. Sitä mukaa kun tuotetta irtosi se napsittiin suuhun ja hyvää oli. Kevyttä ja vain vähän rasvaa. Suosittelen.

Aikuiset tiesivät mikä oli hyvä suksipuu ja hakivat metsästä sellaiset. Puun muovautumista sukseksi en tunne. Siihen tarvittiin veistotaitoa ja sen tekivät isommat pojat. Kun sukki oli valmis, sen huolto oli käyttäjän vastuulla. Tervaaaminen nuotiolla oli yksi vaihe hyvän luiston takaamiseksi, erityisesti pohjan tervaus. Kärkien ja jalkavuuden taivutus takaisin oli sitä toistuvaa välinehuoltoa koska ne ajan myötä oikenisivat

Tervattuna ja sidottuna haluttuun muotoon sukista tuli toimivat käyttövälineet. Sauvat saatiin samoin suoraan metsästä. Kengitysnaulasta tuli sauvaan piikki ja nahkaremmeistä sukseen siteet, porkat ja myöhemmin tuli muotiin käsilenkit sauvaan. Suksen tehtävä oli paremminkin olla apuna asioita toimitellessa, vähemmän hupihiihtämisen tarpeisiin tai mäenlaskuun ainakaan meillä. Koulun hiihtokilpailuissa olin viimeinen. Kun tulin maaliin oli koulu jo suljettu ja kaikki lähteneet jo kotiinsa.

Polkupyörällä oli oma tarinansa. Niilo ja Ville olivat onnistuneet hankkimaan sellaiset, ja siinä iässä nuorilla miehillä sellainen piti olla. Me kotona olevat saimme harjoitella ajamaan puoli salaa sillä aikaa kun pyörän omistajat olivat päivällä työssä. Omalla pihalla ei ollut tasaista. Polut olivat ajan myötä uransa löytäneet ja pyöräilyyn kivikkoisina ei hyviä. Peltojen poikki oli tasaista, mutta siellä tasaisen toistuvasti tuli avo-ojia ylitettäväksi. Maantie oli hyvä paikka, lii-

kenne pari autoa päivässä, aina ei sitäkään. Polkupyörät oli miesten mallia aikuisten pyöriä. Aluksi ratsastettiin yhdellä polkimella seisten. Vähitellen jalka vinosti rungon väliin ja pyörä kallellaan polkimia tavoitellen harjoittelu jatkui. Näin siitä sai jo melkoiset kyydit. Kokemuksena se oli parasta

Pojat pyöräilemässä sunnuntaina Jestoin kujalla Ala-Uuksussa. Niilo oikealla.

mitä voi kuvitella. Koskaan ei saanut tarpeeksi. Säät siinä tahrautui rasvaan kun ketjun suoja ei ollut vielä keksitty. Pyörä ei kuitenkaan kaikkea kestänyt. Siinä oli puuvanteet. Ilmarenkaat kyllä, mutta vanteet oli koottu puupaloista ja pinnoilla jännitetty vanteeksi. Ne alkoivat vääntyä eikä sopineet pyörimään haarukassa. Niinpä pyöräilyharrastus päättyi sillä erää siihen.

Varsinainen välinehuolto tapahtui valoisan aikaan pihalla. Luistimet tehtiin, ainakin meillä itse. Noin kolmekymmenttinen sopivan paksu pyöreä puu halkaistiin ja halon pyöreälle puolelle kiinnitettiin sen mittainen pätkä hylättyä halkosahan terää. Valmistettiin vain yksi sellainen, joka sitten kiinnitettiin nahkaremmeillä oikeaan jalkaan. Vasen jalka potkaisi vauhtia. Lamminsuon jää sopi parhaiten luis-teluun, koska siellä voi huristaa mättäältä toiselle yhdellä jalalla.

Isot pojat pelasivat korttia. Pelikuluttuuri oli varsin siivo. Se kuului pyhäpäivään päivällisen jälkeen. Jestoihin (Juulian koti) mentäessä oli kumpareella vanhan asutuksen jäljet tässäkin ja puustokin oli merkki siitä. Hyvällä säällä kortti-porukan iltapäivä kului tässä. Siinä ei juotu eikä rähjätty, se puoli tuli mukaan vasta kun tytöt tulivat mukaan kuvioihin illatsuissa missä talossa ne milloinkin pidettiin. Me keskenkasvuiset seurasimme kortinpeluuta sivusta. Peliporukalla oli tapana hankkia paikalle kori limonadia. Meistä se vaikutti ylelliseltä. Kerran sain luvan ostaa peliporukalta yhden pullon tuota punaista. Vein sen kotiin. Oli pyhäpäivä ja ta-van mukaan tuvassa iltapäivän harras tunnelma. Limsapullo avattiin, meitä oli äiti ja muutamia muita. Pullosta tasattiin jokaiselle niin, että puolet jäi toiseen kertaan. Siinä se pullo oli keskellä pöytää ja tunnelma oli korkealla, mutta muisti-kuvaa pullon toisen puolikkaan kohtalosta ei ole.

Aika entinen ei enää palaa. Kuinka vähästä, pullo limsaa tai kuinka paljon kun se ei enää riitä tarvitaan, jotta perusteet hyvään oloon syntyvät. Meillä sunnuntain rauha, juhlan valmistaminen, pyhäpäivä (kirkollinen) tai bruasniekku (kylän nimikkopyhä) olivat tällaisia kohokohtia, arjesta erottuvia, joka paikassa samaan aikaan ja toimissa näkyviä kun juhlan aika oli päällä.

Pääsiäinen oli juhlista jaloin, sen sijaan Joulun vain läpihuutojuttu. Muut juhlat olivat siltä väliltä. Syytä juhliin oli usein. Niihin valmistauduttiin jo hyvissä ajoin ja niitä valmistettiin jopa sukulaisvoimin, kuten meillä. Kujalasta Oili, myöhemmin Arola ja Kuutsasta Lydia, myöhemmin Mensonen kumpikin nuoria tyttöjä vuorollaan. Taloon tultiin viikoksi pariiksi, tultiin adjvoiniin (auttamaan töissä ja oppimaan uutta) ja käytäntöön lienee liittynyt monta hyvää puolta nuoren tytön kannalta. Jouluna kuusta meillä ei ollut, mutta Heikin luona iltaa näissä merkeissä istuttiin. Oli kuusi ja koristeena oli siima eri maiden pienoislippuja. Pääsiäinen otettiin vastaan suurella tohinalla ja silloin elettiin täysillä. Jouluruoista tai -lahjoista ei ole muistikuvaa.

Muut juhlapäivät olivat nykyisen ymmärryksen mukaan merkittävämpiä tapojen muokkaajia kuin nuo kaksi. Näen siihen monta syytä. Niitä oli vuoden mittaan useita ja niitä tarvittiin vastapainoksi pitkille arkiviikoille. Niihin valmistauduttiin huolellisesti ja ne keskeytti odotetusti arjen. Silloin tavattiin sukulaisia, ja kun pyhät olivat paljolti kylien nimikkopyhiä, mentiin kyläilemään niiden mukaan. Jopa jokainen sunnuntai toimi osin tässä tarkoituksessa erottaen ja rytmittäen pyhän ja arjen. Tällä tavalla elää on ollut suuri merkitys. Se nostaa perheen emännän roolin arvoon arvaamattomaan. Kuka muu kuin hän tällaisen pientilallisen torpassa olisi pyhääamuna ruokkinut karjan, lypsänyt lehmät, paistanut piirakat, siistinyt paikat ihan eri asentoon kuin ar-

kena ollaan, tai valmistanut ruoan päivälliseksi perheelle ja varannut pyhävaatteet kullekin päälle pantavaksi ja kaikki niin, että kello 10 oltiin jo kirkossa. Kirkon jälkeen perhe syötettiin ja siitä alkoi "laatuaika". Mitä nyt vieraita sattui poikkeamaan, ihan yllättäen, yleensä ilman puhelinsoittoa.

Lapset olivat aina mukana tsasounassa, raavaat miehet vähemmän. Seisominen palveluksen ajan otti voimille. Olin kuullut, että Pitkärannassa oli kirkko jossa oli penkit. Sellaisessa kirkossa haluaisin olla. Ihmettelin miksi meillä ei voi olla samalla tavalla..

Kirkkolaulut tulivat tutuiksi ja laulukirjojakin kulkeutui kotiin. Koulun todistuksessa oli laulusta kerran 7, muulloin 6. Erityisesti tuo numeron nousu silloin kerran innosti laulamaan, mutta huomattuaan sen opettaja palautti arvosanan nopeasti. Kammarissa kirkkolauluja lauloin senkin jälkeen. En tiedä miltä se kuulosti, mutta ei minua kielletty, jos ei kehotettukaan. Pääsiäisenä oli tuvan ja navetan välisessä osassa keinu, se oli kovassa käytössä ja silloin me lapset lauloimme kuorossa uudestaan ja uudestaan "Kristus nousi kuolleista..."

Perinteille uskollisena vielä Mäntyharjulla virittelin Pääsiäisaamuna bassoani ja aloitin "Kristus nousi...", nuo moneen kertaan toistetut tutut säkeet olihan pääsiäinen. Nelly ja Holger olivat silloin viettämässä kanssamme juhlaa, ja kas kummaa - esitykseni aiheutti enemmän hilpeyttä kuin hartaita tunnelmia. Tapaus ei ollut kannustava jatkoa ajatellen.

Kirkon menot tsasounassa suoritti Starosu, (kirkon isäntä ja oman kylän mies, meillä Nikolai Kamotskin), Muotoseikoista en muista mitään. Tuohuksia (ohut hunajavahasta valmistettu kynttilä) siellä ostettiin, kynttilöitä sytytettiin alttarilla, ristinmerkkiä tehtiin yhdessä ja yksin, välillä polvistuttiin. Starosan viimeiset sanat aina olivat "ristikansu

murginal” (kristityt syömään) jonka jälkeen väki poistui ja tsasouna tyhjjeni taas.

Kirkko salli lasten tulla tykö. Viikon ajan pääsiäisen jälkeen sai kuka tahansa käydä soittamassa kirkonkelloja. Me hoidimme oman osamme koulumatkalla. Tsasounahan oli kivenheiton päässä kotoa, näimme sen aina rannasta, saunasta tai kävimme puuceessa. Pääsiäisen jälkeen koulusta palatessa soitimme kelloja merkiksi jotta tulossa ollaan. Se oli muuten jännittävä juttu. Talvi-iltojen kauhutarinat liikkuivat myös kirkon tuntumassa ja niissä kummitukset viihtyivät erityisesti juuri kellotornissa. Oli pelottavaa kii-vetä kierreportaita ikkunattomaan torniin, kun välitasoilla oli valkoisia kirkkovaatteita. Kellosarjaan kuului eri kokoisia kelloja ja yksi erityisen iso. Inspiroitu yhteissoitto sai aikaan direktiivit ylittävät desipelit. Kumpaakaan näitä ei vielä ollut

Ala- Uuksun tsasouna

onneksi esteenä luovalle ilmaisulle ja ilman kuulosuojaimia saimme kaiken aitona korvien väliin. Iso kello kuului kauimaksi ja aina luihin ja ytimiin.

Henkiseltä puolelta meillä piti olla kaikki kunnossa. Siellä pienet kyläkirkot tukivat tätä ja helpottivat asian pysymistä hyvin esillä. Äidin käsityksen mukaan meille ei tapahtunut mitään ilman Jumalan tahtoa. Jumala oli aina läsnä. Niin oli naapurissakin. Heikin lapsenlapsi tuli kerran riemuissaan kertomaan buaboille, että nyt minä tiedän mikä on jumala. ”no kerroppas” kehotti buaboi ilahtuneena. ”Jumala on läsnä” sanoi poika jolla oli varma tieto asiasta. Isän kuoleman jälkeen iltarukoukseeni sisältyi toivomus, että äiti saisi elää kunnes täytän kuusitoista. Ja niin meillä kävikin.

Elettiin ortodoksien oppien mukaan. Tosin toiset eli toiset ei. Vieraan tullessa tupaan tehtiin ristinmerkki ikonin suuntaan. Kuolema ei ollut jyrkkä erottava tekijä. Vainajalla oli edelleen paikka ruokapöydässä, hänelle vietiin ruokaa kun käytiin haudalla, siellä hänelle puhuttiin tapahtumista ja kirkollisin menoin seurattiin neljäkymmentä päivää hänen matkaansa perille. Ala-Uuksun tsasouna näkyi kun pihasta lähti mihin suuntaan hyvänsä tai palasi mistä päin tahansa.

Aikuisten arki

Leipä sekä särvin tuli kotinurkilta. Matkojen päähän työtä hakemaan ei menty. Ville kävi kerran poikakaverinsa kanssa pyrkimässä töihin Pitkärannan sellutehtaalle. Pitkärantaan oli Ylä-Uuksusta matkaa 12 km. Työhönottaja kysyi ensimmäiseksi ”kuulutteko suojeluskuntan”. Villen kaveri vastasi ”myö kuulutaa Salmin kuntaan”. Ulos, sanoi työhönottaja ja työhönottohaastattelu oli loppuun suoritettu. Se osoittaa kuinka korkealla maanpuolustushenki tuolloin itsenäisyyden alkuaikoina oli. Asian suhteen ei sopinut vitsailla.

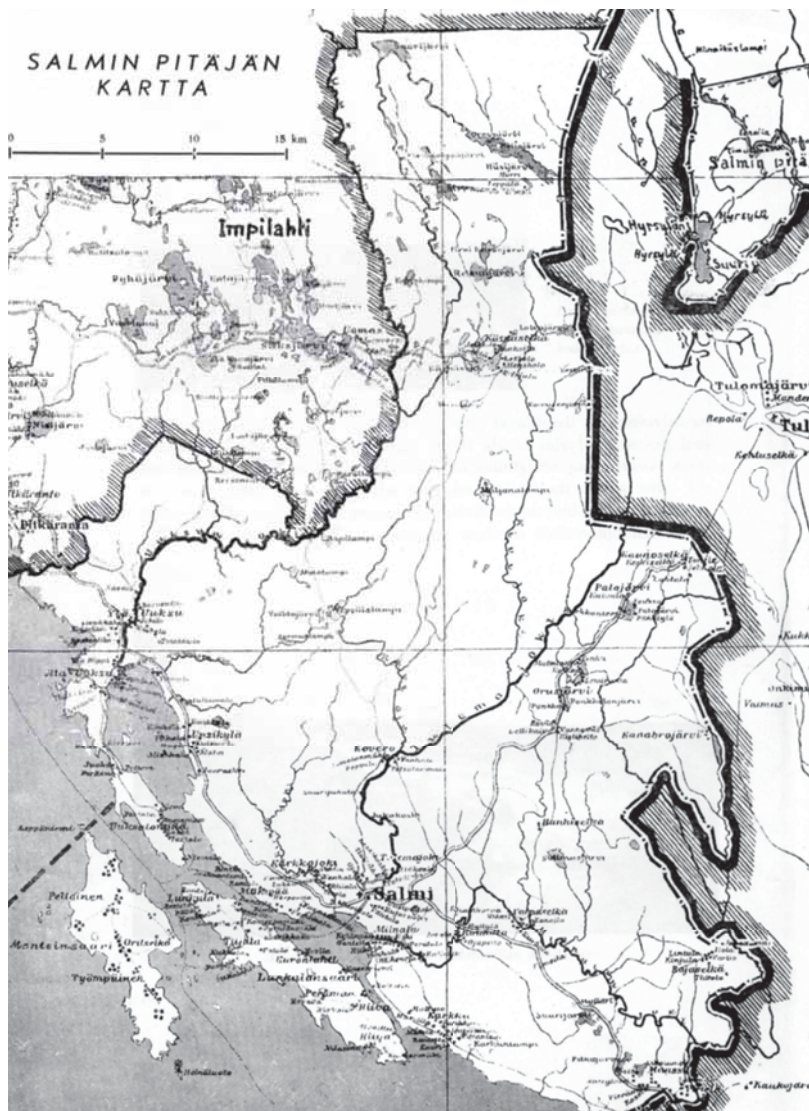
Elettiinhän Suomineidon syntymän jälkimainingeissa. Silloin kun synnyin Suomen itsenäisyys oli seitsemän vuoden ikäinen. Venäjän valta maassa oli päättynyt rauhansopimukseen Tartossa 1920. Neljä kuukautta kestäneet sitkeät neuvottelut päättyivät 14.10. Tällä sopimuksella Suomi sai rajat ja itsenäisen valtion statuksen. Itsenäisyyspäiväksi on toki merkitty 6. päivä joulukuuta vuodelta 1917. Silloin Eduskunta antoi itsenäisyysjulistuksen. Julistus oli kuitenkin yksipuolinen ele, eikä Eduskunta ollut siitä yksimielinen sillä hetkellä. Silloin vielä puuttui muiden valtioiden tunnustus. Tarton rauhansopimuksella itsenäisen valtion tunnusmerkit täytyivät ja Suomen kansainvälinen asema itsenäisten valtioiden joukossa vahvistettiin.

Itsenäistymisen myötä markka oli tullut valuutaksi ja kopeekat löytyivät lasten lelulaatikosta. Talven pakkasilla tuvan ikkunat jäätyivät meillä ihan paksusti. Kopeekkoja oli monen kokoisia, osa oikein isoja lantteja. Niiden kääntö-

puolella usein komeili joku vaakuna, enimmäkseen Nikolai Toisen. Kun tällaista lanttia painoi sormilla tarpeeksi kauan jäätyneeseen ikkunaruuutuun, lantti sulatti siihen kopeekan kuvan. Pitkänä pakkaskautena ikkunat oli täynnä kopeekkoja, molemmilta puolilta leimattuja muistuttamassa ja varoittamassa lähihistoriasta. Aikuisille nuo kolikot olivat olleet käypää valuuttaa vain muutama vuosi sitten. Miten rahanvaihto käytännössä oli koettu ei lapsille kerrottu.

Lelulaatikosta löytyi myös kasa lankarullia. Niitä oli paljon koska kaikki ommeltiin kotona. Lankarullat tulivat uusiokäyttöön lasten leluina. Kuminauhasta tehtiin lenkki ja se pujotettiin lankarullan läpi. Rullan molempiin päihin pantiin tulitikku ja lenkkiin pyöritettiin kierteitä. Luistoksi rullan päähän siivu kynttilästä. Sitten rulla pöydälle ja veto purkautuessaan sai mönkijän liikkeelle. Se kuului sarjaan mekaaniset lelut, ihmeellinen vekotin.

Maan itsenäistyminen, sitä seurannut sisällissota ja rajan sulkeutuminen, nämä kaikki yhdessä ja samaan aikaan on täytynyt olla monenlaisten kokemusten ja koettelemusten aikaa näillä kulmilla täällä eläville ihmisille. Raja oli tuonut talouteen lisätekijän verrattuna muuhun maahan. Kauppa ja kanssakäyminen rajan yli oli ollut vilkasta. Kielikin rajan pinnassa molemmin puolin sama. Pietari oli suuri markkinapaikka vesireitin päässä. Puuta vietiin ja paluukuormana tuotiin ruokaa. Näiden yhteyksien katkeaminen oli itsenäisyyden hinta, mutta se kannatti maksaa. Tämä murros muutti elinkeinoa täälläkin. Kaijan saha kaatui siihen ja Salmi Tulemalla paljon suurempi Hosainoffin saha ja veneveistämö jolla oli huomattava laivanvarustus.

Salmi oli Laatokan itärannan suurin pitäjä. Se rajoittui Suojärven, Suistamon ja Impilahden pitäjiin ja idässä Venäjään. 21 kylää. Asukkaita 14000. Pääelinkeino maanviljelys.

Puulla on ollut suuri merkitys talouteen tuolla alueella kuin myös koko maassa. Uuksussa sitä on sahattu erittäin paljon jo ennen meitä. Alan teollisuutta ei nyt ollut, mutta merkit menneisyydestä oli. Koulun vieressä oli sahajauhomaaki. Se ei ollut vain mäki vaan alue kumpuilevaa maastoa, jonka maa-aines oli purua. Korkeimmilla kohdilla kasvoi pientä männikköä. Koulupäivän jälkeen alue oli loistava mäenlaskupaikka. Erityisesti talvella, mutta kesälläkin koska siellä ei mennyt tikkuja takapuoleen ja lasku-urat olivat ajan myötä kovettuneet kulutusta kestäviksi. Jatkosodan aikana rakennettiin rautatie läpi sahajauhomäen. Se oli kuin kallioleikkaukseen hakattu linja. Juna kulki korkeassa kapeassa kullussa mäen halki. Luontoa siinä pilattiin, mutta niin pilattiin Aunuksen rintamallakin jonka takia rata rakennettiin. Kuilua arvosteltiin sen valmistuttua liian kapeaksi, koska talvella auraus tuotti ongelmia. Kummallista se olikin. Arvostelijat olettivat, että leikkaus sahajauhomäen läpi on täytynyt olla helpommin toteutettavissa kuin kallion louhinta. Iso ”purukasa” oli merkki siitä, että paljon on pöllejä pyöritelty.

Jos peltotilkku tuotti meille leivän, niin pöllin pyöritys toi särpimen. Itsenäisyyden aika alkoi tuottaa kasvua kansantaloudessa koko maassa, niin Viipurin läänissä sen kaupungeissa kuin maakunnissa ja myös meidän kulmilla. Vanhemmat sisarukset tulivat työikään ja se lie perheen talouden pelastus. Maija meni Impilahdelle kansanopistoon, ja oli sen jälkeen piikomassa jonkin aikaa sen opiston virkailijalla. Myöhemmin sitten tuli Uuksuun kauppias Anttoselle hoitaen siinä kahta virkaa vuoroon sisäkkönä ja tarvittaessa kauppa-apulaisena. Mikko Anttosella oli Uuksulla kaksi myymälää. Vikke oli roteva poika metsätöissä, Niilo ja Ville kuorivat ja uittivat pölkkyjä. Työttömiä ei ollut eikä työttömyyskassaa, lapsilisää tai isyyslomaa.

Tiesin perheen jäsenten töistä ja tapasinpa heitä työnsä äärestä. Maija oli tullut Impilahdelta ja oli töissä Anttosella. Koulumatkalla kävimme heidän kaupasta ostamassa karkkia. Asiakkaan avatessa kaupan oven soi keittiössä kello ja kauppias, rouva tai Maija tuli kaupan puolelle. Karkit ostettiin ja matka jatkui, jäljellä oli neljä kilometri kotiin. Vikke kunnosti ja viritti iltaisin puurunkoisen pokasahan huippukuntoon aina aamuksi. Kunnioitin sitä suoritusta. Katsoin ihailien viilausta, kiristystä ja haritusta. Sillä varmaan kaatui kevyesti isotkin puut, niin ajattelin.

Ville oli hyvä kuorimaan. Propsi on kolmemetrinen raakapuu pölkky. Propsin kuorinnassa välineenä oli kuorimarauta, vähän kaareva kaksin käsin vedettävä pureva terä. Pölkkyt kuorittiin urakkapalkalla laadun mukaan puhtaiksi tai puolipuhtaiksi. Telineenä oli rinnan korkeuteen yltävä kaksijalkainen pukki. Propsit pinottiin neliömäisiin korkeisiin ristikoihin. Työmaa oli parisataa metriä kotoa Lysinsuussa koko matalan tasaisen rannan pituudella. Niilon töistä en saanut mitään käsitystä.

Rantamaisema sillä kohtaa muistutti siitä mitä siellä tehtiin. Toisaalla oli kenttää täyttävät propsipinot, toisaalla oli puun kuorien peittämä paksu matto perään antavana kun siellä kulki. Vesirajan jälkeen lahdella niputettiin täysimittaisia tukkeja suuriksi taakoiksi ja niput koottiin lautoiksi hinattavaksi edelleen ulos Uuksun lahdelta. Rannalla oli samaan aikaan junan vaunuista purettua puutavaraa odottamassa käsittelyvuoroaan. Pistoraide nimittäin Uuksun asemalta päättyi tähän Lysin ylittävän sillan kupeeseen. Rautatie oli rannan ja hiekkaharjun välissä. Rataa varten oli tarvittu leikkaus harjuun, johon oli sillä tavalla muodostunut korkea rinne törmäpääskyjen pesimäpaikaksi. Itärinteenä se oli hyvin suosittu pesimäalue. Lahden oikealla rannalla oli Kirkkonieniemi, jossa seisoivat tsasouna ja asui Niemiset. Vasem-

malla Kätsyrinniemi jossa oli rykelmä taloja pitkin rantaa. Lahdelta näkyvät saaret olivat tästä hieman oikealle.

Käsittelyssä oleva puutavara oli aina jonkun alan yhtiön ja menossa sen antamaan osoitteeseen. Eri firmojen tavarat kulkivat kuitenkin sulassa sovussa sekaisin uiton aikana jokea pitkin alavirtaan. Jokisuussa ne sitten eroteltiin lautoiksi leiman perusteella. Uuksulla oli ainakin kaksi kilpailuvaa metsäalan yritystä ja niillä paikalliset pomot. Kumpikin asuivat Ylä-Uuksussa, Semin Jussi Uuksun sillan Salmin puoleisessa päässä ja Saarikivi Pitkärannan puolella siltaa.

Järjestäytyminen tuolloin vallitsevaan asentoon ja oloihin on täytynyt olla melkoinen kylän miehiä puhuttava kokemus.

Silloin kun olimme vielä lapsia aikuiset elivät suurten muutosten aikaa. Sata vuotta osana Venäjää oli juuri päättynyt. Sitä tilannetta voi yrittää mielessään tavoittaa tai ymmärtää, ehkä turhaan, luulen. Meille onneksi Venäjän valtakausi Suomessa oli sallivaa ja lepsua hallintoa. Ote kuitenkin terästyi viime metreillä ja venäläistäminen oli päätetty viedä loppuun. Tämä oli kuitenkin jo liian myöhäistä. Kiitos visionäärien suomalaisten, jotka pohjustivat irtautumista ja päättäjien jotka käyttivät hyväksi otollisen hetken.

Jo muutama vuosi itsenäisyyttä, jota aikaa nyt elimme oli uudet visiot täyttää totta. Täällä liikkui puutavara jo kahden reittiä maailman markkinoille. Laatokan pohjoispuolella, Salmassa, Suistamalla, Suojärvellä oli valtaiset metsävarat joita haluttiin hyödyntää. Tätä varten rakennettiin rautatie Salmin Uuksuun. Työ alkoi 1929 ja valmistui 1932. Uuksun aseman juhlalliset vihkiäiset pidettiin maaliskuun 12. päivä 1934. Kulkureitteinä joki ja rautatie yhdessä saivat nyt aikaan taloudellista kasvua, työtä ja tuloa ihmisille ei vain Uuksulla vaan koko Viipurin läänissä. Siihen asti nuo ehty-

mättömät metsävarat olivat järjestämättömien kulkuyhteyksien vuoksi lähes kokonaan poissa käytöstä ja aarnioituivat hyödyttämättä ketään. Lahjoitusmaina keisarin hovia palvelleille niiden omistus pohjakaana ei kannustanut kokonaisvaltaisiin taloudellisiin ratkaisuihin.

Teollistumisen kausi Suomessa oli siis hyvällä alulla. Näihin rajapitäjiin se kuitenkin ehti vasta sitten myöhemmin. Täällä vuokra- ja lahjoitusmaakausi jatkui muuta maata pitemmälle, ja omistuksen vaihtuminen isännältä toiselle tiheään tahtiin loi epävakautta koko alueella. Isäntien mielivalta, kohtuuttomat verot ja palkattujen voutien rajut veron perintä tavat johtivat jatkuviin riitoihin. Salmilaisista isännistä oli tullut itsepäisiä ja kriittisiä virkavallan suhteen. Tämän huipentuma oli kun nimismies Neiglick poltettiin elävänä Lunkulansaaren Lehtoniemessä. Tämä oli huipentuma, jota edelsi monta asiaa. Pitäjässä oli muun muassa kolera epidemia, joka oli laajalti levinnyt ja tappoi paljon väkeä. Epäluulo virkamiehiin oli saanut liikkeelle huhun, että nämä olivat myrkyttäneet kaivot ja siitä kolera. Eriyisen vankka itsepäisyys ja määräysten kyseenalaistaminen oli johtanut useita kertoja pitäjän miehet tuomiolle.

Pietari Suuri antoi sotapäälliköilleen ja suosikeilleen veronkanto-oikeuden sodassa valloittamiinsa alueisiin, tästä tuli virheellisesti nimitys "lahjoitusmaa". Salmin pitäjä kokonaisuudessaan oli joutunut lahjoitusmaa-alueeksi, jossa isännät ajan myötä vaihtuivat. Ensimmäisenä Salmin isännänä "omistajana" mainitaan hovipalvelija Carl Arnander. Tämä lahjoitus myöhemmin peruutettiin ja pitäjä annettiin Arnanderin leskelle ja myöhemmin hänen tyttärelleen Catharina Stackelbergille. Häneltä pitäjän osti Tarton yliopiston professori Jakob Ursinus. Häneltä pitäjä joutui huutokaupaan, josta sen osti kreivi Grigori Orlov. Häneltä pitäjä siirtyi perintönä ensin kreivi aleksi Orloville ja sitten monien mui-

den pitäjien mukana ruhtinatar Anna Orlov-Tschesmenskylle. Tämä myi omistuksensa pietarilaisille kauppiaille Fedul ja Sergei Gromoville. Näiden kuoltua pitäjät siirtyivät jälkimmäisen pojalle Vasili Gromoville. Vuosisadan vaihteessa valtio osti lahjoitusmaat mikä johti Isojakoon. Perintökirjat jaettiin alkaen Uuksusta ja päättyen Kirkkojokeen. Oman lapsuusajan aikuisilla saattoi olla perimätietoa tuosta kaikesta. Kuinka lähellä kutkuttavia historian kulkuja sitä onkaan oltu ja olan kohautuksella ohitettu.

Rajalla on vaikutuksensa ja rajaseudulla on omat erityispiirteensä. Meillä vaikutus oli vahva Venäjän suunnasta. Olihan eletty ilman valtiollista rajaa ja kaikinainen kanssakäyminen sen yli oli ihmisten arkipäivää. Tilanne muuttui vasta Tarton rauhan sopimuksella. Kun rajalinja vedettiin maastoon 1920, niin Jalosen Annin naapurissa jäi saunan lauteet Venäjän puolelle. Näin historian suuret linjat koskettavat myös pientä ihmistä.

Itsenäisyyden myötä alkoi "suomettaminen". Meillä oli kaksi kieltä. Salmassa puhuttiin ns. Livvin kielen murretta, mutta vain kotikielenä. Virkakielenä oli kirjakieli ja virkaportaot kuten koulut, rajavartio ja virastot rekrytoitiin tältä pohjalta. Kaikki toimi hyvin, kitkaa ei syntynyt ja murre eli: *"Erähän kerran, gu raja oli jo pantu umbek tahto Salmin poliisi kertua toril kylän musikoil kui häi oli virgua hoitannuh. Häi tuns kai kylän miehet, myös laitapuolen kulgijat. Oli seurannuh yhten musikan matkoi rajan yli hagemas viinua. Häi arvai jotta tämä on se päivy konsu se menöö da tuloo. Sit häi meni torogan laitah vuottamah milloi se viinan hague tulou. A kotvasen oltuu kuuluiggi krabinua. Häi meni sivumbah jotta tulii ei hänty nägis da pöllästys. Niihäi kävigi. Häi antoi musikan mennä vähäsen matkua da vasta sit ambui kaks kertua ilmah. No, kylän musikat kuunteli da kysyi min täh kaks kertua. A etellisel kerral ammuin vai yhten kerran, ni sit häi jätti kannol vai yhten pullon."*

Tarina edellä kertoo salmilaisesta poliisista, joka puolestaan kertoo kylän miehille virkatoimeensa liittyviä asioita. Oli ollut kytiksellä kun kylän viinatrokari haki lastia rajan takaa. Pelotteeksi ampui pari laukausta ilmaan. Kylän miehet kysyivät miksi kaksi laukausta. Kas edellisellä reissulla ammuin vain yhden, niinpä se roisto jättikin silloin hänelle vain yhden pullon.

Puhuimme murretta joka poikkesi merkittävästi kirjakielestä tai muista murteista. Itse koin omakohtaisesti tämän vasta paljon myöhemmin. Evakkomatkan oli meillä edessä ja se johti Savoan. Ensimmäisenä aamuna uudessa paikassa Sorsakoskella kävin aamuhämärässä ulkona omakotitalon pihalla. Pihassa oli lasten potkukelkka. Se oli minulle uusi kapine, ja menin kysymään ensin äidiltä voinko kysyä talon väeltä lupaa käyttää tuota kapinetta. Se oli hyvin houkutteleva. Lupa tuli ja menin talon puolelle ja esitin asiani. Hämmästys oli suuri. Väki oli kammarin puolella, aikuiset hymyilivät ja lapset hihittivät. Mitään vastausta en saanut. Peräännyin, hämmennyin, ujustuin, ihmettelin miksi näin. Sen jälkeen en ottanut mitään asiaa esille heidän kanssa. Kelkkakaan ei kiinnostanut enää.

Uuksun järjestyksestä vastasi poliisi Kettu. Myös Juho Kuutsa on toiminut tässä virassa, ehkä ei päteviä ja vähemmän koulutettuja on tarvittu varalla varmistamaan että laki ja oikeus toteutuu. Tämä oli Villen eno, ja Ville muistaa tämän ensimmäisenä virkatyönään sakottaneen häntä hutikasta. Poliittinen järjestäytyminen on myös orastanut Uuksulla. Aikakirjassa mainitaan demaripuolueen paikallisen osaston jäsenmääränä viisi henkilöä. Vappuakin on juhlistettu ja marssittu. Samassa lähteessä mainitaan opettajan koulussa rankaisseen oppilasta, jonka vanhemmat osallistuivat vappumarssiin.

Samaan aikaan muualla, tarkemmin viisi vuotta myöhemmin syntyi terve tyttö ihan muualla päin Suomea. Pirkko Orvokki oli Sievä ja Lauri Virtasen viides lapsi. Tarkka osoite oli Orimattilan Niemenkylä Etelä-Suomessa Uudenmaan lääniä parikymmentä kilometriä nuoresta Lahden kaupungista etelään.

Maan itsenäisyys oli tuolloin jo vakiintunut teolliselle kasvu-uralle. Meillä asti tunnettu Orimattilan teollinen tuote oli lippalakki. Toiminimi Orimattilan Lakki esiintyi kaikissa siihen asti käyttämissäni lippalakkien hikinauhoissa. Kun siten myöhemmin tulin Orimattilaan, ensimmäinen havainto oli linja-auton ikkunasta Renkomäen paikkeilla pienehkön omakotitalon seinässä isolla tehtaan merkinä Orimattilan Lakki. Ahaa, ai ne on täältä.

Pirkko Orvokki pysyi juurillaan Orimattilassa vauvasta aikuisuuteen. Isä Lauri on Heinämaan Virtasia ja äiti Sievä Hykkyröitä Kymenlaakson Liikkalasta, Mänttärin suvun suurin sukuhaara. Sievän sisarusparvi on kokonaan tältä alueelta, Oitti ja Ryttylä niitä etäisimpiä. Erkki-veli eksyi ihan Helsinkiin asti. Laurin suku löytyy lujasti Heinämaalta. Pirkon äiti mainitsee kertomuksissaan myös Viipurin jonkun vaiheen asuinpaikkana. Isä Lauri oli vapaan ammatin harjoittaja ja teki suutarin töitä. Tällaisena Pirkko muistaa isän työnsä ääressä. Työ ei ollut paikkaan sidottu, ja niinpä Lauri teki sitä myös Orimattilan ulkopuolella. Viimeiset vuodet syntyi jalkineita pienessä työryhmässä Hietavirran suutariverstaalla Orimattilassa Pakaan tien varrella. Jalkineet, kengät ja saappaat valmistettiin tuolloin käsityönä tilauksesta neuvotellen asiakkaan kanssa koosta ja nahan laadusta. Korjaustyö oli toinen laji ammatin osaamista. Minulle viimeiset suutarin tekemät olivat ryppyvartiset jatsarit, Pussihousut ja jatsarit oli asukokonaisuus, jonka Pirkkokin joutui kokemaan ja hyväksymään.

Sievä-äiti teki työtä Villatehtaassa kutojana. Niemenkylästä Orimattilan Villatehtaalle oli matkaa nelisen kilometriä. Työ oli vuorotyötä ja työmatka tehtiin jalkaisin. Isän ollessa poissa lapset tulivat toimeen keskenään. Varttuneemmille oli äidin antamat ohjeet päivää varten, joilla ohjeilla selvitettiin kuutena päivänä viikossa. Osavastuun kantoi naapurin emäntä pienen silmälläpidon avulla.

Lakkitehtaan lisäksi ja sitä monin verroin tunnetumpi Orimattilassa oli Villatehdas. Oli siellä paljon muutakin, mutta Villatehdas oli laitoksista suurin. Se tarjosi työtä sadoille ja valmisti sarkaa armeijalle. Tehtaalla oli jo pitkä perinne paikkakunnalla, työhön tehtaalle mentiin jo useammasa polvessa. Orimattila oli tullut jo varhain mukaan teolliseen kehitykseen. Kankaan kudonta tällä tasolla toimikin sitten pontimena elinkeinorakenteen kehittymiselle monipuolisempaan tekstiilialan tuotantoon paikkakunnalla. Myöhemmin sinne kehittyikin myös menestyvää kudontaa ja vaatteiden valmistusta. Suurimpana Virke oy joka saavutti omaleimaisella naisten mallistolla kansainväliset markkinat Ennen pitkää perhe muutti asumaan Niemenkylästä lähemmäksi keskustaa ja lähemmäksi Villatehdasta. Ja Pirkon elämä lapsuudesta aikuisuuteen kului tämän pienen teollisuuspaikkakunnan tahtiin ja tapaan elää.

Villatehtaalla oli hallitseva asema kylässä. Tehtaan johtaja täytti hyvin niin sanotun tehtaan patruunan tunnusmerkit. Työnjohtajat tehtaalla olivat yhteiskunnan yläluokkaa. Laitosmiehet olivat oma arvostettu eliitti siinä lähellä. Kutojat olivat lattiatason kärkeä ja näin hierarkiassa oli selvä järjestys. Tehdas tarjosi aito kapitalistiseen malliin myös asuntoja työläisille. Tehtaan lähellä oli muutama kaksikerroksinen "kasarmiksi" kutsuttu talo joissa pieniä hella-huoneen käsittäviä asuntoja. Kylässä oli muutenkin selkeä nokkimisjärjestys. Viran ja aseman perusteella ihmiset ot-

tivat paikkansa ja erottuivat hyvin. Tuttavuus työnjohtajan kanssa tai hyvä suhde kirkkoherraan nosti samaakin työtä tekevän harmaasta joukosta ylitse muiden. Oli monta syytä olla parempi muita.

Pirkon lapsuus kulki sivustakatsojana aikuisten Orimattilassa. Asuinpaikaksi perhe sai oman "tuvan" Myllytuvan Palojoen kosken partaalla. Joki oli Porvoonjoen sivujoki. Vililatehdas oli nyt näköetäisyydellä. Työläisten kasarmit olivat joen toisella rannalla ja joen yli kuljettiin kapulasiltaa pitkin. Sitä kulki myös opettaja, myöhemmin oopperalaulajana tunnetuksi tullut Martti Talvela työpaikalleen Orimattilan koululle. Paikka oli lasten kannalta ihanteellinen, keskustan tuntumassa ja muuta nuorta väkeä houkutteleva pihapiiri kosken ja tukkirännin kera. Niemenkylän jälkeen tuvan miljöö ja ympäristö oli nyt täysin uusi ja erilainen ja siinä riitti Pirkolle puuhaa aina aikuisuuteen asti.

Pirkko sai mielestään nättejä vaatteita ja nautti niistä. Ne oli huolellisesti tehty koristeita myöten. Varmaan myös van-

Pirkko kosken rannalla. Taustalla yksi pihapiirin tuotantorakennuksia. Menossa sunnuntai ja päällä pyhäpuku, ihana tumman sininen silkkimekko. "Ai että se oli ihana. Olin siitä ylpeä. Siinä oli nätti kaulus. Jalassa on kiiltoonahkakengät. Huomaat ehkä, oikeesti esittelenkin niitä ja silkkimekkoa."

hemmat sisarukset saivat, mutta siihen ei tuossa vaiheessa huomio kiinnittynyt. Sitä Pirkko on miettinyt, miten äiti siihen pystyi ottaen huomioon ne olot joissa hän meitä elätti. Työssä käytiin, suuri perhe, pieniä lapsia, ei tukiaisia eikä tulonsiirtoja.

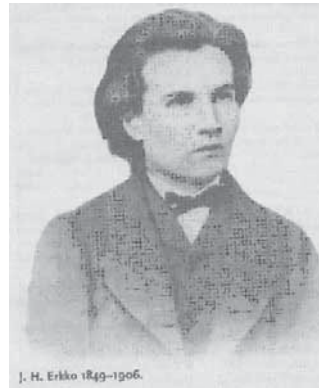
Samalla kivellä kuin Pirkko kuvassa on vähän ylempänä tasainen, ikään kuin istuttavaksi hakattu kohta ja olisikin ollut parempi minkä Pirkko on valinnut. Se kohta kosken rannalla on merkittävä kahdesta syystä. Kivessä on pieni syvennys johon kertyy sadevettä. Tällä vedellä Sievä äiti paransi syylät. Se oli lyömätön lääke kun vain vettä oli saatavilla. Sillä paikalla istui aikanaan myös intomielinen runoilija J.H. Erkko. Hän oli kansallisen heräämisen ajan tuotteliain runoilijoita. Tätä kirjoitettaessa tulee kuluneeksi 100 vuotta hänen kuolemasta. Tuolla kivellä runoilija on istunut, seurannut virran juoksua ja miettinyt elämän kulkua. Komea ulkonäkö, loistava seurustelutaito, aatteita ja ihanteita ja nippu runoja kainalossa. Kaikki tunnemme Hämmäläisten laulun, Merikannon Merellä, En tiedä miksi laulaa lintunen. Hänelle ja meille yhteistä ajatuksia, jotka ehkä juuri tuolla kivellä runoilija on pannut paperille viereisen sivun runon sanat.

Myllytupa oli saanut nimensä paikallisesta myllystä. Perheen muuttaessa tälle paikalle se oli kylän keskeinen tapahtumapaikka. Kosken vesivoima käytettiin paitsi tukkien uittamiseen Palojoesta Porvoonjokeen, myös teknisen tuotannon voimanlähteenä. Koskivoimalla jauhettiin, sahattiin ja höylättiin. Tällä menolla riitti miestä ja hevosta rapun edessä arkena aamusta iltaan. Lapset selvisivät liikenteestä ehjinä. Ja selvisivät vielä sittenkin kun aika oli tuon kaltaiselta tuotannolta kulunut loppuun. Silloin koneet oli viety pois, mylly lakannut pyörimästä eikä rapun eteen enää hevosia aamulla tullut. Nyt lapset kiipeilivät sementin päällä ja

**Sinisen järven rannalla
on tupa, pieni tupa,
mua kultani sinne on kutsunut
kun hänellä on siihen lupa.**

**Sinisen järven rannalla
on tilkku, pellon pala,
siinä se leipä lainehtii
ja aalloista nousee kala.**

**Se pelto on pieni ja tupanen
kuin pieni linnun pesä,
mut missä voi viihtyä rakkaus,
on talvikin siellä kesä.
(J.H. Erkkö)**

*Orimattilan entisen
kunnantalon edustal-
la on Augusti Veuron
suunnittelema J.H.
Erkon muistopatsas.*

alla henkensä kaupalla, ja yhä ilman vaurioita. Paitsi Pirkko. Tukkiränniä oli ainakin 100 metriä, se teki kaarteita ja oli limainen ja liukas. Pato ei ihan pitänyt ja vesi lorisi rännissä vaikka tukkeja ei uitettukaan. Penskat laskivat siinä pitkät pyllymäet. Ja vain yhden kerran, huom! vain kerran meni tikku Pirkon pyllyyn.

Joki- ja koskimaisemaan tuli keväisin tukinuitto ja tukki-miehet. Orimattila oli myös maatalouspitäjä ja tukkipuutakin tiloilta myytiin. Seudun maatalous perustui peltoviljelyyn ja alueella oli isoja kartanoita. Tämä rakenne oli Ruotsin vallan ajalta, jota Venäjän valtakausi ei ollut halunnut merkittävästi muuttaa. Suhteellisen tiheä asutus tarvitsi nämä kaikki palvelut siihen mitä Myllytuvan tontilla tuotettiin. Lapsia se kasvatti tapamaan paljon väkeä ja pyörimään jaloissa kun aikuiset olivat tosi toimissa. Keväällä kävi tukkipojat, sadon korjuun jälkeen jauhettiin viljaa, huonekaluja tehtiin kaiken aikaa. Perheessä oli monta lasta, joten varttuneem-

Pirkko 3-4 ikäisenä. Lankkupino takana, josta höylättiin koskivoimalla Vääränkiven verstaassa karmeja oviin ja ikkunoihin.

Kuvassa kaupunkilaistunut lähde. Lähdepuisto tässä vielä rakennusvaiheessa. Uutta on myös kerros ja rivitalot joen työväällä takana. Vasemman puoleisessa kerrostalossa Sievä-äiti asui loppuelämänsä näköetäisyydellä lähteestä ja muuttuvaan Myllytuvan maisemaan.

mat varoittelivat nuorempia vaaroista ja auttoivat heitä kasvamaan selviytymään.

Kosken alajuoksulla oli suuri lähde. Ei mikään tavallinen, vaan suuri lähde. Sillä oli keskeinen osa tontilla elämiseen. Joen samean veden asemesta saatiin kirkasta lähdevettä tupaan ja saunaan, pyykki pestiin kesällä lähellä lähdeettä lähdevedellä. Vesi oli kesällä kylmä ja talvella sula ja säilytti hyvin arimmat ruokatarvikkeet kesähelteelläkin. Villatehdas otti vetensä tästä. Sitä varten surisi pumppukopissa yöt ja päivät mutta ei häiritsevästi.

Sievä-äiti kävi työssä villatehtaassa, johon nyt oli lyhyt matka kävellä. Lapset hoitivat päivän askaret äidin antamien ohjeiden mukaan. Vesi kannettiin lähteeltä mäen alta. Joelta oli nousua tuvalle. Saunavesien kantaminen oli aikuisten asia, ja he käyttivät siihen vesikorentoa. Se oli kahden hengen juttu. Puutanko olalta toiselle ja keskellä roikkui kettinginpätkässä täysinäinen vesikorvo. Kun kantajien askeleet osuivat tahtiin, saatiin suurin osa korvon vedestä saunapataan. Talvella lapset hoitivat päivällä lämmitystä ja lämmittivät ruokansa. Kesällä kasvatettiin ja ruokittiin Oskupossua joka pantiin jouluksi lihoiksi. Kaija osoitti herkkyyttä seuraten Oskun elämää väljässä pihapiirissä. Kävi possua välillä tervehtimässä ja possu vastasi omalla tavaltaan. Se eleli tyytyväisenä ja kasvoi kesän mittaan. Kun sen kohtalon hetki sitten koitti, se oli itkun paikka Kaijalle. Sen sorkatkin saavissa olivat niin suloiset, todisti Kaijan tunteita ja varmaan se näin oli. Hellyydestä se kertoi. Lammaskin sopi tontille ruohonleikkuriksi kesällä ja sen villat langoiksi lapasiin talvella. Työt jakautuivat lasten kesken luontaiseen tapaan, toisille enemmän ja toisille vielä enemmän.

Työnjako toimi käytännössä miten tahansa, mitään jälkipuintia sisarusten kesken ei ole muistiin merkitty siltä ajalta tai myöhemmin esiin kaivettu. Pyykin pesu olisi ehkä ollut

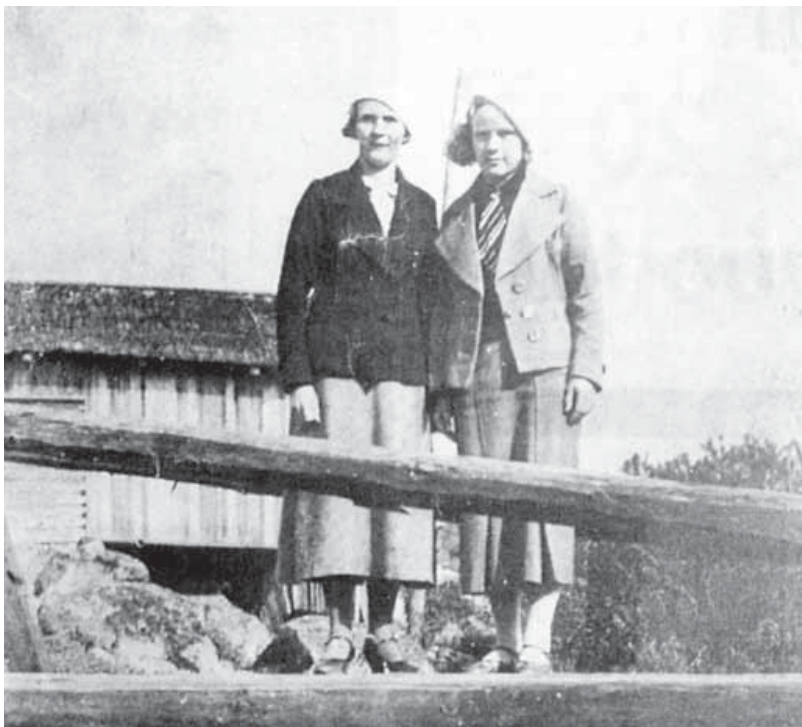
rankinta mitä äiti olisi voinut lapsille keksiä. Kesällä se oli kuitenkin niin mukava homma, että hän halusi tehdä sen itse lasten avustaessa. Pyykkipata porisi nuotiolla lähteen reunalla, kirkasta vettä pataan ja huuhteluun käden ulottuvilla, pyykkinarut vedettynä oksalta oksalle, aurinko paistoi, kesäpäivä oli pitkä, puhdasta tuli. Yleiset puitteet olivat tällä paikalla sellaiset, että lapsille jäi aikaa aitoon lapsuuteen. Järvi uimiseen ja virkistäytymiseen oli kilometrien takana, mutta lähteeseen ei kuitenkaan tarvinnut mennä virkistäytymään. Lähteen alapuolella oli joessa suvantopaikka, Paunin ranta jossa oli uimakelpoinen hitaasti virtaava vesi. Se oli meidän ja lähistön lasten uimapaikka, vähemmän aikuisten.

Kosken kuohujen kuuluvuusalueella oli pari muuta taloa. Laineen perhe, talossa kaksi tytärtä. Talo oli jyrkän nousun päässä lähteeltä. Samassa talossa asui herrasväki Aeshelaman. Lapset jo vähän varttuneempia. Isä Aeshelaman oli Sveitsistä tuotettu juustomestari Orimattilan Meijerin juustototuotannon asiantuntijaksi ja kehittäjäksi. Terho oli kolmas lähipiirin taloista ilman pieniä lapsia. Koskimiljöö oli meillemme kaikille yhteinen, mutta Myllytupa oli lähinnä virtaavaa vettä. Kun myöhemmin aikoina Orimattila kehittyi maalaiskunnasta kaupungiksi, säilytti lähde kunniapaikkansa. Koskiseutu rakennettiin kaupunkimaisesti ja nimeltään Lähdepuisto se on kaupunkilaisten virkistysaluetta ilman sen aikaisia rakennuksia.

Viittaus Orimattilan kuntamuodon kehitykseen liittyy sen teolliseen kasvuun. Villatehtaan vaikutusta tai ei, luultavasti kyllä, oli jo aikaisemmin mainittu vaatetusteollisuuden synty ja kehitys juuri Orimattilassa. Merkittäviin mittoihin yltyivät toiminimet Kaitila kutomateollisuuden ja Virke valmisvaatetuotannon alalla. Näitä vaiheita Pirkko on seurannut jo paikkakunnalta pois muuttaneena.

Suku suojana

Pirkolla, joka eli lapsuutensa aikaan, jolloin taloudellinen murros oli käynnistymässä, ja alueella jolla oli muutokseen soveltuvaa kasvupohjaa. Kuitenkin Pirkon ollessa seitsemän vuotta, alkoi toinen maailmansota, johon Suomikin joutui mukaan ja kansakunnan huomio keskittyi nyt itsensä suojelemiseen. Sotaa kesti viisi vuotta ja sen seurauksista selviämiseen kului aikaa paljon tuota enemmän. Nämä yhdessä on iso pala nuoren ihmisen elämässä.

Kuva kosken kapulasillalta Pirkon syntymän aikoihin. Takana Myllytuvan ulkorakennus. Tämän jatkona olivat liiteri, aitta, ja navetta jonka vieressä puucee. Näiden takana erillisenä sauna. Myllytuvan paikka on tästä rakennusjonosta vasemmalle, piha on siinä välissä.

Poikkeukselliset olot kysyvät poikkeuksellisia toimia ja kykyjä selviytyä. Periaate oli selvä, jokainen tulkoon toimeen sillä mitä on. Tilanne oli yleisesti hyväksytty koska muita mahdollisuuksia ei oletettukaan olevan. Vallitsi poikkeustila. Sievä- äidillä oli suurehko perhe, kuusi lasta mutta turvallinen työ tehtaassa. Sarkaa tarvittiin ja sitä kudottiin armeijan vaatetukseen. Sievällä oli myös sisaria, veljiä ja vanhempansakin pitkään elossa. Kauan kylällä asuneena oli paljon tuttuja ja vähemmän tuttuja työstä ja naapureina, herroja ja narreja. Tätä todisti hänen kiinnostuksensa paikkakunnan asioista ja juttelunsa ihmisten kanssa missä milloinkin mennään. Se piti hänet ja perheen ajan tasalla koska perheen ruokinta oli hänen vastuulla.

Sievä puhui paljon, mutta asiaa. Arvostelu ja panettelu oli poissa sillä sen verran kylällä aina sattui ja tapahtui aina

Pirkko Oitissa. Mamman luona oltiin usein. Kuvassa "pehmeä" mummo. Eli 96 vuoden ikään. Kuoli Kotkan Suulisniemessä. Takana Matti, Oiva, Sirkku ja Kaija. Edessä Pirkko, mummo ja Eila.

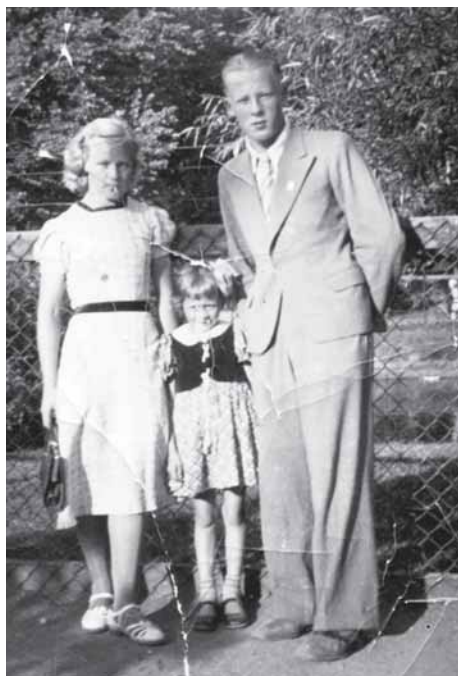
kun tavattiin jotta kerrottavaa kyllä oli aivan tarpeeksi asti. Sydäntä lähellä olivat nuo lapset, jotka saivat tilaa kasvaa kun aika ei riittänyt kasvattamiseen. Myöhemmin tuli lapsenlapset kuvioihin. Sama huolehtiminen jatkui, ja nyt oli aikaakin väljemmin. Vaikka heitä oli monella ja monta, kaikki olivat yhtä rakkaita. Taas oli aihetta mistä puhua. Auttaakin teki mieli, mutta eläke tehtaalta sitten myöhemmin ei antanut juuri myöten. Paketti kahvia tai paketti voita oli kuitenkin varattu lähtiäisiksi kun oli ollut tarjouksessa ja käymään satuttiin. Se otettiin vastaan kiitollisuudella hyvän tahdon eleenä.

Myllytupa oli muunkin suvun suosiossa. Siellä poikettiin, jopa oltiin pitempään. Sirkku on tästä hyvin muistettu. Lilja kävi hyvin usein, samoin Hykkyrän mamma ja käynnit kävi molemmin puolin. Arska ja Leo, erityisesti Leo muistetaan pienistä tuliaisista tai Pirkon pyörämatkasta kovalla sateella tarakalla Leon pikkutakin alla Heinämaalle sukulaisiin. Erkki Helsingistä poikkesi kun kävi Orimattilassa. Laurin ollessa työssä muualla Sievä piti joukot koossa ja joukko puolestaan koossa Sievän uskoen että kaikki menee hyvin päin.

Joulut Myllytuvassa hoidettiin monesti tällä porukalla. Samoin merkkipäivät muistettiin leikkisin menoin ja huumorilla. Tyylipuhtaana tapauksena Pirkko muistaa Leena-nuken tulemisen perheeseen. Erkki sen toi Helsingistä, hänellä oli sellainen tapa tuoda jotain pientä. Taisi olla juuri joulun aikaan. Arvi ja muitakin oli mukana, mutta Arvi pani kastetilaisuuden pystyyn. Tupaan tullessa oikealla puolella oli pesukomuutti. Siinä aina pestiin kasvot ja kädet ja sen yhteydessä olivat pyyhkeet paikoillaan. Komuutti oli nyt kastepöytä ja pesuvati oli kastemalja. Kaikkien läsnäollessa nukke sai nimen Leena. Arvi kävi Vaherkylän leipomosta takapuolen kautta (sulkemisajan jälkeen) ostamassa pusillisen korppuja ja juotiin kastekahvit. Leena-nukesta tuli

Pirkon perhe Terhon tuvassa. Takana Esteri ? Arvi, Sirkku ja Nelly. Edessä Matti, äiti, sylissä Pirkko, Kaija ja Erkki.

Sirkku, Pirkko ja Leo Korkeasaassa

Pirkko ja Arvi

nukeista paras ja pysyi mukana niin kauan kuin nukke voi ajan kuluessa mukana olla. Ei kyllä ollut enää kun minä siellä kävin.

Joku sukulaisista asuikin tilapäisesti meidän luona eikä se mitään erikoista siihen aikaan ollut. Puute oli kaikesta tarpeellisesta, myös asunnoista ja siitä selvittiin tiivistämällä. Perheen sisäisen työnjaon mukaan Pirkko muistaa luottamustehtävistä muun muassa maidon ostomatkat maanviljelijöiltä Niemenkylästä, tai sakariinin hankintamatkan Lahden torille. Äidin antama osoite: myyntikoju Lahden torilla, tietty kauppias tiskin takana, salasana, rahaa evääksi, lippu linja-autoon ja sieltä sitä sakariinia saa. Ja Pirkko matkaan sillä aikaa kun äiti oli töissä. Näin jatkui taas makea elämä.

Nelly oli sisaruksista vanhin. Jo muutama vuosi ikäeroa siinä iässä tekee vanhemmasta isosiskon. Erkki poikana kulki omia polkuja ja muistikuva kertoo vasta sen kun meni jo nuorena Hilvoselle tekemään ovia ja ikkunoita. Kaija blondina kalastettiin heti nuorena kaunistamaan kampaajana muitakin. Matti vakaana keskimmäisenä hakeutui tarkkuutta ja kärsivällisyyttä vaativaan kellojen kauppaan ja kunnostamiseen. Raija puolestaan saman verran nuorempana mitä Nelly vanhempana aloitteli vasta koulua kun Pirkolta se oli jo ohi. Kaikilla näillä hyvillä suhteilla on ollut kantava voima selviytyä mitä eteen on tullut.

Sievä jaksoi kaiken muun lisäksi luotsata perhettään sitä mukaa kuin siellä ikää karttui hyvien harrastusten pariin. Työväentalo oli se kohtaamispaikka, jossa yhteiskunnallisten aiheiden lisäksi tavattiin myös virikkeellisen viihteen merkeissä. Työväentalolla vietettiin äitienpäivät ja joulujuhlat. Sievä oli näissä riennoissa aktiivinen. Kirjoitti ohjelmia ja harjoitti lapsia. Myllytuvassa käytiin läpi tonttuleikit ja lauluharjoitukset. Jäljempänä dokumentti Sievän ja Pirkon yhteisestä suorituksesta vuodelta 1937 Pirkon ollessa viisi vuotta.

Omakohmainen kokemus Orimattilan työväentalosta on kerran vaalien alla kun puolustusministeri Emil Skog vieraili paikkakunnalla. Ministerillä oli Mannerheimin käytössä ollut auto ja sillä me Kauttoonin Maunon kanssa ajelimme ministerin kyydissä kotiin. Muita muistikuvia talolta on suurikokoinen kuva näyttämön yläpuolella. Parrakas herra oli Karl Marx. En tuolloin tuntenut miestä.

Sirkku siivosi sivutyönä pankinjohtajalla. Pirkko oli Sirkun lemmikki ja pääsi hänen mukaan siivouskeikoille. Sirkku vei Pirkon jopa Helsinkiin lääkäriin, jolla reissulla katseltiin vähän kaupunkiakin ja otettiin kuvia - ei vain muista mistä. Pankinjohtajan perheessä oli kideradio, josta sai kuulok-

TAIVAAN MAA

Kirjoittanut Sievä Virtanen
Pirkko lausunut Äitienpäiväjuhlissa v.1937

Harmaa mökki, salo valoton
rauha hiljaisuus ain ympärillä on.
Niin myös mökissänsä tässä
kaksi ihmislasta elää elämäänsä.

Mummi rukkiensa polkee rukoillen.
Jos sä Taivaan Isä kuulet sen
auta lasta täällä kulkevaa,
että taivaan tarhaan tulla saa.

Rukki surisee ja taivas pimentyy,
vanhus mietteisiinsä syventyy.
On kuin valon taivahasta nähdä sois
raamattua jos vielä, lukea hän vois.

Siinä Pirkko pieni hällä tukeaan,
mutta avuton on lapsi vielä lukemaan.
Mummin opit painoi mieleensä,
vaikkei tavuakaan saanut kieleensä.

Hymyilee nyt harmaa hapsi,
katsoo lapsen puoleen kaihoisasti.
Käsi suoninen niin hyväellen
pientä silkkitukkaa silitellen.

Iltaisin kun rukki seisahtuu,
lapsen katse ylös kohdistuu.
Kerro mummi miss on taivaan maa
Missä pikku Pirkko kerran siivet saa.

Mummi kertoo sydäнкävyllään
taivaan maasta yhä uudelleen.
Siellä omi onnellisten maa,
siellä pikku Pirkko kerran siivet saa.

*Edelliseltä vuodelta on tallessa vastaavat suoritukset Kaijalta
äitienpäivänä Mummon lasit, ja Nellyltä joulujuhlissa Pieni
mierolainen.*

keiden kautta kuulla Markus-sedän ohjelmaa. Se vahvisti uskoa kaurapuuroon terveysvaikutteisena ravintona lapsille aamuisin, tosin silloin ilman rusinoita.

Mainittu pankinjohtaja asui Myllytuvan lähipiiristä kosken alapuolella. Tämä Juonalan talo oli iso tila, ja tilan isäntä oli myös Kansallis-Osake-Pankin (KOP) Orimattilan konttorin johtaja. Juonalassa oli samanikäisiä tyttöjä yhteisissä leikeissä meillä ja me heillä muistaa Pirkko. Tytötkin muistivat, kun tapasivat Pirkon vuosien jälkeen Stockmannilla kassatyössä. Juonalan pellolla oli paljon voikukkia ja meillä ei juuri yhtään. Toivoin että jospa joskus meilläkin. Ja nyt niitä on ihan liikaa. "Kohden ei oo koskaan" sanoi Sievä.

Koulutielle

Pirkon koulutie kulki kylän läpi Käkelänkujalle. Matka ei ollut pitkä, ja tie oli tuttu. Myllytietä mentiin Hilvosen ohi, elokuvateatterin ohi ja Malinin kohdalta Lahti - Helsinki valtatietä Orimattilan sillalle. Siitä Martta Kuhan (lempinimeltä Kurttamahan) kioskille päin Käkelänkujalle ja siinä se koulu oli vasemmalla puolella.

Tätä Pirkko oli taapertanut ennenkin ja yksin. Jo ennen kouluikää oli mennyt kerran koulun pihalle kyselemään meidän Mattia, koska Matti oli jo koululainen. Ei Mattia pihalla näkynyt, mutta joku opettaja tuli apuun koska Matille oli tullut asiaa kesken päivän. Opettaja vei luokkaan ja istutti Pirkon takapenkkiin seuraamaan mitä Matti täällä touhuu. Nyt Pirkko oli itsekin kuin koululainen. Se oli jotakin ihan erikoista, malttoiko pysyä pulpetissakaan. Ja kun ope sitten toivotti tervetulleeksi huomennakin, niin ei riemulla rajoja. Pirkkohan meni huomennakin, ja joka koulupäivä siitä eteenpäin. Tästä se koulutie alkoi.

Pirkko sai hyvät numerot urheilussa, laulussa ja uskonossa. Omasta mielestään hän oli huono oppilas ja lisäksi ruma. Vasta kun joku kertoi nähneensä hänen rippikuvan helsinkiläisen valokuvaaliikkeen näyteikkunassa hän uskalsi katsoa peiliin. Käkelänkujalla oli kansakoulun lisäksi myös oppikoulu, jossa vain osa jatkoi, suurin osa kansakoululaisista lähti jo työn hakuun. Lukio oli Lahdessa. Sen suorittivat Pirkon tietämän mukaan vain pankinjohtaja Juonalan tyttäret.

Koulukuvassa Pirkko opettajan sylissä. Pirkko aloitti koulun sattumalta, jo ennen kouluikää 6 vuotiaana, mutta selvisi itseään vanhempien joukossa hyvin ja hyvällä mielellä opettajan lellityttönä.

Pari vuotta koulua ja maa joutui sodan pyörteisiin. Se näkyi ja kuului Orimattilassakin vaikka paha maailma oli kaukana. Koulu päättyi kesken päivän kun sota alkoi. Koululaiset saivat lähteä kotiin. Sirkka Nyman tuli tiellä vastaan ja kertoi kauhuissaan; että Lahti on pommitettu maan tasalle. Uskottava se oli kun pommikoneet kulki siihen suuntaan Orimattilan yli. Ihan näin huonosti ei asiat kuitenkaan ollut. Lahtea pommitettiin, mutta venäläisten menestys ei aina ollut kovin hyvä, onneksi. Koulunkäyntiä jatkettiin jossain vaiheessa nyt oppikoulun tiloissa.

Miksi sota näkyi niin pian näin kaukana siitä missä sotilaat olivat. Onnettomuudeksi meille maahan tunkeutuja oli valinnut myös siviiliväestön hyökkäyksen kohteeksi. Tämä oli ennen kuulumatonta. Koskaan ennen ei ollut käytetty sellaista tuhovoimaa siviileihin kuin nyt oli ilmapommitukset siviilikohteisiin aloitettu. Tarkoituksena tässä oli sen kautta murtaa puolustustahtoa rintamalla. Orimattilan miehet kut-

suttiin Mustaan korpeen isä Lauri muiden mukana. Edessä oli lähtö rintamalle. Pirkko ja Sievä kävivät vielä ennen sitä miesten kokoamispaikalla tervehtimässä isää ja veivät evästä matkalle. Isä selvisi sodasta ehjänä, mutta terveys petti rintamaolojen rasituksista johtuen ja johti kuolemaan 1949.

Sota muutti kaiken, elettiin sodan tunnelmissa. Venäläiset koneet lensivät ylitse pommitusretkille sisämaan kohteisiin. Koulusta tuli sotasairaala ja sinne alkoi tulla haavoittuneita hoidettavaksi. Koteihin alkoi tulla viestejä kaatuneista nuorista miehistä jotka koottiin kirkon suojiin ja haudattiin sotasankareina kirkkomaan multiin. Myöhemmin tuli Orimattilaan runsaasti uusia asukkaita, kun sodan seurauksena sotatoimialueet heti ja sittemmin koko Viipurin lääni oli tyhjennettävä suomalaisesta väestöstä. Uusista asukkaista tuli pysyvä osa Orimattilan asutusta.

Kuva TUL:in liittojuhlilta Helsingissä 1946. Pirkko eturivissä, kuudes oikealta.

Sota päättyi ja olot alkoivat vakiintua. Jo 1946 viriteltiin uutta uskoa tulevaisuuteen. TUL:n liittujuhlat pidettiin tuolloin Helsingissä. Pirkko on kuvassa eturivissä kuudes oikealta. Hänen puserosta puuttuu merkki. Sirkku oli ohjaajana ja puseroiden hankinnassa oli tapahtunut jotain sekaannusta. Pusero oli valkoinen, mutta merkki rinnasta puuttui. Itkin paljon ja katkerasti, kyllä minunkin puserossa olisi pitänyt olla merkki, muistaa Pirkko. Paita oli kyllä ihan siisti, ja oli siellä joku muukin merkitön mutta se ei lohduttanut. Valmistautuminen juhlaan ja esiintyminen sen tilaisuuksissa oli mukava kokemus josta jäi hyvät muistot pitkäksi aikaa ja merkkikin ajan myötä unohtui.

Myllytuvassa asuttiin vielä Pirkon perheen muuton jälkeen. Aika oli tehnyt tarpeettomaksi pienet myllyt, verstaat ja pärehöylät. Jäljellä oli luhistuneet betonirakenteet ja niitä sanottiin sementiksi.

Orimattilan ryhdyttyä kaupungiksi kosken seutu siivottiin sileäksi, niin että paikalla kasvaa edelleen vain vanha pihlajapuu.

Pirkon sisarukset löysivät paikkansa muualta ja äiti jatkoi työuransa loppuun Villatehtaalla. Asui viimeiset vuotensa veteraaniyhdistyksen omarahoitteisessa kerrostaloasunnossa mukavasti näköetäisyydellä entisestä Myllytuvasta. Isän sotilasvammalain mukainen eläke lisänä työeläkkeeseen turvasi äidille kohtuullisen toimeentulon. Sotaveteraanit pitivät huolta myös itse itsestään. Tämä oli luontaista itsesuojelua. Orimattilassa veteraanijärjestö rakensi kerrostalon jäsenten asuttavaksi ja Sievä sai talosta asunnon. Ensin yksion ja muutti myöhemmin kaksioon. Kun talossa oli asuttu sen aikaa, että yhtiölainat tuli maksetuksi, saivat osakkaat lunastaa osuutensa.

Myllytupa kosken vastakkaiselta rannalta nähtynä. Perhe oli tuolloin muuttanut jo pois.

Sisarusparvi oli kysyttyä nuorisoa avioliittomarkkinoilla. Pesästä lähdettiin ja perheet perustettiin suunnilleen ikäjärjestyksessä. Erkki tapasi nätin tytön Mailan Vesivehmaalta Tankkalan talosta. Vehmaalla pidettiin häät ja sinne naapurustoon Tankkalan suvun maille asetuttiin asumaan. Holger tuli junalla Loviisan suunnasta ruotsinkieliseltä alueelta virkailijaksi Orimattilaan asemalle.

Hänestä Nelly nappasi aviomiehen ja avioliitosta tuli pysyvä. Nelly joutui kielikylpyyn, perheestä tuli kaksikielinen ja hän selvisi hienosti uuden sukunsa ja oman perheensä kanssa ilman kielen ongelmia. Kaija lähti kauemmaksi Orimattilasta kampaajan opit hankittuaan. Äänekoskella häntä odotti Jukka, mahtava seuramies ja hyvä esiintyjä, työssäkin samalla alalla. Avioliitto oli mitä luontevin vaikka päättyikin ennenaikaisesti. Matti lähti töihin Helsinkiin. Anja tuli

kadulla vastaan, ja tuli toisenkin kerran ja sillä seurauksella, että alettiinkin kulkea samaan suuntaan. Ja matka jatkuu edelleen. Pirkon kohtalona oli heili Karjalasta ja siitä olen minä hyvin iloinen. Raija nuorimpana ryhtyi muusaksi lapsia työkseen opettavalle ja kasvattajalle Vesalle, mikä oli ihan viisaasti tehty ja näin heillä on riittänyt huomiota myös oman perheen ulkopuolella vellovaan todellisuuteen. Kuten huomaamme, pesä myllytuvassa oli näin tyhjentynyt ja Sievä- emokin siirtynyt sieltä pois, ei kauas mutta asumaan uudemmalla tavalla ajanmukaisissa oloissa. .

Pirkonkin nuoruus päättyi ennen kuin oli kunnolla alkanut. Häitä vietimme kolmen vuoden tutustumisen jälkeen 25. päivä elokuuta 1951. Säätsuosivat meitä. Koko elokuu oli lämmin ja häpäpäivänä oli kaunis poutasää. Vieraita oli ihan mukavasti. Myllytuvan saunapadassa keitettiin sop-paa päivän ateriaksi ja iltaa varten oli varattu Jymylinna, sama paikka jossa meidän jymyjuttumme, ensitapaaminen tapahtui. Vihkiminen oli Orimattilan kirkossa. "vanhaan venäläiseen tapaan" yksi päivä ei riittänyt. Seuraavana päivänä jatkettiin Ortodoksisella vihkimisellä Lahden tilapäisessä kirkossa. Vieraat olivat edelleen paikalla ja myös Lahden tapahtumassa mukana. Kaukaa Savosta tulleet vieraamme yöpyivät orimattilalaisessa majatalossa, Ville poikien kanssa Myllytuvan lattialla. Pirkon kammari oli rauhoitettu meille häyötä varten. Järjestelyt kaikkina olivat meidän näköisemme.

Häpäpäivän lähestyessä pohdiskelin itsekseni puhumatta siitä Pirkolle tilannetta paikkakunnalla erilaisen ristin kantajana. Päätin liittyä Pirkon kanssa saman seurakunnan jäseneksi Vihkitoimitus tässä oli arveluttava asia. Kun sitten puhuin tästä Pirkolle, yllätys oli ettei hänellä ollut mitään vastaan kuinka minä haluan tehdä. Eroaminen edellytti henkilökohtaista käyntiä seurakunnassa ja matkustin Lahteen.

*Vihkikuva: Orimattilan valokuvaamo.
Puhelin: Orimattila 27.*

Keskustelimme pitkään kirkkoisän kanssa. Sivusimme tuttuja nimiä, seurakunnasta eronneita ja seurakunnassa mukana olevia. Kuulin seurakunnan suunnitelmista Lahdessa. Kuulin paljon muutakin mikä tuntui kotoiselta. Jo keskustelun alkuvaiheessa häivähti tunne kuin olisin tullut käymään kotona. Että tällaista on vielä olemassa ja että tämä onkin isompi juttu.

Hääpäivä minulla oli silloin jo tiedossa ja vihkimisestä sovittiin kellon tarkkuudella. Käynti oli ikimuistoinen ja alkoi antaa eväitä kartuttaa tätä henkistä pääomaa. Alkoi itää tunne, että tavarat meni mutta henki jäi. Annoin Pirkolle matkakertomuksen ja hän oli täysillä mukana mitä nyt oli sovittu.

Häät Jymylinnassa. Kuvassa Jymylinnaksi muuttunut entinen Orimattilan Suojeluskunnan talo sankaripatsaan vihkimisen jälkeen 1948 Kuva Pitäjän sanomat.

Pari sanaa Pirkosta. Sivuille on otettu vanhoja kuvia. Myös Pirkosta on pari sellaista lapsuuden ajalta. Kosken rannalla on eletty aineellisesti ahtaalla mutta henkisesti väljästi. Katson noita kuvia sivusta tulleet, mutta Pirkkoa myöhemmin jonkin verran tuntien. Näen hänen lapsuuden kuvista monta merkittävää asiaa. Pirkon olemus kuvissa henkii niitä samoja asioita mitkä ovat kulkeneet hänen mukanaan läpi elämän. Elämänhän piti muuttaa ihmistä. Miten tässä tapauksessa näin kävi. Tässä Pirkon ilme ja olemus lapsuuden kuvissa kertoo jo suoraan minkälainen ihminen hänestä sitten tuli.

Kun tarkkaan katson Pirkon kuvia, eikä niin tarkkaankaan näen noissa kuvissa avoimen, innostuneen, hyväntahtoisen, muista kiinnostuneen ja tilanteen hallitsevan, tuolloin vielä lapsosen, mutta sellaisen ihmisen mikä hänestä sitten tuli. Ja noille ominaisuuksille Pirkko on pysynyt uskollisena läpi elämän. Kodista nämä eväät on hänellekin annettu. Äiti on pitänyt arvossa oikeita asioita. Tytöt on vaetetettu huolella kaikesta huolimatta. Kuvaan on menty kammattuna, tyttöjen kaulukset ovat kohdallaan, mekko on sileä. Kuvista näkyy, että ne ei ole vain näpäytetty, siihen on valmistauduttu, ja siihen on panostettu. Tilanne on ollut kuvaamisen arvoinen. Näistä pienistä se iso kokonaisuus syntyy. Minä osuin matkallani oikeaan paikkaan. Pirkon rinnalla on ollut helppo kulkea.

Pirkon kiirehtiessä koulutielle minä olin taapertanut sitä jo neljä vuotta. Minun olisi kuulunut olla opinnoissani viisi vuotta edellä, mutta hän oli päättänyt panna paremmaksi tietämättä kuitenkaan mitään Uuksun tapahtumista. Minä en vielä kuusivuotiaana lähtenyt vaeltamaan yksin kotinurkkia kauemmaksi kuten Pirkko teki.

Meillä meni kaikki toisin. Minun lähtö ekaluokalle oli asetta vaikeampi. Meillä oli alakansakoulu ja yläkansakoulu eri paikassa vaikka kumpikin Ylä-Uuksussa. Matkaa sinne

oli 4-5 kilometriä, riippuen mitä tietä käytti. Lysistä mentiin radalle, ja jos sitä jatkoi matka hieman lyheni. Sen verran etäällä kouluista oltiin ettei juuri, minulla ainakaan ollut paljoa ennakkokäsitystä kouluista. Tiesin kyllä rakennuksista, että valkoinen on alakoulu ja punainen yläkoulu. Edellinen oli vähän kauempana ja luokkia siellä kaksi ja toisessa neljä.

Uuksun kansakoulu, "punainen koulu".

Koulu ei minua kiinnostanut lainkaan. En olisi halunnut millään lähteä kun lähdön aika tuli. Siihen ei oltu valmistauduttu, ei ainakaan niin että olisin tiedostanut jotta tulossa sekin aika on. Äiti saattoi minut ensimmäisenä päivänä Lysin sillalle ja siitä pitäisi jatkaa rataa pitkin. Panin hanttiin, sen muistan. Itkin ja kiukuttelin ja aikaakin kului. Hämäräksi jäi mikä sai pyörtämään pyhän päätökseni ja lopulta jatkoin matkaa. Olin yksin taipaleella, ja jälkeensä olen ihmetellyt miksi ei muita. Heikillähän oli monta lasta, mutta miksi ei yhtään tähän hätään. Ensimmäisestä koulupäivästä muistan vain koulun kuistin. Iso se oli, valoisa ja seinät pelkkää ikkunaa. Luokasta, asioista tai opettajasta ei jäänyt mitään merkkiä. Kotiin palattua en muista että oli-

si ollut mitään kerrottavaa. Kaksi vuotta siihen alakouluun meni, mutta muistikuvia koulusta on vasta siitä punaisesta. Siitäkin lähinnä välitunnit kun syötiin eväät. Maitopullo ja voileivät oli pulpetissa hyvässä sovussa kirjojen ja vihkojen kanssa. Sieltä ne ruokatunnin tullessa sai kätevästi ja nopeasti esiin niin, ettei tarvinnut edes paikaltaan poistua.

Kotona ei opeteltu aakkosia. Ei kuulunut tapoihin lueskella kirjoja tai lehtiä. Meille tuli vain Kuluttaja, Osuusliike Itä-Karjalan jäsenlehti. Siitä sarjakuva Pekka Puupää oli se mikä ainakin luettiin sitten kun itsekin osasin. Jonnisella näin kerran Laatokka-lehden. Myöhemmin tiesin sen päivälehdeksi jonka painopaikka oli Sortavala. Meillä siis aakokset aloitettiin vasta koulussa, koska sitä vartenhan sinne oli menty. Koulun käynti sujui kyllä ihan hyvin, sain kohtuulliset arvosanat paitsi laulusta. Stipendinkin kerran ja siihen liittyvä pankkikirja kulki pitkään piirongin laatikossa ilman muita panoja tai nostoja ja saldon saivat venäläiset sotasaliina.

Urheiluakin koulussa oli, mutta pinko en ollut. Hiihtokilpailuista muistan vain sen kun jäin viimeiseksi. Minua ei huono sijoitus mitenkään häirinnyt, suksetkin oli sitä sun tätä. Voitto- ja Rotanloukku- nimiset siteet ja monet oli vasta myöhempien aikojen juttuja. Voittositeestä tuli yleisin, nopea ja kätevä. Se sulkeutui yhden pykälän verran yhdellä painalluksella kun Rotanloukussa oli jo useita mahdollisuuksia lisätä kiristystä. Näihin tarvittiin jo erikseen hiihtokengät eli monet, mutta meillä oli mäystimet ja nahkasaappaat. Hiihtokengillä on oma tarinansa. Se oli todellinen menestys hiihdossa ja jalkineena. Monet olivat lahtelainen Monosen kenkätehtaan tuote josta tuli yleisnimi hiihtokengille.

Valkeasta koulusta siirryttiin punaiseen. Se kunnostettiin juuri ennen kuin luovutettiin venäläisille ja myöhemmin

poltettiin. Remontin ajan pidettiin koulua siinä lähellä, Maa-
miesseuran talossa sahajauhomaen takana. Sieltä saatuna
opetuksena jäi mieleen tapaus, kun välitunnilla tutkimme
opettajan pöytälaatikoita jotta näkisimme mitä hän on ko-
keista antanut. No ope yllätti ja oli vihainen. Hän pani meidät
kolme poikaa luokan eteen ja paiski kirjalla korville kaikkia
tasapuolisesti. Ei siitä mustelmia tullut, vain pysyvä muis-
to kyllä. Opettajamme Mikko Mensonen meni myöhemmin
naimisiin Lydia Kuutsan kanssa ja meistä tuli sukulaiset. Nyt
olemme käyneet kylässä Lydian luona Kulosaassa. Mikko
on siirtynyt jo rajan taa, ja opetusta taotaan kalloon enää
vain kuvaannollisesti, ei lyöden kirjalla päähän. Mutta kyllä
se oppi meni perille silläkin tavalla .

Kumma kyllä koulun ajalta mieleen painuvinta on ollut
koulumatkat. Ehkä matkan pituus 4-5 km ja siihen tarvit-
tu aika on ollut vahvasti vaikuttamassa. Porukalla kuljet-
tiin, paitsi se ensimmäinen ja erityisesti paluut koulusta
käytettiin täysillä hyväksi. Kotona ei koskaan kiirehditty tai
kysely viipymisestä eikä lukujärjestystä (ai mitä) seuratu.
Valittavissa oli monta reittiä, porttien ja peltojen kautta,
pitkin rantoja, rataa myöten tai maantietä pitkin. Kaikkihan
olemme kokeilleet kuinka pitkälle pystyy rataa kiskoa pitkin
putoamatta. Muita mahdollisuuksia oli poiketa Vuaran mäen
kautta. Palovartiotorni korkealla paikalla oli jännittävä jopa
vaarallinen paikka. Itä-Karjalan myymälä ohitettiin jos kul-
jettiin maantietä pitkin. Sieltä sai maailman parhaat munkit.
Täsmälleen samanlaisia olen saanut myöhemmin vain ker-
ran Puolan matkalla Varsovassa pienestä kivijalkamyymä-
lästä oli pullapuoti ja tällaisia herkkuja.

Koulumatkat talvella muistan lumisina Teitä ei juuri au-
rattu. Oli myös kantavia hankia sitten keväämmällä ja sil-
loin oli tilaisuus oikoa mutkat suoriksi. Kun kevät koitti ja
lumen alkaessa sulaa auraamattomilta teiltä, niin hevosten

kavionjäljet ja lantapaukut sulattivat tiet kuoppaisiksi. En muista että keli tai sää olisi ollut este mennä kun mentävä on. Hauskinta matkanteko oli sulan aikana ja hyvällä säällä, mutta sehän on vain osa lukukaudesta. Yleisesti ottaen ei tuo kodin ja koulun väli ollut matka eikä mikään eikä rasitus edes talvella. Joskus päästiin peukalokyydillä päätettäin. Aikuiset ymmärsivät meitä. Talvella ottivat joskus rekeen tai vielä parempi jos pääsi kannoille. Sama kesällä kärripelissä kun matka sattui kulkemaan samaan suuntaan. Erään kerran saimme luvan nousta kärryihin. Koska meitä oli monta ja kaikkien piti tehdä se yhtä aikaa, niin minä hyppäsin istumaan aisalle. Putosin kuitenkin tielle ja kärryn pyörä kulki jalan yli. Siitä tuli pitkä sairausloma. Yhtä pitkä tuli kun seurauksena tappelunpoikasesta. Semi- nimistä kaveria potkaisin takapuoleen sillä seurauksella, että nilkka nyrjähti. Äidille kerroin näissä molemmissa tapauksissa astuneeni tiellä kavion kuoppaan. Selitys toimi. Siitä seurasi osanottoa ja päivittelyä roppakaupalla.

Oppilaita Uuksun koulussa. Takana vasemmalla opettaja Mikko Mensonen. Hänestä oppilaat kolmas ja neljäs serkukset Ilmari ja minä.

Mutkia koulutielle

Samaan aikaan kun Pirkko kertoo koulutiensä keskeytyneen pari vuotta aloituksesta, minä iäkkäämpänä ehdin pitemmälle. Sodan lähtölaukaus ammuttiin ja alkoi vaikuttaa samaan aikaan koko maassa. Minä olin silloin jo kansakoulun oppimäärän loppumetreillä. Kylässä oli tehty linnoitustöitä jo pitkin kesää ja töissä oli muualta tullutta väkeä. Näkyvää jälkeä oli vain joen pengertäminen. Joen meidän puoleinen ranta Hipin rannan alueella leikattiin jyrkäksi ja paalutettiin. Tarkoituksena luultavasti oli estää maahan tunkeutujan yritykset ylittää joki tällä alueella. Koulu olikin jo suljettu, ja se oli jossain muussa käytössä.

Aikuiset elivät jännityksen vallassa. Kyllä sen aisti vaikka viranomaiset rauhoittelivat ja myönteistä mielialaa pyrittiin pitämään yllä. Heikki tyhjensi perunakellarin jo kesällä. Heidän ja Laasovin kellarit olivat rinnakkain rinteessä meidän ja Laasovin välillä. Heikki siisti omansa, teki lankuista lattian ja keskelle pitkän pöydän ja reunoille lavitsat. Tämä tehtiin sodan varalle. Jos sota alkaa, Heikin perhe ja me menemme perunakuoppaan siksi aikaa kun se on mennyt ohi. Sodan päätyttyä tulemme ulos ja jatkamme elämistä entiseen tapaan. Se oli meidän sotasuunnitelma.

Parempiakaan suunnitelmia sodan varalta ei väestöllä ollut. Elämä rajan pinnassa loi tietysti jännitystä, eikä ollut epäselvää miltä suunnalta vihollinen saattaa tulla tai missä se nyt luuraa. Suomelle oli jo kesällä esitetty alueiden vaihtoa suojaksi Leningradille. Hanko vaadittiin vuokrattavaksi

sotilastukikohdaksi Venäjälle. Valtiojohto Saksassa ja Venäjällä olivat katsoneet tilaisuuden tulleen laajentaa alueitaan Keski- Euroopassa kukin erikseen ja yhdessä. Puola oli jaettu. Suomi ja Balttia oli liitetty Venäjän etupiiriin kuuluvaksi. Venäjä harkitsi Suomen puolustuskyvyn vähäiseksi ja ajankohdan vaatimusten esittämiselle sopivaksi. Tarton rauhasta, jolla sopimuksella Suomi itsenäistyi oli vasta 19 vuotta. Kansainliitolta toivottiin tukea. Neuvoteltiin mutta toisin oli päätetty. Venäjä aloitti sodan ilman sodanjulistusta. Kaikki tapahtui sittenkin yllättäen, pieni maa ei voinut tietää mitä suuret olivat sopineet. Minun koulutie jatkui sitten Sisä-Suomessa Sorsakosken tehtaan kansakoulussa.

Alue tyhjenetään. Marraskuun 30. päivänä 1939 klo 8.00 venäläiset joukot ylittivät rajan Salmassa. Meiltä Mantsinsaaren patteristo alkoi ampua raskaalla tykistöllä vastatulta juuri kahdeksalta, ja niin olimme todistamassa sodan alkaneen. Oli hyvin hämmentävä olo. Aikuiset siinä puuhasivat jotain. Kukaan ei juuri puhunut mitään. Ei siinä pakokauhua syntynyt, päinvastoin tyyni rauhallisuus täynnä harkintaa ja pelkoakin mitä tästä nyt seuraa. Perunakuoppa oli, mutta ei ihan tähän oltu varauduttu. Nyt ammuttiin kovilla. Mantsin tykistön kantomatka oli lähelle rajaa ja ohi Uuksun Pitkärannan suuntaan. Suojaksi ja sateenvarjoksi tuota ei kuitenkaan kukaan mieltänyt.

Tunnin kuluttua kello 9 toi kolme sotilasta viestin, että alueelta on poistuttava klo 12.00 mennessä. Se oli tavallaan helpotus. Joku ehkä pitää meistä huolta. Ja nyt tuli tekemistä. Äiti haki sarailta juuttisäkin ja alkoi keräillä siihen tavaroita. Meiltä ei edelleenkään häiritty millään ylimääräisellä. Sotilaat kysyivät onko muita asukkaita tästä eteenpäin. Ovaskainen siellä asui yksin ja minä sain tehtäväksi viedä saman viestin hänelle minkä olimme saaneet. Siellä oli uuni lämpiämässä ja käski kertoa ettei lähde mihinkään. Ker-

rottuani tämän sotilaat poistuivat. Seuraavan kerran näin Ovaskaisen muutamaa viikkoa myöhemmin Pohjois-Savossa Leppävirran sairaalassa, oli kääntänyt takkinsa ja lähtenyt hänkin.

Äiti ja Heikin perhe pitivät kuitenkin nyt neuvottelun. Päätoksenä näytti olevan ettei lähdetä mihinkään. Päivä kului siinä ammuntaa kuunnellen. Kohta siihen alkoi tottua eikä se ollut enää niin pelottavaa, sen verran kaukaa kumu kuului. Mitään ei ollut näkyvissä ja aikuiset olivat rauhallisen oloisia. Olihan meillä se perunakellari. Tuli ilta ja päivä pimeni, olihan marraskuun viimeinen. Illan mittaani kierrettiin ikkunoita, kaikki olivat hereillä. Kello tuli 23. Nyt nähtiin, että vastarannalla koko sen pituudella oli kaikki talot pantu tuleen. Maassa oli jo lunta, mutta jää lahdella oli kirkas. Palavien talojen loimu jäätä vasten korosti tunnelmaa. Se alkoi pehmittää aikuisia, mutta päätettiin katsoa vielä yön yli. Aamun valjettua päätettiin sittenkin lähteä.

Myöhemmin on käynyt selville, että määräys poistua kello 12, eli jo neljän tunnin kuluttua sodan alkamisesta oli annettu vain varmuuden vuoksi. Ja miksi meidän viivyttelystä ei seurannut mitään. Se oli ensimmäinen merkki koko 105 päivää kestäneen sodan kulusta. Suomalaiset panivat vimmattusti vastaan, siksi meille jäi aikaa. Tällä rintamalla oli kaikki pitäjän omat miehet, lisäksi tietysti muu sotaväki. Nyt puolustettiin todella omia kotikontuja. Maahan tunkeutujaa ei katsottu hyvällä. Venäläiset etenivätkin koko sodan aikana vain Pitkärannan seudulle ja Uuksulta Pitkärantaan oli vain 12 kilometriä. Tälle matkalle piiritettiin ja motitettiin venäläisiä suuret joukot joissa heitä kaatui, kuoli nälkään ja tuhoutui monin verroin enemmän mitä suomalaisia menehtyi. Myöhemmin edelleen on todettu, että täällä kohdattu sinnikkyys oli yllätys myös hyökkääjälle, sen kyky tuli uuteen arvioon ja vaikutti koko sodan kulkuun ja suurpolitiin-

kan käänteisiin tästä eteenpäin. Mutta tämä tästä sivujuonteena. Palataan työjärjestykseen.

Aamun valjettua lähdettiin. Heikin hevosella oli tarkoitus mennä. Heitä oli seitsemän, meitä kolme. Matkatavaraa meillä oli yksi juuttisäkillinen, heillä enemmän. Reki oli tavallinen laitareki ja lunta oli parikymmentä senttiä. Jo Jonnisen peltotielle päästyä kävi selväksi, ettei kaikki rekeen sovi eikä hevonen jaksa vetää. Minä esimerkiksi olin pysytellyt sen pari sataa metriä kannoilla. Ylä-Uuksussa erottiin. Heikin retkikunta jatkoi Pitkärantaan ja me menimme Uukusun asemalle.

Asemalaiturilla oli yksi sotilas joka kertoi ettei täältä enää junia lähde eikä tule. Hän tiesi, että Pitkärannan asemalla on vielä lähdössä. Äiti (säkki selässä), Severi ja minä jatkoimme matkaa pois asemalta. Nyt menimme Samiselän mäelle jonne oli pitkäkö nousu. Mäellä oli useita taloja, mutta ei ristin sielua. Talojen ovet oli jätetty auki. Tunnelma oli aavemainen. Menimme erääseen taloon sisälle. Äiti oli kotoisin tästä läheltä ja hänen ensimmäinen aviomiehensä oli jostakin näistä Samiselän mäen taloista. Siis asunut täällä, ehkä juuri tässä? Emme voineet sitä tietää, sillä näistä meille lapsosille ei oltu puhuttu. Ei voi tietää mitä äidin mielessä liikkui, kun hän nyt todella yksin kahden lapsensa kanssa halusikin mennä tuolle mäelle, eikä kiiruhtaa seuraavalle asemalle ja junaan. Arvattavaksi jää mikä talo se oli jossa hän halusi käydä ja johon menimme sisälle. Istuimme siellä hiljaa jonkin aikaa. Sitten taas alas maantielle ja siitä edelleen kävellen säkki selässä Pitkärannan suuntaan, kolme pientä ihmistä ja juuttisäkki maailman suurten tapahtumien keskellä.

Kohta päästyämme maantielle tuli Salmin suunnasta sotilaskuorma-auto. Sotilaat arvasivat tilanteen ja pysähtyivät. Kuorma-auton lavalla matkustimme sitten Pitkärannan ase-

malle. Siellä oli täysi hässäkkä päällä. Väkeä oli kaikki paikat täynnä, sekaisin sotilaita ja siviileitä. Höyryveturit puhkuivat perässä pitkät letkat härkävaunuja. Tilanne vaikutti kuin se olisi hallinnassa, järjestetyltä ja turvalliselta verrattuna Uuksuun josta tulimme. Siellä yksi sotilas ja tyhjä ratapiha. Meidät ohjattiin kiipeämään erääseen härkävaunuun. Vaunuissa oli laverit kahdessa kerroksessa vaunun kummasakin päässä niin, että laverille voi sijoittua matkustajaksi pitkälleen vieri viereen, alle 10 kullekin ritsille. Meille löytyi tila alemmalta laverilta kolme paikkaa vierekkäin. Olo tuntui yhä paremmalta. Samassa veneessä oltiin ja meitä oli paljon. Puheensorina täytti ilman sisällä ja ulkona. Oli turvallinen tunne, unohtui koko sota, oltiin menossa turvaan. Öljylyhty roikkui seinällä ja valaisi läpi yön.

Kaikki ei ollut hallinnassa, mutta sitä emme voineet tietää. Jälkeenpäin tiedämme aina enemmän. Sodankäyntiin liittyy myös vakoilu. Ja vihollisella toimi tämäkin puoli jo heti alussa. Väestön siirtoja seurattiin, ja tuhoiskut siviileihin oli tarkoitettu murtamaan puolustustahto kotirintamalla. Pommikoneet osasivat tulla paikalle aina kun väestöä keskittyi solmukohtiin. Niin oli nytkin Pitkärannassa ollut tilanne. Kun viimeinen juna Salmista oli saapunut ja asemalla oli tungosta asemaa pommitettiin. Sillä kertaa tuli suutari. En tiedä varmuudella oliko tämä se viimeinen juna jossa olimme, mutta siltä tuntuu. Ainakin edellisellä asemalla Uuksulla meille sanottiin, ettei sieltä junia enää tule. Eräillä risteysasemilla venäläiset onnistuivat paremmin. Pahin lieinee Elisenvaaran aseman pommitus. Siellä oli määräysten vastaisesti useampi evakkojuna samaan aikaan. Hyökkäys jäi historiaan tuhoisana iskuna siviiliväestöä kohtaan. Asemalle tuhottiin useita junia. Pirkon kanssa olemme tavanneet ihmisiä jotka olivat mukana Elisenvaaran helvetissä mutta selvisivät kuin ihmeen kaupalla puoliksi palaneina

pellon ojiin pelastautuneina. Nämä tapaukset ovat muuten vieläkin vaiettuja juttuja. Se on pienestä kiinni.

Suomi ei ollut silloin valmistautunut tähän. Armeijalla ei ollut edes varusteita kaikille ja kokardikin kiinnitettiin joskus siviililakkiin. Tätä "sotilaspukua" sanottiin malli Cajander. Hän pääministerinä ei nähnyt sotilaallista uhkaa Suomella olevan ja puolustusmenoissa säästettiin. Puolustusvoimat oli vähän aikaisemmin ostanut neljä tykkiä Boforsin tehtaalta. Eduskunnan kyselytunnilla kysyttiin tarvittiinko niitä niin monta. Rauhansopimus oli nuori ja hyökkäämättömyyssopimus Venäjän kanssa vuodelta 1932 oli voimassa. Oli kuitenkin jouduttu sotaan ja päätetty puolustautua asein. Yllättävän hyökkäyksen jälkeen rintamalinjat saatiin koottua kuitenkin nopeasti ja saatiin pitäviksi. Maahan tunkeutujan etenemistä hidasti armeijamme kevyesti liikuteltava kalusto, ketteryys ja tunkeutujalle vieras ase jalkaväkimiinat. Vasta-aseen kehittäminen jalkaväkimiinalle vei hyökkääjältä jonkin verran aikaa. Shdanovin käskystä alkoivat insinöörit kehittää miinaharavaa, jota kerrotaan kokeillun kenraalin työhuoneessa. Paksun maton alta piti miina tunnistaa. Se onnistuikin pian, mutta olosuhteet metsätiellä olivat erilaiset kuin kenraalin toimistossa ja suomalaisten etulyöntiasema säilyi aluksi pitkään.

Nyt vaimot ja lapset olivat kuitenkin menossa pois sodan jaloista. Tämä oli viranomaisten tahto. Tilanne on täytynyt olla sekava. Miehet, kukaan ei tiennyt missä he olivat. Osoitteena vain kenttäpostinumero ja tieto että ase kädessä silmätysten hyökkääjän kanssa ollaan. Perheet junassa ja kukaan ei tiennyt mihin juna oli menossa. Ruokinta satumoisin silloin tällöin, sillä omat eväät oli pian syöty. Nämä ovat tilanteita jolloin sopeutumiskykyä koetellaan.

Meidänkin junamme nytkähti jossain vaiheessa liikkeelle, mihin aikaan, siitä ei ole tuntumaa. Jo vaunuun kömpiesä ilta hämärtyi. Aikuiset tekivät tuttavuutta keskenään. Eväistä en muista mitään, mutta tarpeita varten oli ainakin yksi ämpäri. Ilta ja yö lienee kulunut unten mailla, olihan edellisenä yönä valvottu myöhään Heikin luona seuraten tulipaloja vastarannalla. Lienee ollut jo päivä puolessa seuraavana päivänä kun vaunun ovet avattiin. Jokin asemapaikka se oli ja vaunuun tuotiin ruokaa. Muitakin järjestelyjä pysähdyksen aikana tapahtui.

Muilta osin matkan teosta ei ole jäänyt mieleen mitään. Sen sijaan perille tulo on selvä kuin pläkki. Olimme kuulemma Varkaudessa. Juna oli ajettu Konepajan raiteelle. Sinne oli varattu kuorma-autoja joihin meidät lastattiin lavalle ja purettiin pois tehtaan kansakoululla kauppalan toisella laidalla. Taas oli ruokaa ja nyt sai myös oikaista vaatteita ja käydä pesulla. Siitä matka jatkui saman valoisan aikana auton lavoilla Sorsakoskelle. En pysty millään päättelemään kauanko koko juna- ja automatkat kaikkiaan kesti, mutta pääsy Konepajan raiteella pois vaunusta oli suuri helpotus – että vihdoin.

Varkaus ja Sorsakoski olivat pohjois-savolaisia tehdaspaikkakuntia kumpikin. Tila johon meidät koottiin Sorsakoskella oli nimeltään tehtaan Juhlasali. Tyypillinen seurojen talo se oli ja tuli tutuksi useamman päivän ajalta. Sali oli tyhjennetty kalusteista ja majoituimme perheittäin patjojen päälle lattialle. Meidän tila oli näyttämöllä. Evakkojen tulo kylään tällä tavalla on täytynyt olla merkittävä tapaus myös kylän asukkaille. Tulimme sinne illalla ja aamun valjettua raitilla oli jonkin verran uutta väkeä.

Kantaväestölle oli kerrottu evakkojen tulosta ja kehoitettu majoittamaan näitä luokseen mahdollisuuksien mukaan. Niin sitten kävikin. Paikkakuntalaisia alkoi liikkua talossa,

katselivat lattialla leirityviä perheitä, ehkä kysyivät heiltä jotain ja sitten valitsivat jonkun minkä näkivät parhaaksi. Näin yksi ja toinen löysi ottajansa. Porukka harveni päivä päivältä, mutta meidän kohdalle ei noutajaa osunut. Oliko näyttämö huono paikanvalinta, vai oliko äiti ja kaksi poikaa huono yhdistelmä. Aikansa sitä piinaa kesti, mutta sitten Lappalaisen perhe otti meidät luokseen pienen omakotitalonsa vinttikammariin.

Lappalaisen vinttikammarissa elämä alkoi ihan uudessa asennossa. Sota oli ihan alkumetreillä. Se oli nyt kaukana ja sen kulusta kuultiin uutisissa. Meillä ei ollut radiota, mutta talon radiosta kuultiin, ja kuultiin suosittuja sotalauluja kuten Eldankajärven jää tai Silmien välisiin... Niin pitkä kuin matka oli täältä Uuksuun, niin suuri oli ero nyt arkeen ilman lehtiä ja lampaita.

Vintilläkin tapahtui suuria asioita. Jossain vaiheessa Maija löysi tiensä meille. Minkä ihmeen kautta, mutta kyllä vaan. Toi tullessaan jauhelihaa ja teki lihapullat. Elämäni ensimmäiset lihapullat muistan vieläkin, mahtavaa. Ja vielä se, että niitä oli riittävästi, ei tarvinnut säästää kun syötiin, se oli juhlaa. Talvi kului ikäisten kesken rattoisasti. Lähellä oli talo joka oli kokonaan evakoiden käytössä. Laasovit asuivat siinä ja se oli väljempi ja keskeinen paikka kylällä. Paikkakuntalaisiin emme olleet yhteydessä. Sorsakosken kansakoulussa kävin jotain loppujuttuja, mutta en minä niiden kanssa muuten.

Niilo kaatui helmikuun 7. päivä. Viesti siitä tuli äidille muutama päivä sen jälkeen. Mieleen painuvaa oli äidin itkun määrä kun tieto tuli. Hän itki paljon ja pitkän aikaa. Kuumimme hänen usein toistavan ”miksi juuri hänen piti tuoda tämä viesti”. En tiedä kuka oli ”hän”, joka viestini toi, joku nuori nainen se oli sillä muistan nähneeni hänet ja vain sen kerran. Hahmo tuosta henkilöstä on mielikuvissa ja paikall-

la siellä vinttikammarissa olin. Toinen ei voi tietää kaikkea mitä meidän kohtaloihin liittyy, mutta itkun ja surun määrä jäi kertomaan jostakin. Niilo haudattiin Viinijärven sankarihautaan. Siinä vaiheessa hysteria oli jo hallinnassa, mutta hautapaikka Pohjois-Karjalassa ja perhe Pohjois-Savossa ei voinut tuntua hyvältä ratkaisulta ortodoksille. Kun jatkosodan vielä kestäessä väestö sai luvan palata takaisin Karjalaan, Niilo kaivettiin ylös haudasta ja me veimme hänet mukanamme Uuksuun. Siellä oli hautaan lasku ja muodollinen muistotilaisuus, ja näin Niilo oli jälleen lähempänä äitiä. Tätä kesti kuitenkin vain kaksi vuotta ja äidillä oli edessä uusi lähtö johonkin kauas ja Niilo jäi.

Ville oli todistamassa veljensä kaatumisen. Äidiltä oli tullut eilen paketti rintamalle ja Ville kävi kertomassa Niilolle, että siellä on meille molemmille. "Ei tässä enää mitään pakketteja tarvita" oli Niilon toteamus. Hän oli pioneeri ja olivat miinoittaneet tien. Venäläisten tankit tulivat ja pioneerit painuivat poteroihin. Niilo oli sanonut, että hän haluaa nähdä kuinka komeasti ryssä lentää. Nosti päätään, hänet oli nähty, ja laukaus. Paikka oli Pitkärannan pohjoispuolella paikassa jossa rintama piti loppuun asti. Omille tuttu seutu. Tähän Lemetin mottiin näännytettiin suuri joukko venäläisiä. Heidän kirjoista olemme lukeneet kuinka ruoka loppui, sitten syötiin hevoset, hevosennahat ja lopuksi keitettiin upseerien nahkavyöt. Lukemani kirja on motissa palvelleen politrukin kirjoittama. Tämä virka kuului Puna-armeijan miesvahuuteen poliittisen innostuksen nostattajana ja ylläpitäjänä. Siinä politrukkikin alkaa lopussa kysellä miksi oikeastaan olemme täällä.

Myöhemmin Karjalan matkalla Pirkon kanssa palasimme tuon paikan ohi, kun isäntämme Petroskoista saattoivat meidät rajalle. Pysähdyimme koska isäntämme tiesivät paikan merkityksen. Niilon vuoksi olisin ottanut lakin päästä,

jos olisin oivaltanut paikan pyhyiden. Nyt sillä kohtaa onkin yhteinen muistomerkki Murheen Risti eikä sitä voi huomata enää ohittaa. Jos liikun siellä päin haluan käydä tuolla paikalla uudemman kerran.

Kansakoulun oppimäärä tuli loppuun suoritetuksi Sorsakosken Tehtaan koulussa. Katselin koulua välitunnilla. Rakennus oli korkealla mäellä. Kerroksiakin oli kaksi ja kolmannessakin joitain ikkunoita Isolta näytti. Mieleen tuli Uuksun punainen koulu, matalampi ja samalla tasalla mitä minäkin. Kylän paikat koluttiin omalla ajalla omassa tutussa joukossa.

Sorsakosken keskustan muodosti hirsirakennus teiden risteyksessä, silta ja Rossin kauppa. Hirsirakennuksen seinä oli ilmoitustaulu ja tähän tuli linja-auto Kuopiosta. ”Männää aatolle” tarkoitti, että linja-auton tuloon aikaan kaikki menivät sitä vastaan katsomaan ketä tänään oli ollut käymässä Kuopiossa. Linja-auto toi myös tavaroita ja joku oli pakettia vastassa. Linjakkaan tulo oli myöhään iltapäivällä. Sorsakoskella kävin ihan hyvän uimakoulun. Ranta oli korkea kalliainen ja hypyt ja sukeltaminen harjoiteltiin hyppämällä kalliolta eri korkeuksista. Vesi oli kirkas. Sorsakosken tehdas valmisti ruokailuvälineitä ja kattiloita. Nyt tosin vain tykin hylsyjä. Rannalla yleisen saunan ja pyykkituvan takana oli kaatopaikan tapainen. Tonkimalla sitä löytyi veitsiä ja haarukoita ja aina vaan parempia mitä pitemmälle kavieri. Sielläpäin asusti myös miilunpolttaja. Koskesta ongittiin lohia. Kujalan Santeri kävi joskus kylässä meillä ja silloin mentiin aina koskelle onkimaan. Koski ja lohet oli kuitenkin yksinoikeudella tehtaan johtajan. Santtu ei siitä välittänyt vaan esiintyi uhmakkaasti. Johtajaa ei tavattu, mutta vastaus olisi ollut valmiina. Oma koski menetettiin, mutta tätä koskea puolustettiin. Poikaporukassa harrastimme mato-ongintaa pitkin rantoja. Siihen hommaan ihan ystäväystyin.

Erityisesti vaellettiin kylän läpi kulkien tietä joka johti mäen alla olevaan Työnvoiman myymälään. Se oli melkein vesirajassa ja sen edustalla ja ympäristössä oli hyvät kalavedet.

Rossin kaupassa oli myytävänä vieterivetoinen moottoripyörä. Se kun ajeli pöydällä ja tuli pöydän reunalle niin kääntyi takaisin, eikä koskaan pudonnut lattialle. Sen olin nähnyt kaupan tiskillä näin selviävän. Halusin sellaisen. Ei sitä nyt kuitenkaan ostettu. Seuraavalla kerralla kaupassa pyörä oli edelleen hyllyssä. No ei sitä sittenkään. Muistan kuinka se tuli aina vain yhä tärkeämmäksi. Ja onneksi pyörä pysyi hyllyssä niin kauan, että eräänä kertana se sitten ostettiin. Kirjakaupassa oli sama tilanne. Katselin aina ohimennen kirjoja ja yhden olisin halunnut saada. Kapteeni Horatius Hornblower oli yhtä pitkän prosessin tulos kuin moottoripyörä, mutta loppu hyvin, kaikki hyvin. Nuo kaksi hanketta on saanut pysyvän muistipaikan. Niiden hohto ei hälventynyt kun ne sain, kuten usein niin on joten lienen ollut tosissaan.

Elettiin vinttikammarissa. Sota päättyi seuraavana vuonna 13.3. Miehet pääsivät siviiliin ja kohta sen jälkeen Villekin löysi meidät. Hänellä oli hauska tarinakin, jota en tarkemmin muista kuinka hän etsiytyi Sorsakoskelle. Mutta niin kuitenkin kävi. Taisteltu oli, mutta epäsuhde oli selvä. Meitä oli silloin 3,5 miljoonaa ja heitä 250. Jotain oli tehtävä. Sota saatiin loppumaan luovuttamalla alueita enemmän kuin sodassa menetettiin. Suurpoliittinen tilanne vain paheeni ja alitajunnassa meillä oli, että ei peli ole vielä loppuun pelattu. Meidän elämä jatkui nyt kuitenkin Sorsakoskella. Ville meni töihin tehtaalle. Töitä riitti kaikille, sitä oli enemmän kuin nyt tekijöitä jäljellä. Tehdas rakensi omakotitaloja työssä oleville edullisin ehdoin. Alkuun ei maksettu mitään, vuoden kuluttua alettiin periä hintaa palkasta. Talot saatiin avaimet käteen periaatteella. Ville sai sellaisen ja me kaik-

ki muutimme siihen asumaan. Kohta hän menikin naimisiin Hellin kanssa ja niin meitä olikin jo iso viiden hengen perhe. Helli Kankkunen oli miilunpolttajan tytär Sorsakoskelta.

Maa oli sodan runtelema. Sota jatkui muualla Euroopassa, eikä rauhan merkkejä ollut näkyvissä. Suomessakaan ei pysyvään rauhaan uskottu, ja sitä kestitkin vain vähän yli vuoden. Jo kesällä 1941 Suomi oli jälleen sodassa ja miehet jälleen rintamalla. Tätä kesti neljä vuotta ja elettiin vaikeita aikoja sekä rintamalla että kotona.

Kotona äiti ja Helli olivat isäntiä ja emäntiä kohtuullisen hyvissä oloissa ja turvassa. Helli paikkakuntalaisena metsästi ruokaa korttiannosten lisukkeeksi. Selvimmin on muistissa Hellin käynnit Leppävirran myllyllä. Sieltä sai joskus jauhoja mitä erilaisimmin keinoin. Joskus suoraan isänniltä jonkun vastalahjan avulla, joskus myllärin myötävaikutuksella. Hellin paluuta myllymatkalta odotettiin aina pienellä jännityksellä miten tällä kertaa kävi. Pahimpana muistan tapauksen, kun Helli toi myllyn sulkemisen jälkeen siivouksesta saatuja jauhoja. Oliko ne lakaistu myllyn kiviltä, lattialta vai mistä. Se oli saalis siltä päivältä. Jauhoissa oli joukossa hienoa kivimurskaa, myllynkivistä irtoavaa eikä se ollut tarkoitettu ainakaan ihmisten ruoaksi. Meillä ei muuta ollut ja niistä leivottiin. Sitten ihmeteltiin kun hampaissa narskui mutta tiedettiin mistä oli kyse. Kaikki tuli syötyä vaikka vähän pe-lottavalta se tuntui.

Pidettiin meillä siellä omakotitalon liiterissä yhtä lammastakin. Jossain vaiheessa tuli sen vuoro joutua lihoiksi, ja minulle oli suotu tilaisuus teurastaa se. No kirves käteen ja lamma narun jatkoksi liiterin edustalle. Sen viirusilmät katsoivat minua suoraan silmiin niin puhuttelevasti, kysyvästi aivan kuin hänellä olisi ollut minulle asiaa. Kirves kirposi kädestä, minä antauduin. En kyllä muista miten siitä edettiin, mutta kummankin elämä sillä kertaa jatkui.

Jatkosodassa oli menestyksenkäs alku. Saksa eteni voitosta voittoon. Suomi taisteli omaa sotaansa talvisodan uhri-
na ja sai venäläiset perääntymään Moskovan rauhassa -40
vaatimiltaan alueilta. Silloin pakkoluovutetut alueet olivat
pian taas suomalaisten hallussa. Tämä olikin jatkosodan
tarkoitus ja syy. Jos ei talvisotaa, ei myöskään jatkosotaa.
Ja jo -41 alkoi siviiliväestö palailla takaisin entisille kotiseu-
duilleen, jota venäläiset olivat nyt toista vuotta miehittänet.

Paluu takaisin.

Meille tarjoutui tilaisuus paluuseen keväällä -42. Se käytet-
tiin hyväksi heti. Omakotitalo Sorsakoskella tyhjjeni, ja ei ai-
kaakaan, olimme taas Uuksulla. Nyt meitä oli yksi enemmän
kun Helli oli mukana. Hänellä saattoi olla aihetta ihmetellä
mitä kaikkea erilaista tarjosi sotatoimialueella salmilainen
kylä, jonka yli rintama oli kulkenut kahdesti. Ero oli selvä
verrattuna Sorsakoskeen ilman tehdasta ja ilman omakoti-
alueita. Paluun ajankohta keväällä -42 olisiksi, jotta maan-
viljelys olisi voitu käynnistää ja saada ruokaa kasvamaan
sekä toivon mukaan satoa syksyllä. Taas on aukko muis-
tissa kuinka takaisinpäin mentiin, miten lähdettiin miten
matkattiin. Talo ja tilanne Sorsakoskella ei pidätellyt tippaa-
kaan meitä eikä muita meikäläisiä. Samoihin aikoihin olim-
me kaikki kyläläiset taas Ala-Uksussa. Ehkä mitään suuria
järjestelyitä lähtö Sorsakoskelta ei tarvinnut, koska Ville ei
ehtinyt maksamaan tehtaan talosta yhtään erää vaikka sii-
nä jo toista vuotta asuttiin. Maksut olisivat alkaneet juosta
tästä eteenpäin. Ja Villehän oli ollut jo edellisestä kesästä
lähtien rintamalla uudestaan, nyt ajamassa takaa Salmista
pakenevia venäläisiä. Osat olivat vaihtuneet. Me olimme sil-
lä aikaa pakanneet, muuttaneet ja Ville sai meidän uuden
vanhan osoitteen Salmi, Ala-Uuksu.

Olimme olleet evakossa syksystä -39 kevääseen -42, eli kaksi ja puoli vuotta. Venäjä miehitti alueita maaliskuusta 1940 syksyyn -41 eli puolitoista vuotta. Yöllä 12.-13.03.1941 tehdyn rauhansopimuksen jälkeen Venäjä otti vaatimansa alueet nopeasti haltuunsa. Suomalaiset jättivät silloin sinne koko taloudellisen perustansa, josta Venäjä sai merkittävän lisän omaan kansantalouteensa. Sellutehtaiden kapasiteetti nosti koko Venäjän sellutuotantoa 30%. Sotasaaliina saatu sähköntuotantokapasiteetti kasvatti samalla tavalla sen energiavaroja. Venäläinen väestö muutti alueelle yllättävän nopeasti.

Meille silloinen äkkilähtö ja paluu kahden ja puolen vuoden kuluttua oli suuri juttu. Sinnehän palattiin sokkona, mitään tietoa olosuhteista ei enakkoon ollut. Sotahan jatkui ja rintama oli tällä suunnalla aktiivinen, vaikka ei enää kuu- loetäisyydellä. Meno sinne oli luvanvaraista, oltiin menossa sotatoimialueelle, mutta tuo riski otettiin ruokahuollon helpottamiseksi. Osa oli muuttanut jo edellisenä syksynä, mutta pääosa juuri tähän aikaan. Ihan kaikki eivät muuttaneet, paluuprosentti oli n. 80. Alkoi voimakas jälleenrakentamisen kausi.

Heikin talosta oli vain perustukset jäljellä. Uudehko hirsi- talo oli siirretty keskustaan ja Heikki löysi sen osuuskaupan myymälän läheltä. Meillä ja Laasovilla oli vanhat talot ja saaneet olla paikallaan, tosin tyhjennettyinä ja meillä uuni ja osa ikkunoista rikki.

Tämä tiedettiin vasta kun olimme jo siellä. Istuimme tuvan penkillä, aurinko paistoi, äiti pohdiskeli kenet saisi korjaamaan uunin kuka ikkunat. Helli täällä uutena kysyi vaivihkaa, kannattiko tänne tulla. Äiti eikä kukaan muu täl- laista kysymystä asettanut. Tultiin kotiin, niinhän sen pitikin käydä, siinä uskossa on eletty ja nyt ollaan kotona. Oli kevät ja jotain piti panna kasvamaan.

Tuvan penkillä istuessamme katselimme äidin kanssa rannan suuntaan saunalle päin. Sauna oli paikallaan. Uusi tilanne kuitenkin siivitti ajatuksia. Ehdotin, että rakennetaan uusi talo. Tuohon vadelmapensaiden tuolle puolelle se sopisi hyvin. Ehdotin jotain rakennuspuistakin. Ei hän sitä alaikäisen innostusta tyrmännyt ja ymmärsi hyvän tarkoituksen.

Siitä se elämä alkoi sujua pienistä puutteista huolimatta tutussa ympäristössä. Kaikki ei ollut kuitenkaan kuin ennen. Vuaran mäen rinteeseen oli kaivautunut armeijan yksikkö. Se oli ETP, elintarvikkeiden täydennyspaikka Aunuksen rintamaa varten. Nyt Uuksun asemalta sama pistoraide, joka ennen toi puuta ja työtä Lysinsuuhun, toi nyt ruokaa armeijalle. Ylhäällä mäellä oli saksalainen ilmatorjuntapatteri joka suojeli ruokakuljetuksia tällä kohtaa. Venäläiset saivat jostain aina tietää milloin juna tähän tuli ja pommikoneet saapuivat paikalle. Niin nytkin. Ensimmäisenä iltapäivänä oli ensimmäinen tapaus. Olimme katselemassa peltoja. Äiti ja Helli olivat Laasovin kohdalla ja me nuoremmat menimme tutkimaan Laasovin taloa sisältä. Se oli vielä tyhjä ja ovet oli auki. Sitten alkoi kuulua lentokoneen jylinää. Muutaman koneen laivue lähestyi. Emme juuri välittäneet niistä. Sitten saksalaiset alkoi ampua ja ymmärsimme, että venäläisiä ne on. Ja sitten jysähti. Äiti ja Helli piiloutuivat pellon ojaan. Meitä ei pelottanut koska olimme sisällä. Mutta kun uunista alkoi tippua palasia housut rupesi tutisemaan ja kiireesti ulos, suojaan pitäisi päästä. Pian kaikki olikin jo ohi, koneet ei palanneet sillä kertaa. Menimme katsomaan. Sillan päähän penkkaan oli syntynyt iso kuoppa, siinä kaikki. Se oli heti alkajaisiksi esitetty näytös ja sopeutuminen tilanteeseen alkoi.

Eka kerta pelättiin, mutta jatkossa nuo vierailut oli arkipäivää. Pommittamassa kävivät, koskaan ei mitään vaurioita kenellekään, miten se niin vaikeata voi ollakaan. Kerran

olimme rannalla veneessä. Taas jyrisi usean koneen laivue, kaunis aurinkoinen kesäpäivä, Koneet olivat tyyppiä syöksypommittajat. Kone syöksyyn, korkeus putosi, pommit irtosi, ujellus ja räjähdys. Tarkoitus lienee ollut palata. Aloimme seurata sivusta. Ilmatorjunnan ammukset olivat valojuovia, ja niistä voi seurata osumatarkkuutta. Yksi tykeistä pantiin merkille, jos se vielä korjaa tulta niin sehän osuu. Niin sitten osuikin keskelle konetta. Sen pyrstöpuoli pyörähti ylösalaisin ja kone kääntyi syöksyyn. Se putosi pommilastissa Laatokan rantaan. Juostiin katsomaan. Metsässä oli aukko sillä alueella jonka putoava kone oli ylittänyt. Koneen osia oli pitkin rantaa, osa kivillä, osa vedessä, tuolla kenkä jossa jalka, siellä käsine jossa käsi. Suurin kappale jota tutkittiin oli vartalo ilman raajoja ja päätä. Pahaa jälkeä, mutta surullisia ei oltu.

Kahta asiaa olen jälkeinpäin ihmetellyt. Miksi kannatti pommittaa silmät ummessa ja ilman tuloksia. Kun he tiesivät junien tulon, eikö kukaan antanut heille palautetta, ker-tonut miten junien estämisen kävi, ei mitenkään. Sotilaat elelivät meillä suojassa korsuissaan, junat tulivat ja menivät. Lisäksi piti tottua erilaisiin tilanteisiin. Pommi pudotessaan sai aikaan äänen, josta erotti tuleeko kauas vai lähelle. Se teki turvallisen olon, koskaan ne ei tulleet sen lähemmäksi kuin ekana päivänä Lysin sillankorvaan. Ilmatorjunta-ammukset räjähtivät ilmassa aina, ja sirpaleet tulivat alas aina. Kun mentiin Lamminsuolle tai Heikin maille, oksilla ja leh-dissä rapisi, mutta tiedettiin mikä se oli. Miksei niitä tullut koskaan päähän? No parempi näin.

Kasvit piti saada kasvamaan ja sehän oli tarkoituskin. Pellot olivat olleet kesannolla ja kasvaneet ja kulottuneet. Kuiva kasvillisuus piti polttaa, kulottaa. Meilläkin sitä tehtiin eräänä päivänä ja siinä meinasi sauna palaa. Kulo on vaikea

hallita ja sauna jäi tulen keskelle hetkeksi. Seinän tappurat kärysi jo kun kulo alkoi ympärillä laantua.

Vaikka elettiin sotatoimialueelle, sitä ei siksi mielletty. Arki palasi normaaliksi, väki oli palannut, entiset kaupat toimivat kuten ennen, koulut oli avattu tilapäisiin tiloihin. Meillä pojilla oli poikien leikit. Vikke oli konekiväärimiehenä kulkenut armeijan mukana näiden paikkojen kautta, ja oli samalla poikennut kotona. Hän oli piilottanut sotilaskiväärin ja taskuaseen sekä runsaasti panoksia tuvan vintille sahanpuruihin. Jostain tämä tieto tuli meille ja kaivoimme aseet esiin. Pistoolista emme kiinnostuneet. Kivääri oli taskuasetta mojavampi väline kokeilla ampumista. Harjoituksiin lähdettiin panokset taskussa ja kivääri kädessä ensin kyykysssä ikkunan ohi rantaan ja sieltä jonkin matkaa pitkin lepikon reunaa. Siellä voitiin harjoitella vapaasti. Olkatukea emme uskaltaneet käyttää. Polven korkeudella roikottaen ja siitä laukaisten kohti Kirsun saarta laukaus onnistui aina. Josko Kirsussa olisi ollut ketään ei käynyt mielessä.

Toinen leikki oli kun poistettiin patruunasta luoti, asetettiin hylsyt kannon päälle ympyräksi ja ruutivana sytytyslangaksi. Sitten vaan puiden taakse ja silmä tarkkana kun ryhmän rohkein sytytti ruutivanan ja hylsyt viuhuivat ympäristöön. Erityisen kiire suojaan oli sytyttäjällä. Aikuiset olivat ilmeisesti immuuneja ammuskelulle, eivät havainneet mitään erityistä, ei ainakaan kieltänet eikä käskeneet. Kiväärin patruunoita löysimme eräästä maakuopasta täyden puulaatikon, kahden miehen kannettavan. Se oli jo liikaa. Puhuimme siitä vanhemmille ja sotilaat hakivat sen parempaan käyttöön olihan maaottelu parhaillaan menossa.

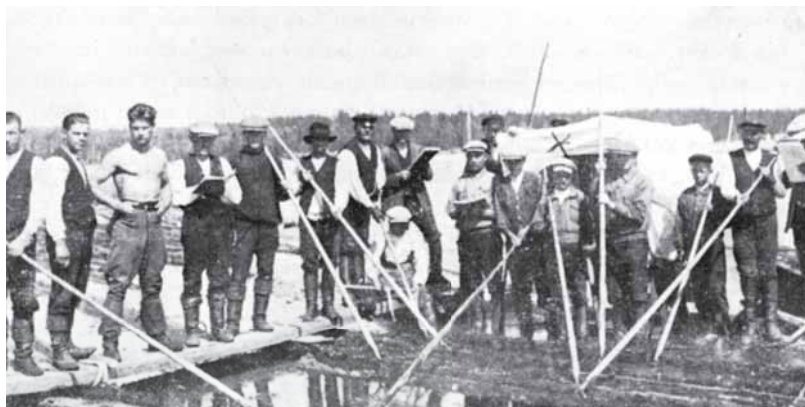
Työtä oli tarjolla kaikille. Minun ikäluokka oli peruskoulun päättänyt sekä viisitoista täyttänyt ja edessä oli työnhaku. Paikallista ajan kuvaa osoittaa se, kun kuulin että Kärtevän Alvi ja Semin Santeri menevät syksyllä kouluun, ihmette-

lin kuulemaani - kouluhan loppui jo. Myöhemmin ymmärsin, että nämä jatkoivat oppikouluun, Alvi Salmiin jossa saattoi olla sukulaisia mihin majoittua ja Santeri Pitkärantaan jonne Ylä-Uuksulta oli lyhyt matka. Meillä matka jatkui työn hakuun

Muistaakseni ensimmäinen työpaikkani oli miinanpolkijana Muistaakseni siksi, että mieleen ei jäänyt mitä siitä maksettiin, missä päin silloin liikuttiin tai kenen serassa silloin kuljin. Itse toimet kyllä muistan. Uuksun seudun metsissä tehtiin kartoitusta sodanaikaisista tuhoista metsäalueilla. Minä olin siinä kaverina aikuiselle, mukavalle, tosi mukavalle miehelle. Samoilimme hänen suunnitelmansa mukaisesti. Hän katseli karttoja, selaili papereita ja teki niihin merkintöjä. Seurasin kiinnostuneena ja olin innolla mukana vaikka en niistä papereista juurikaan mitään ymmärtänyt. Ihan kiva homma se oli. Ei sieltä palaneita tai rikki ammuttuja metsiä kyllä ollut. Yllätyksiä tuli pari. Valtava käärme oli kiivennyt silmän korkeudelle puun oksalle lämmittelemään auringon paisteessa. Se oli käärönä kuin iso korvapuusti. Onneksi havainto oli hetki aikaisemmin kuin se tuli häirityksi. Kiersimme hänet kunnioittaen kaukaa. Kerran löysimme kolme suomalaista kaatunutta sotilasta. Olivat olleet ylittämässä hakkuulinjaa, sukset jalassa, lumipuvut päällä, kiväärit selässä, kaikki samaan suuntaan kaatuneina ja nyt heinäkuun helteessä löydettyinä. Kaverini teki asiasta ilmoituksen. Vasta myöhemmin olen ymmärtänyt, että tein ilmeisesti miinanpolkijana arvokasta työtä. Alueella oli sodittu, ammuttu ehkä miinoitettukin. Jalkaväkimiinojen ehdottomana kannattajana en olisi itse halunnut astua niihin. Eikä astuttu. En muista hakeutuneeni tehtävään, joten en tiedä minkälaisesta joukosta tulin valituksi, kai moukantuurilla. Sellaista on asiain kohtalo.

Seuraava työpaikka järjestyi, en tiedä miten sekään mutta menin tukin uittoon Uuksun joelle. Se oli tosimiesten porukkaa, kesätyöpaikka sekin ja ihan hyvät muistot siitäkin jäi. Itse työn tekemisestä on tullut ne myönteiset kokemukset, ei palkasta josta ei ole edes mielikuvaa mitä se saattoi olla. Päivän pituus sentään on muistissa, uitossa tehtiin 10 tuntia päivässä kuusi päivää viikossa. Helppo homma. Tukki uiskenteli virran mukana siinä kohtaa jo rauhallisesti, ja keksin avulla niitä tönittiin uimaan eri lokeroihin tiettyjen merkkien perusteella. Työ oli pätkätyötä, koska vain hakuumäärän verran puuta ohi kulki.

Minusta tukinuitto oli ihan kivaa ja kevyttä hommaa. Eriyisesti aikuisten jutut ruoka- ja kahvitauoilla oli miehekästä kuultavaa, ja siihen olisi varmaan ollut helppo sopeutuakin. Mutta nyt tiedän että äiti oli sekaantunut minun asioihin. Hän oli harkinnut muuta. Hänestä pitkä työpäivä, alhainen ikä ja hintelä olemus oli huono yhtälö tukkihoella. Hän oli lupaa kysymättä käynyt Ylä-Uuksussa Osuusliike Itä-Karjalan myymälän hoitajan puheilla ja tarjonnut minua kauppaan

Miehiä työssä. Tukinuitossa Uuksun joella. Kirjoittaja keskeltä oikealle rastin alla. Varreltaan vielä matala, mutta tosimiesten matkassa kesällä 1942.

töihin. Heidän sopimuksesta minä sitten menin paikkaan käskettyyn. Esittäydyin ja myymälänhoitaja kertoi jutteleensa minusta äitini kanssa. Päätöksensä työhön otosta hän sanoi tehneensä sen perusteella, että jos poika on yhtä hyvä puhumaan kuin äitinsä, niin antaa tulla. Puhumisesta en tiedä mitään, mutta siitä se alkoi.

Kyllä se oli aluksi outoa. Hieman opastusta alkuun paikoista ja varaston tavaroista. Kaupan töihin sain luvan perehtyä rauhassa aikanaan. Myymälässä oli käsivarasto ja muutama muu eri tavaroille tien toisella puolella. Niitä siivosin ja yritin parhaan kykyni mukaan pitää ne hyvässä järjestyksessä. Jotenkin piti leipänsä lunastaa. Ja alkuun se tuntui riittävänkin. Vähitellen uskalsin jo kohdata asiakkaankin - mitä saisi olla. Kiitos. Mutta tämänhän toimi, se oli rohkaisevaa.

Osuuskauppa oli ihmisten mielissä kovassa kurssissa. Meidän kauppa oli tien risteyksessä hyvällä paikalla koulun vieressä. Sillan toisella puolella Semin Jussia vastapäätä oli Telekäisen kauppa ja Ala-Uuksuun päin mentäessä piti Mikko Anttonen kauppa. Henkilökuntaa meillä oli kaksi tyttöä, minä ja myymälänhoitaja. Hänen aikansa kului papereiden parissa toimistossa. Työ kaupassa oli yleisesti arvostettua ja minäkin pääsin vähitellen mukaan kaupan erilaisiin toimiin. Maija tuli kohta Anttoselta myyjäksi tähän samaan myymälään.

Kauppaan tuli tavaraa paljolti junalla. Ne noudettiin asemalta pakettipyörällä tai hevosella. Minun käytössä oli polkupyörä. Osuusliikkeellä oli omiakin autoja keskuspaikassa Sortavalassa jossa oli myös keskusvarasto ja sieltä kauppa sai täydennystä. Myymälöitä osuusliikkeellä oli kaikkiaan 25. Maaseudun sekatavarakauppa varastoi myös massatavaroita, joita hankittiin vaunulasteittain. Esimerkiksi heinäsuolaa oli niitä tavaroita. Sitä varten myymälällä oli suolavarasto

ja minun ”johdolla” suola ajettiin vaunusta varastoon. Se oli irrallista tavaraa, ja varastoinnin aikana ilman kosteudesta johtuen se kivettyi. Myyntihetkellä sitä lapioititiin asiakkaan säkkiin, tai jos oli kovettunut murskattiin lapiolla. Heinän säilytykseen ja karjan ruokintaan sitä tarvittiin. Tätä käsiteltiin ronskimmin, ruokasuola oli sisätiloissa.

Tällaisia myymälöitä sanottiin sekatavarakaupoiksi siksi, että näistä kaupoista ihmiset saivat kaiken tarvitsemansa. Se mitä ei ollut, se asiakkaan toivomuksesta hankittiin. Valikoimat vastasivat ihmisten perustarpeita. Vähittäiskauppaankin tavarat tulivat siihen aikaan suurissa pakkauksissa, säkeissä, kolleina, laatikoissa. Jakelutie tuotannosta kulutukseen on aina perustunut työnjakoon, jossa tuotanto tapahtuu suurissa erissä harvoilla paikkakunnilla ja vähittäiskaupan tehtävänä on toimittaa niitä lähelle kuluttajaa ja hänelle sopivissa erissä. Sokeri- tai jauhosäkki painoi kaupan varastossa 50 kg, joskus 100. Säkit tyhjennettiin tiskin takana oleviin laareihin, joista sitä annosteltiin ostajan haluama määrä paperipussiin, pussi punnittiin ja suljettiin liimapaperilla. Yleensä ruskeasta paperista valmistetut paperipussit olivat tiskin alla hyvässä järjestyksessä koon mukaan Tarvittiin puolen kilon, kilon, kahden, kolmen, viiden ja kymmenen kilon kokoja. Keskusjärjestöllä (KK) oli oma pussitehdas Helsingissä. Tavarat kaupassa olivat yleensä tuontitavaraa. Valmistusmaa oli usein U.S.A. Ainakin sokeri, vehnä jauho, laardi, ihra olivat sieltä. Hyllytiloihin sopi hyvin kaikki mitä oli valmiiksi pakattua, kuten kahvit, suurimot tai keksit, kaikki käden ulottuvilla tiskin takan ja asiakas sai kaiken ojentamispalveluna. Valikoima oli laaja. Meiltäkin löytyi elintarvikkeiden lisäksi astioita, työkaluja, jalkineita, vaatteita, hevosen valjaita ja -kenkiä eri kokoa ja tietysti kengitysnauloja. Aikansa Jumbo mutta paljon enemmän.

Vaikeuksista valikoimien kanssa omakohtainen esimerkki. Äiti oli poiminut syksyllä sieniä, joista pieni pytyllinen riitti kauppaan myytäväksi. Taisi olla Lahtoniemen kauppa johon menimme. Äiti oli päättänyt vaihtaa sienet pukuun minulle. Kaupassa ei kuitenkaan ollut sopivaa kokoa, mutta sienipytty siihen vaihdettiin. Väriltään se oli ruskea ruudullinen. Kotona sitä muokattiin sopivaan kokoon. En olisi millään halunnut käyttää tuota pukua. Lahkeet olivat liian leveät, ja takki muuten vaan väljä. Oikeasti sen käyttö jäi kyllä varsin vähiin. Arvelen että olisin ollut 5-6 vuotta.

Perunoitakin tuli kauppaan vaunukuorma kerrallaan. Lastin purkamisen "johto ja vastuu" oli taas uskottu minulle. Vaunu oli Uuksun aseman sivuraiteella. Töihin oli haettu neljä sotavankia läheiseltä vankileiriltä. Tehtävänä oli säkitää perunat 50 kilon paperisäkkeihin, punnita, ja hevosmies ajoi ne varastoon. Vangit tekivät työtä mielellään ja pulisivat siinä sivussa omiaan. Ennen pitkää huomasi, että lapiosta luiskahti usein ohi säkin suun ja ulos vaunun ovesta. Tarkemmin katsottuna vaunun alla kytki tovereita, jotka noukkivat pudonneet perunat ja pujottivat ne housunpuntiinsa. Työpäivän jälkeen marssivat sitten jalat tönkköinä leirille, ja illan mittaan rannassa nuotiolla paistoivat ja söivät. Se oli heille tarpeeseen, koska päivän ateria oli niukka.

Sinäkin päivänä viereinen työryhmä vietti ruokatuntinsa nelijonossa seisten ja löi yhteen käsiänsä edessä ja selän takaa pysyäkseen lämpimänä, koska oli talvinen pakkaspäivä. Kun vaunulasti oli säkitetty, punnittu ja määrä laskettu, todettiin päivän aikana kadonnut määrä huomattavan suureksi. Ei minua siitä moitittu. Otettiin opiksi.

Varsin nopeasti alkoi sujua ihan hyvin se mitä piti tehdä ja miten. Myymälänhoitaja Heikki Koskela siirtyi siitä Uuksulta

Pitkärannan myymälään ja vei mukanaan minut ja Maijan. Muutimme asumaan sinne yhden huoneen asuntoon venäläisten rakentaman talon toiseen kerrokseen. Eteisessä oleva uuni lämmitti kahta asuntoa, meidän ja Nevalaisen, jotka olivat myös sukua meille Samiselän kautta. Keittiö oli yhteinen, mutta meillä kullakin oli omat keittolevyt huoneissa. Yhteiskeittiön hellan vieressä oli rinnakkain ruokakomero ja puucee. Kumpaakaan emme käyttäneet. Ruoat säilytimme omassa huoneessa ja tulosteet veimme pihan perälle kauemmaksi keittiön hellasta. Sieltä jäi traumana mieleen kun Maija säännösteli minun leivän syöntiä. Söin sitä hänen mielestään aivan liian paljon. Vähempään oli tyytyminen, mutta myöhemmin olen pyrkinyt täyttämään vajeen. Viereisessä talossa majoittuivat sotilaat. Heidän harjoituskenttä oli tien vastakkaisella puolella. Sotilaita kävi viihdyttämässä viihdekiertue jonka ohjelmassa oli Muodikas näytelmä Jääkärin morsian ja jota esitystä sain seurata. Esitys oli hyvä ja vauhdikas pienessä tilassa toteutettuna.

Pitkärannan myymälä ei ollut tyypillinen sivukylän sekatarvakauppa, vaan valikoima voittopuolisesti elintarvikkeita. Täällä työssä oli toinen rytmi. Asukkaita oli enemmän kuin Uuksulla. Tehdaspaikkakunnalla ihmiset olivat enemmän elintarvikekorttien varassa, ja annokset olivat niukat. Kuukauden ensimmäisenä päivänä oli todellinen ostoryntäys. Silloin tulivat voimaan ostokortin kuukausittain vaihtuvat kupongit. Kaikkien tavaroiden myyntiä säännösteltiin korttijärjestelmällä. Sen piirissä olivat kai paitsi ruokatavarat myös rautanulat tai polkupyörän renkaat, joita sai ostaa jos oli käyttämättömiä kuponkeja tai ostolupa. Kaupan avautuessa kuukauden ensimmäisenä päivänä sen ovella ja sisällä tarvittiin poliisivartio turvaamassa järjestystä. Järjestys kyllä säilyi, mutta ilman poliisia se ei olisi niin varma. Kyllä tavara korttiannoksiin riitti, pelko loppumiseen kesken ei ollut rynnimisen syy. Kuun vaihde oli vaan niin odotettu

koska niukat annokset oli syöty jo vähiin. Poliisi annosteli ovella sisään pääsevien määrän eikä seinät revennyt. Palvelu oli hidasta, jokainen asiakas erikseen, kuponkien leikkaus, tavara pussiin, pakettiin ja rahastus.

Myymälän työt olikin paljolti valmistautumista tähän rynnistykseen. Se oli sitä, että 25 kilon voipaketit paloiteltiin korttiannoksen kokoisiksi, samoin sadan kilon sokerisäkit ja 50 kilon jauhosäkit. Punnitsin mielettömiä määriä ruisjauhoja 5:n ja 10 kilon pusseihin aamusta iltaan valtavat kasat. Ja kaikkea muuta valmiiksi jotta ruuhkasta kuun vaihteessa selvittäisiin ehjänä.

Välillä armeijan kirjoissa. Pitkärannan ajalta on myös tällainen vaihe. Valitettava muistikatko on estänyt puuttumisen tähän tarkemmin. Sen muistan kun olin kesken kauppahommien komennettuna armeijan leipiin. En muista miten sinne jouduin, enkä tarkkaa paikkaa missä oltiin, tai sitä kuinka se sitten päättyi. Arvioisin sen kestäneen muutaman kuukauden kesän 1943 aikana. Ja Koirinojan seutua sen täytyi olla. Armeijan polkupyörällä kävin Pitkärannassa lomalla. Jos muistaisin tai olisin vaivautunut myöhemmin silloisen tilanteen selvittämään, olisin virallinen sotaveteraani etuineen ja palveluineen. Tilanteeni oli vähintään vertailukelpoinen lehmäntaluttajiin jotka tuon statuksen saivat. Jo toiminta sotatoimialueella olisi ollut riittävä peruste, luulen.

Myöhemmin tiedämme jotain myös taustoista, kuten komennus ennenaikaiseen asepalvelukseen. Saksan sotaonni kääntyi ratkaisevasti jo 1943. Taistelu Stalinkradista päättyi saksalaisten joukkojen antautumiseen helmikuun 2. päivänä. Kokonainen armeijakunta tuhoutui. Tästä ja sen merkityksestä herrat tiesivät ja huolestuivat, mutta kansat pidettiin rauhallisena. Saksa oli päättänyt taistella viimeiseen mieheen. Riveihin oli tarkoitus kutsua, ja loppuvaiheessa kutsuttiin ikäluokka aina kuuteentoista ikävuoteen asti.

Meillä sodan loppuun mennessä otettiin kutsuntoihin 1926 loppuvuosi. Minä olin ikäluokkaa 1927 alkuvuosi, siis vuorossa seuraava kun sota sitten päättyi. Jonkinlaista valmistautumista, niin arvelen on meilläkin ollut yhä nuorempien ikäluokkien käyttöön ottamisessa. Saksassahan se ehti olla jo totta, ja sillä tavalla voitiin näytösluontoisesti osoittaa viholliselle ikään kuin voimaa vielä löytyvän. Vuonna 1943 minä olin tuon 16. mutta meillä ei koko tätä ikäluokkaa kutsuttu palvelukseen ja minäkin vain lyhyen ajan. Mysteeri tästä minulle tuli vasta myöhemmin.

En millään muista kuka kutsui tai miten se tapahtui, mutta ennen pitkää totesin olevani armeijan leivissä. Kauppa-hommat jäi. Aluksi asuttiin teltoissa, syötiin kenttäkeittiöstä, pakki ja lusikka pestiin purossa, päivystettiin yöllä kamiinaa. Mitään palvelukseen liittyvää tuolta ajalta ei tule mieleen. Myöhemmin olimme majoitettuina isohkoon taloon jossa kerrossängyt, aamuherätykset armeijan tapaan muistan.

Yksi tehtävä kuitenkin tuli. Kylässä asui nainen torpassa kahden pienen lapsen kanssa. Miehensä kersantti oli rintamalla. Hänelle oli kulkenut tieto, että vaimo oli pelehtinyt sotilaiden kanssa ja nyt kersantti oli poistunut yksiköstään luvatta, ja nyt vaimo pelkäsi miehensä olevan aikeissa tulla tapaamaan häntä. Oli pyytänyt armeijalta suojelua. Minut oli katsottu tehtävään sopivaksi, ja niinpä löysin itseni vartiopaikalta pienehkön tuvan edustalta astelemassa edestakaisin pihatiellä. Mantteli, lakki ja kokardi sekä olalla sotilaskivääri olivat varusteet ja ulkoiset tunnusmerkit. Pelottava näky, mutta itse pelkäsin ihan kuollakseni. Tuli ilta, tuli yö, pelkokerroin kasvoi, polku kävi tutummaksi mutta yö yhä tummemmaksi. Kuuntelin risahtiko jossain. Ketään ei tullut. Jos kersantti sittenkin tietämättäni yöllä lähestyi ja minua pelästyivät voin nyt tunnustaa, että olisin sovinnolla jäänyt toiseksi. Kiväärin käsittelystäkin oli kokemusta vai ilman

tähtäystä kohti Kirsun saarta. Myöhemminkin sotaväessä palvelin tykkimiehenä.

Komennus päättyi aikanaan ja selvittämättä jäi miksi koko manööveri. Sota jatkui ja palasin kauppaan. Nyt taas Ylä-Uuksun myymälään. Minua tarvittiin kyllä siellä jo molemmissa myymälöissä. Alkoi vuosi 1944 ja sota oli kääntymässä loppuilleen vaikka me emme sitä vielä tienneet. Saksan epäonni sai Suomen pyrkimään irti sodasta ja etsimään tietä erillisrauhaan. Koko helmikuun ajan käytiin rauhanneuvotteluja tuloksetta. Sitäkään emme luonnollisesti tienneet. Otteet kovenivat. Huhtikuussa pani Venäjä toimeen suurpommitukset Helsingissä kolmena yönä 6, 16 ja 26. päivinä. Niistäkään ei kerrottu julkisesti. Rauhasta neuvoteltiin, mutta 15.4. ne jälleen katkesivat. 6.6. tapahtui maihinnousu Normandiassa. Nyt alkoi jo tietoa tihkua niille jotka ymmärsivät jotain laajemmista kuvioista. 9.6. enäjä aloitti suurhyökkäyksen Kanaksella. 20.6. Viipuri menetettiin. 23.6. Suomi tiedustelee rauhannehtoja, mutta Venäjä vaatii täydellistä antautumista. 26.6. Presidentti Ryti solmi henkilökohtaisen sopimuksen Saksan (Ribbentrop) kanssa ja turvasi Saksan ase- ja ruoka-avun jatkumisen. Meiltä oli molemmat loppumassa. 30.6. U.S.A. katkaisi diplomaattisuhteet Suomeen. Heinäkuussa saksalaiset jäivät saarroksiin Baltiassa.

Noinhan se meni. Uuksulla seurasimme Aunuksen rintaman ääniä. Siellä tapahtumat kulkivat omaa rataansa ja me poistuimme Uuksulta 24.6. Meitä oli jäljellä viisi - kuusi urhoollisinta jotka läksimme viimeisinä ja sammutimme valot.

Olin vuoroon noissa Ylä- ja Ala-Uuksun myymälöissä komennettuna tarpeen mukaan. Lopussa kuitenkin jälkimmäisessä tavallaan vakiona. Siellä myymälänhoitajana nainen, ja hän oli peleh-tinyt sotilaiden kanssa jotenkin niin, että oli sitten poistunut koko kylästä. Kaupan avaimet annettiin mi-

nulle. Loppu oli lähellä. Muu siviiliväki olikin jo lähtenyt. Me iskujoukkona tyhjensimme kylää tavaroista. Semin Heikki tyhjensi asuintaloja, minä osuuskaupan myymälää. Meidän lisäksi oli vain Jestoin Aune, Veera ja joku kolmas tyttö. Ma-joituiimme kaikki Pesoin Semoin taloon siinä lähellä meitä. Tehtävänä oli koota tavarat radan varteen josta ne piti lastata vaunuihin kun niitä tulee. Näin tehtiin, ja tavarakasat kasvoivat mutta vaunuja ei koskaan tullut.

Keskikesän päivät sujuivat tällä pienellä porukalla rattoisasti. Tytöt laittoivat ruokaa ja me miehet kävimme töissä. Viereiselle pellolle oli koottu suuri karjalauma. Sieltä me miehet haimme päivän maitoannoksen. Lehmät makasivat märehkien helteessä. Kokeilimme tissiä tuleeko maitoa. Jos tuli, potkimme lehmän ylös, lypsimme ja kiitimme. Maito vietiin tytöille. Lihat hankittiin periaatteessa samalla tavalla. Valittiin karjasta nuorehko hieho ja talutettiin se Semoin riihen taakse. Siellä kirvestä kalloon, toinen kinkkuista irti ja tytöille paistettavaksi. Iso leivinuuni lämpiämään ja iltaan mennessä kinkku kypsyi. Ruoka oli ravitsevaa ja sitä oli riittävästi. Suurin osa siitä jäi riihen taakse luonnon kiertokulkuun.

Päivät kuuluivat rattoisasti, meillähän oli tehtävä. Kaupan tyhjentämiseen oli käytössä armeijan auto ja työssä sotavangit läheiseltä vankileiriltä. Nöyriä poikia olivat tekemään. Mutta sitten kaikki muuttui. Eräänä aamuna oli porukka paikalla normaalisti. Nyt vangit eivät olleetkaan kiinnostuneita enää töistä tai minusta töiden jakajana. Heillä oli keskenään valtavasti puhuttavaa. Pölötys oli mahtava. Minua ei enää kuunneltu eikä toteltu. Alkoi pelottaa. Meiltä meni yhteys poikki, läksin kotiin eli majapaikkaan. Kaupan ovet jäivät auki ja tuntui että lopun alku on edessä. Yksi ja toinen koki jo kaupan tavaroitakin ilman kuponkeja omiin taskuihinsa. Minäkin otin mukaan yhdet mustat nauhakengät tosin kokoa 46 koska valikoimat eivät olleet kovin monipuoliset.

Sotavangit olivat yön aikana kuulleet sotatilanteen muuttuneen heidän kannalta ratkaisevasti hyvin päin ja kokivat olevansa nyt niskan päällä. Tilanne vaikutti uhkaavalta.

Ensimmäinen erä kaupan palveluksessa päättyi näin täydelliseen katastrofiin. Palkka jäi saamatta eikä vastuun perään kysely.

Meidän ryhmästäimme tuli nopean toiminnan joukko, joka poistui paikalta ja jätti tavarat taivasalle ja ne saivat luultavasti jonkun uuden osoitteen. Meidän jälkeemme oli tullut vielä armeijan yksikkö, joka oli pannut laitumella olleen karjalauman lihoiksi. Vain lihat oli ehditty pelastaa parempiin suihin. Suolet ja nahat oli jätetty viestiksi tulijoille kuinka kaunis on Karjala. Toivon mukaan lemu keskikesän helteessä lisäsi vaikutelmaa.

Toinen muutto

Iskuryhmämme oli kypsynyt lopullisesti lähtemään kun tykistötulen jylinä Salmin suunnalta voimistui. Sotavankien kapina ja lähestyvät rintaman äänet olivat hyvä syy unoh-
taa tavarat ja poistua. Tässä meni nyt turha työ ihan huk-
kaan. Meitä ei ohjannut mikään taho. Radiota ei ollut, postia
sinne ei ollut enää tullut. Emme voineet tietää, miten kovia
aikoja todella muualla elettiin. Rytin ansiosta oli saatu Kan-
nakselle Saksalta tukea ilmapuolustukseen. Hävittäjälaivue
Kuhlmein teki historiaa. Täsmällisesti ja kurinalaisesti suo-
ritetut operaatiot vihollisen aseisiin tuhoten niitä jo valmis-
teluvaiheessa antoi Suomelle hieman lisää aikaa järjestäytyä
uusiin aseisiin. Viipuri menetettiin, mutta venäläisten ete-
neminen Lappeenranta- Kotka- Helsinki- suuntaan tyrehtyi.
Tuloksena olikin torjuntavoitto Ihantalassa. Muistinvarai-
sesti mieleen jäänyt tilannekuvaus tuolta alueelta. Kenraa-
li Jousimies kokosi joukkonsa Viipurinlahden jäälle ja piti
puhuttelun. ”Sotilaat, takanamme ovat äidit, vaimot ja lap-
semme. Tästä emme peräänny. Tässä me kuolemme heidän
puolesta”. Rintama kesti, Suomi eli veitsen terällä.

Meidän matka siis taas alkoi ja jatkoimme onnellisen tietä-
mättöminä ihan mukavissa merkeissä, kenties minne. Seu-
raava selkeä muistikuva kertoo havainnot Kuopion asemalta
ja siitä laivaan. Laiva oli Karjalankoski ja määräsatama Kar-
jalankoski (kuinka sattuikaan). Sieltä marssimme rattoisissa
merkeissä Juankosken suuntaan ja koululle, jälleen joukko-
majoitukseen. Kävelymatka pari kilometriä satamasta kou-

lulle kesti poikkeuksellisen kauan, keskikesän iltamyöhäinen Pohjois-Savossa oli lämmin ja valoisa. Valoisampi kuin mistä oli lähdetty ja kaikenlainen riekkuminen matkalla vei aikansa. Majoittuminen kunnon tiloihin tapahtui Juankoskella nopeasti, ja nyt oli oman kylän väki täällä kaikki samalla paikkakunnalla. Tämä muutto tuntui enemmän pysyvältä. Paikkakunta jäikin monelle lopulliseksi. Takana oli viisi vuotta sotaa ja edessä oli tosiasioiden tunnustaminen.

Äiti, minä ja Severi saimme asuttavaksi yhden huoneen asunnon paikassa, jonka nimi oli Rupsa. Juankoskella oli pie-nehkö kartonkitehdas, jolla oli myös maanviljelystä ja Rupsa oli tämän tehtaan tila. Tilanhoitaja Huusko perheineen asui päärakennuksessa jossa oli tilaa myös meille viidelle evakoperheelle. Yläkertaan majoituimme me, Kuikat ja Hipit sekä joku jonka nimeä en muista. Kaikilla oli samanlainen huone. Piharakennuksessa asuivat lisäksi Oravat. Oravan Hilikka ja Semin Santeri menivät sittemmin naimisiin. Huuskon Mauno meni puolestaan naimisiin Santerin sisaren Tyynen kanssa. Tämä esimerkkinä evakkojen sulautumisesta kantaväestöön. Meistähän tuli peräti sukulaisia, ja varsinkin Maijan avioituessa Kuosmalaan sitten myöhemmin. Tosin Tyynen sekä Maijan avioliitot kariutuivat ennen aikojaan. Anttonen avasi kaupan Juankoskella. Tyyne piti majoitus- ja matkahuoltopalveluita tarjoavaa yritystä.

Hipin naiset järjestivät kohta Juankoskelle asetuttua nuorisoseuratoimintaa. Kävin tanhuamassa ja miellyinkin harrastukseen kun treenattiin ”laivalla rymy rynnäten käy, tanssi...”. Kesällä olimme kaikki kynnelle kykenevät heinä-töissä Rupsan tilalla. Syksyllä oli juoksupojan paikka Kallan kauppaan, se oli kuopiolaisen Osuusliike Kallan myymälä Juankoskella. Pyrin ja pääsin jatkamaan hommia kaupassa.

Siihen aikaan vietiin kaupasta tavarat kotiin jos asiakas niin halusi ja maksutta. Kallan kaupassa se oli minun tehtä-

vä muun toimen ohella. SOK:n kauppa oli itsenäinen osuusliike ja Juankoskella oli sen päämyymälä. Heillä oli vakituinen hevospies tähän tarkoitukseen, joka kuljetti tavarat kotiin hevospelillä. Minä hoidin saman asian kolmepyräisellä pakettipyörällä. Elettiin pula-aikaa vaikka sota oli jo ohi. Tarvittiin vielä viisi vuotta, jotta sotakorvaukset saatiin maksetuksi. Kaupassa oli mahdollista pienet edut. Muistan tuottaneeni suurta iloa ja saaneeni ansaittua arvostusta kun vein tuttaville tiskin alta hiivaa. Seurauksena joku jäi ilman, mutta aika ruokki pahempaankin vilpin tekoon, mikä voidaan ehkä tunnustaa nyt kun asia lienee jo vanhentunut. Kaupassa liimattiin ruokakupongit määräsuuruisille kartongeille. Kartongit vietiin kuukauden lopussa kansanhuollon toimistoon. Minä sain aina tehdä sen. Kun palasin, myymälänhoitaja yleensä kysyi kuinka kävi. No ihan hyvin, tässä on kuitti. Siellä oli niin kiire ettei ne ehtineet niitä paremmin tutkia. No hyvä, meillä on sitten taas kaksi säkkiä ylimääräistä. Kun sitten muutin myöhemmin pois Villen luokse Varkauteen vein mukana säkin jauhoja sekä jonkin sortin lihasäilykkeitä ja sillee.

Olomme Juankoskella muuttui kuitenkin nopeasti. Äiti sairasti sydänvikaa jonka oli saanut väärästä tavasta hoitaa reumaa. Reuma oli parantunut, mutta sydän ei kestänyt. Hänelle kesä oli raskasta aikaa. Sitä rasitti vielä nuo oudot olot. Kesällä kävi niinkin, että olimme Kaunisharjussa, ihan Rupsan naapurissa lehmää vastassa. Lehmähän oli lähtenyt evakkoon jo ennen meitä Uuksulta ja jalkaisin. Me muut teimme matkan junalla. Mistä äiti lie tiennyt sen tulosta juuri silloin, mutta sieltä sitä vaan kohta talutettiin. Riiju oli niin laiha ja niin väsynyt että sääliksi kävi. Olihan se kuitenkin lähtenyt Uuksulta ja kävellyt määrätietoisesti Pohjois-Savoon tavataksaan emäntänsä. Ja kohta Riiju olisi Rupsassa. Oli kuitenkin niin huonossa kunnossa, että talutettiin suoraan tallin ylisille, vapautettiin pitkän matkan rasituksista,

lihat punnittiin ja painosta tehtiin ilmoitus kansanhuoltoon. Lihat oli hyvä lisä korttiannosten aikana ja sitä riitti heinänteosta vuoden loppuun.

Äiti kuoli Jouluaattona ja sai viimeisen leposijansa Juankoskelta. Hän ei sairastanut vuodepotilaana nyt eikä tietääkseni aikaisemminkaan. Olimme kotona kaikki kolme. Minä olin sattumalta vuoteen vieressä. Hän lepäsi kädet ristissä rinnalla. Kosketin hänen käsiään, tunsin miten ote raukesi. Kukaan ei puhunut mitään. Menin kertomaan tapahtuneesta Kuikan puolelle. Kuikan Eeva auttoi meitä sen hetken yli. Hän oli naapuri jo sieltä Ala-Uuksusta Homan Jussin leski Kaijan sahan taimitarhalta.

Hänen leposijansa on Juankosken hautausmaalla.

Sen joulun aloitimme Severin kanssa. Ville tuli mukaan nopeasti Varkaudesta. Hän oli sodan päätyttyä hakeutunut sinne sekä töihin Konepajalle. Asuivat alivuokralaisena Käärmeniemessä jossa niihin aikoihin syntyi Ritva. Maija tuli asumaan meidän kanss ja muutimme Rupsasta Muuruve-

den puolelle Hyvärilänmäelle Hyvärisen taloon kaikki neljä, minä, Severi, Maija ja Vikke. Meitä oli taas perhe. Olimme alivuokralaisina, jossa Aili H. piteli taloa ja hoiti samalla äitinsä. Kaikki tapahtui hyvässä sovussa isossa tuvassa jossa talvi-illat rassailtiin karpidilamppua.

Tämäkin vaihe kesti vain aikansa. Tätini Irinja ja puolisonsa Juho Hippi olivat "sijoitettuna" Kuosmasen taloon Nousionmäessä. Talossa oli aikamiespoika Esa. Kävimme usein tapaamassa Irinjaa ja Jussia. Niin usein, että Esa ja Maija alkoivat katsella toisiaan sillä silmällä. Seuraukset tunnetaan. Maija ja Esa menivät naimisiin ja se oli taas meidän senaikaisen perheidyllin loppu. Esan kengän numero oli 46. Minun valinta sotasaaliiksi Ala-Uuksun myymälästä oli oikeaan osunut. Maija muutti Kuosmalaan, minä Varkauteen, Vikke Jestoin suvun suojiin ja Severi - hän oli pahassa iässä, ei enää lapsi mutta ei vielä aikuinen. Osin hän oli Maijan luona, mutta missä tahansa niin ainaväärässä paikassa. Näin Severi on kaikesta selvittyään itse kokemuksensa kertonut.

No minä menin jauhosäkin kanssa Villen luo Varkauteen. Minun "loistava" työurani oli jo osoittautunut "nousujohteiseksi" ja hakeuduin jo myyjäksi paikalliseen Edistysmieliseen osuusliikkeeseen Ol Työnvoimaan. Ensin olin Luttilan myymälässä, mutta hyvin pian siirrettiin Taulumäen lihamyymälään, jossa Ahti Ahola oli myymälänhoitajana ja tästä kaikki varsinaisesti alkoi.

Ahti Ahola

Ahti Ahola ansaitsee oman rivinsä. Taulumäki oli Varkauden kauppalan toinen kaupan keskittymä. Täällä oli Oi Työnvoiman toimitilat. Sen sekataivaramyymälä oli kadun toisella ja lihamyymälä vastakkaisella puolella. Minut osoitettiin lyhyen Luttilan keikan jälkeen myyjäksi tähän myymälään. Ahti Ahola oli myymälän hoitajana. En ollut enää juoksupoika, nyt olin kovassa koulussa.

Ahola oli kova toimija ja hänessä oli esimerkkiä sylin täydeltä jota juuri minä tarvitsin.

Myymälässä oli myyjiä minun lisäksi pitkä poika Pöyhönen ja useita tyttöjä ja naisia. Näistä ei jäänyt ketään mieleen, koska vauhti oli niin kova. Myymälä oli aina täynnä asiakkaita ja tunnelma korkealla. Kaikki kävivät ostamassa liha-annoksensa tästä kaupasta ja tästä palveltiin muutkin kuin kotitaloudet Varkaudessa. Hotellin, ravintoloiden ja kuppiloiden emännät saivat parhaiten meiltä mitä tarvitsivat. Se on uskomatonta mutta totta. Se oli olosuhteiden hyväksikäyttöä, mutta sama oli mahdollisuus muillakin. Nakkipaketti emännälle piti suhteet kunnossa. Sen ajan muistivat ihmiset joita tapasimme vielä vuosien jälkeen jolloin kilpailu oli tasaantunut ja suosikit jo vaihtuneet.

Menestyksen salaisuus oli asiakkaan huomioiminen. Fraasina vanha, mutta oikein sisäistettynä aina tuore ja toimiva. Kaikki tuotteet oli palvelussa, jolloin jokainen asiakas kohdattiin erikseen. Tuote Valittiin yhteistuumin pari sanaa vaihtaen, se käärittiin, ojennettiin, kerrottiin hinta ja perittiin maksu. Toivotettiin hyvää jatkoa päivälle. Siinä oli mahdollisuus hyvään fiilikseen myymälässä ja sitä käytettiin meillä täysimääräisesti hyväksi. Ahola piti tätä tärkeänä. Hän seurasi työpöytänsä takaa, ja jos fiilis laski, tuli Ahola apuun. Ja kohta tunnelma oli taas katossa ja hän poistui hetkeksi omiin töihinsä tullakseen taas jos tarvis vaati. Ta-

varaa oli ja valikoimaa löytyi. Ostajan kanssa ei kuponkirajoista kursailtu. Tästä voisi päätellä että tilit ei täsmää, mutta se puoli hoidettiin toista kautta.

Ahola oli tullut Turun puolesta ja hänellä oli sinne hyvät yhteydet. Sieltä päin hankittiin kananmunat, lihat, perunat, kananpojat, porsaasat, heinät. Kaikkea tuli ja paljon. Lähipitäjistä ostettiin suoraan tiloilta silloin kun saatiin. Pöyhönen oli siinä hyvä. Ostaessa venytettiin hinta jotta tavaraa tuli, myydessä samoin jos lipsahti yli kupongin. Tämä oli parempi tapa kuin miten Pitkärannan myymälässä teimme. Siellä hankimme voita omalle leivälle punnitsemalla ennakoon ja jättämällä annoksen vähän vaille. Se oli kurja juttu. Anteeksi. Tämä oli reilua peliä. Työnvoimalla oli konttorilla osastopäällikön virka, jonka toimenkuvaan hankinta kuului. Meidän aktiivisuudesta johtuen myös muut myymälät halusivat tilata tuotteensa meiltä. Ja mehän toimitimme. Seurauksena osastopäällikkö konttorilla jäi ilman myymälöiden tilauksia, erosi palveluksesta ja ryhtyi lihakauppiaksi Varkauden torilla.

Elettiin siis säännöstelyn aikaa. Siihen kuului että sääntöjä myös venytettiin. Niin meilläkin, ja se selittää paljolti meidän laajat ja monipuoliset valikoimat. Kaiken lihan tuli käydä lihantarkastuksen kautta. Ihan aina ei voinut viedä. Sitä varten Varkauden Konepajalla työssä olevat toverit valmistivat tilauksesta mallin mukaisia jäljitelmiä leimasimista länsi-suomalaisista kunnista. Leimasinväriäkin tarvittiin. Sitä hankittiin paikalliselta tarkastamolta. Kaikki kaupassa myytävä liha piti olla tarkastettua ja leimattua. Tehtiin suunnitelma kun lähdettiin tarkastamolle. Ahola otti mukana takin sivutaskuun suurisuisen pullon. Minun tuli olla kiinnostunut kun lääkäri tutkii eläimen sisäelimiä. Minähän olin ja kyselin yhtä ja toista. Sillä aikaa Ahola kaatoi leimasinvä-

riä lääkärin isosta pullostasta omaansa, ja niin meillä oli taas omasta takaa leimasimet sekä värit. Kun tarkastaja kävi sitten jäädyttämössä, siellä oli vain ja ainoastaan kunnan kamaa ja kaikki asiallisesti leimattua tavaraa.

Kunnan lihakaupassa piti olla myös teurastamo. Niin tässäkin. Sitäkin pääsin kokeilemaan. Muistan vain huono-onnisen tapauksen. Olin sopinut lehmän teurastuksesta. Olin yksin. Naru lehmän kaulaan ja kiristys lattiassa olevaan renkaaseen turpa lähelle lattiaa. Kirves käteen ja hamara puoli esiin. Vähän epävarma veikkaus kumpi voittaa. Isku ei tietysti osunut nappiin. Kova riuhtaisu ja narut poikki. Lehmä nousi pystyyn takajaloilleen. Nurkassa oli iso pata, jossa kuumennettiin vettä kun teurastettiin sikoja. Lehmän etujalat pataan, ja minä padan reunalle kirves kädessä. Yritin selvittää missä päin se pääkallo keikkuu. Pitäisi antaa uusi annos. Siinä sitten huomasi oviaukossa miehen seuraavan tätä toimitusta. Sanoi olevansa kauppalan rakennusmestari ja kyseli että tämäkö on se menetelmä. Lupasi käydä konttorilla. En tiedä kävikö, mutta kohta lehmä oli lihoina.

Samassa tilassa oli myös vuotavarasto. Kerran oli Villen kanssa joku kiireellinen urakka illaksi koska seuraavana päivänä oli nahkatehtaan auto tulossa hakemaan vuodat. Käännettiin ja väännettiin ja ravisteltiin liika suola pois. Tuosta jäi päällimmäisenä mieleen vuotien vastenmielinen haju.

Osuuskauppa oli sen jäsenten oma yritys, ja sitä se on tietysti edelleen. Jäsenhallinto valvoi toimintaa ja jäsenet saivat osan tuloksesta ylijäämän palautuksena jos ja kun jaettavaa syntyi. Sen menestys perustui hallintomalliin sekä kilpailukykyyn tuotteissa ja palveluissa. Osuuskunnan jäsenen tulosvastuu tuli ilmaista jo toiminimessä. Jäsenyys ilman lisämaksuvelvollisuutta ilmaistiin lyhenteellä il ja ra-

joitettu lyhenteellä rl. Ensimmäiset kuluttaja-aktivistit olivat osuuskauppaliikkeen perustajat. Merkittävä periaatteellinen valinta oli myydä myös muille kuin jäsenille. Ylijäämä palautettiin ostosten mukaan, joten ostoksista annettiin kuitti.

Varkaudessa oli käytössä kassakoneet tiskillä, ja kamemesta pari kertaa pyöräyttämällä rahastus kirjautui ja kuitti syntyi. Uuksulla oli "manuaalinen" menetelmä. Fanerilaatikossa oli vierä vieressä rullina eriarvoisia merkkejä 5-, 10-, 20-, 50 penniä ja 1-, 2-, 3-, 5-, 10- sekä 50 markkaa. Näistä revittiin ostosten hinta ja asiakas sai merkkejä ostoksiaan vastaavan summan. Jäsen säästi merkit, laski ne vuoden lopussa ja palautti nipun laskettuna myymälään odottamaan ylijäämän palautusta. Konttorilla kuittien oikeellisuus vielä tarkastettiin pistokokein. Kyllä laskemista riitti. Merkit olivat myös juoksevasti numeroituja, joten niistä laskettiin päivän myynti ja verrattiin rahan määrään. Se oli samalla kassan tarkistus jossa oli sattumoisin mukana myymäläneuvoston jäsen edustaen jäsenistöä.

Inventaario oli toinen valvontakäytäntö. Varkaudessa meillä tämä oli väljennetty malli. Teimme sen Aholan kotona. Hän kutsui henkilökunnan illalla kotiinsa, juotiin kahvia ja vietettiin iltaa. Siinä ohessa tehtiin myymälän tavaraluettelo. Yksi muisti voilaatikot, joku nautan ruhot, toinen kanamunien määrän. Siitä tuli näin summittainen, mutta konttorilla luetteloon luotettiin. Tulokset laskettiin sen perusteella ja hyväksi havaittiin.

Tuosta myymälästä ja sen esimiehestä sain ensimmäisen ja vankan kosketuksen työelämään ja varsinkin vähittäiskauppaan. En kyllä kokenut häntä esimieheksi, anteeksi vaan mutta vaikutteet siitä seurasivat ties kuinka pitkälle myöhemmin. Ahti Aholalle olen ikuisesti kiitollinen, olen ollut ja olen edelleen. Täällä Varkaudessa kävin kutsunnoissa 12.09.1946. Astuin palvelukseen seuraavan helmikuun

erässä 4. päivänä, mutta yhteys Varkauteen ja Aholaan ei päättynyt tähän.

Palvelusaika oli yksi vuosi ja ennen sen päättymistä Ahola lähetti kirjeen: Kun nyt vapaudut, älä mene Varkauteen. Olen muuttanut Lahteen. Tule tänne töihin. Ota yhteyttä. Kyllä minä menin Varkauteen, menin ikään kuin armeijasta kotiin Villen luo. Kävin Työnvoimassakin ja herrat esittelivät muutamia myymälöitä joissa olisi ollut myymälänhoitajan paikkoja. Enpä paljon puhunut. Menin Lahteen. Siellä oli toinen meininki. Lahden Osuuskaupalla oli 250 myymälää 12 pitäjän alueella. Ahola oli osastopäällikkönä vastuualueena elintarvikekaupan ostotoimi. Kerintielle oli valmistumassa uusi myymälä ja sen hoitajaksi oli minut ajateltu asettaa. Se sopi hyvin. Ahola otti minut asumaan luonaan kunnes Kerintie valmistui. Sekin sopi. Aholan asunto oli Rautatiekatu 15. tavaratalon kolmas kerros. Ei kovin suuri asunto. Hänellä oli vaimo Terttu, kotirouva joka harrasti kuvataidetta. Piti myös näyttelyitä. Ensimmäinen lapsi heillä oli vasta vajaan vuoden. Perheessä oli kotiapulainen ja minä näiden kaikkien lisäksi. Yhdessä kävelimme ja katselimme Lahtea, iso kaupunki se oli.

Ihailin Aholan tapaa hoitaa asiakassuhteita. Siihen aikaan ei ollut mikään keskitettyä. Tavarat hankittiin omalta alueelta mitä se tarjosi. Olisivat myyneet enemmänkin ja haluttiin korkeampaa hintaa mitä voitiin tarjota. Ostajan ja myyjän laatukriteeritkään ei osuneet aina yksiin. Jos asiakas tulikin joskus pettyneenä ja nyrkit taskussa, niin Aholan ansiosta suhteeseen ei tullut säröä. Istuin usein hänen toimistossa salaa ihailien hänen luontevaa tapaa hoitaa vaikeita asioita.

Kerintie valmistui, mutta se kausi ei kestänyt kauan. Ahola oli taas asialla. Orimattilassa oli valmisteltu myymälänhoitajan vaihtamista. Hän tarjosi paikkaa minulle. Kertoi minkälainen kylä, minkälainen kauppa ja paljonko myyntiä.

No minähän olin taas valmis. Lisäksi oli välipuhe, että jos siellä ei ole kivaa, soita niin järjestyy muuta. Kunnan esmiehenä seuranta jatkui. Jonkin ajan kuluttua taas soitto ja kuulumisten kysely. Muun muassa onko siellä kivoja tyttöjä. Ahaa, no on täällä yksi. Saanko tulla katsastamaan sanoi Ahola. No joo. Missä se kävisi päinsä hän jatkoi. Täällä on Kalliojärven lavalla lauantaina tanssit, siellähän se. Tulen lauantaina.

Kalliojärvellä tavattiin. Ahola kysyi missä se tyttö. Tuolla tuo punainen mekko tuossa. Haki Pirkon tanssiin ja palautti. Antoi samalla lausunnon ”ihan hyvä mutta liian laiha. Soita maanantaina ja pyydä palkan korotusta ja lihota se”. Soitin ja siitä se alkoi. Terttu ja Ahti olivat muuten häissä sitten kun oli se aika. Ahola olisi ollut myös hyvä seuramies, jos olisin siihen aikaan ymmärtänyt käyttää hyväksi näitä suhteita. Kerrotaan hänen työmatkallaan Kouvolassa pistäytyneen iltapäivällä paikallisessa ravintolassa. Hän oli hakenut siellä tanssiin jotakin naista, jota haki myös paikalle osunut näyttelijä Tarmo Manni. Ahola ei tykännyt tuosta hyvästä. Hän astui kesken kaiken tanssilattialle, otti Mannia tukevasti rinnuksista, nosti vähän yläsuuntaan ja sanoi kuuluvalla äänellään: hyvä herra, ettekö te tiedä, että minä olen teurastamolautakunnan puheenjohtaja. Mannin kerrotaan luovuttaneen.

Pirkon työura oli lyhyempi kuin mitä olen tässä kuvannut omalta osaltani. Siinä oli myös vähemmän mutkia. Eikä siihen ollut aikaakaan käytettävissä sillä tavalla kuin minulla viisi vuotta vanhemmalla ihmisellä. Orimattila oli pysynyt paikallaan, Pirkko oli pysynyt ja Villatehdas pysyi. Töihin mentiin sinne kun tuli se aika. Äiti Sievä puhui mestarille Pirkon puolesta ja siitä vaan sanoi Petäjä, Sievän hyvin tuntema mestari.

Pirkko aloitti puolaajana. Tehdas valmisti kankaansa lan-goista lähtien. Ura oli nousujohteinen ja seuraava työ olikin jo luojan (huom. pieni I) apulaisena. Niisien avulla luotiin kuvio kudottavalle kankaalle. Se oli kankaan luontia ja tässä Pirkko sai tilaisuuden olla luojalle avuksi. Kutomakoneet salissa saivat aikaan kovan melutason jossa toisen kuuleminen oli mahdotonta vaikka työskenneltiin ilman kuulosuojaimia. Siitä tehtävä eteni noppakoppiin Neiti Laurell'in tarkan silmän alle. Siellä oli hiljaista, mutta siellä taas keskustelu oli kielletty ja tällä kertaa työn tehoa häiritsevänä. Siellä nopattiin solmut sileiksi, jotta kangas kulkee seuraavat vaiheet häiriöttä. Pirkko oli tarkka ja täsmällinen tässä kuin muissakin töissä sen jälkeen. Tuotakaan vaihetta ei kestänyt kovin kauan. Työ ei ollut pätkätyötä vaikka se siltä vaikuttaa.

Pirkon työura Orimattilassa seurasi Petterin periaatetta. Siinähan työntekijä nostetaan aina pätemättömyyden tasolle. Jos osaat tehtävän hyvin, sinun ei anneta tehdä sitä, vaan siirretään seuraavaan, vaativampaan ja niin kauan kuin olet saavuttanut pätemättömyyden tason.

Kohta naimisiin menon jälkeen muutimme pois Orimattilasta. Pirkkokin tuli kauppaan töihin. Jatkoimme sitten yhdessä samassa työssä, tosin paikkakuntaa vaihtaen kymmenen vuotta.

Lopuksi

Tässä me olemme muistelleet polkua, jota pitkin olemme kulkeneet tähän jossa olemme. Paljain jaloin puhtaalta pöydältä lähtien on kaikki uutta ja erikoista mitä vastaan tulee. Menneen muisteleminen on vanhan kertausta, mutta kertaushan on oppimisen äiti. Matka menneeseen on ollut myös oppimisen paikka. Kun tuntee entisen ymmärtää nykyisen ja arvaa paremmin tulevan. Tämä kannatti tehdä. Se oli opintomatka menneeseen. Kiitos yhteistyöstä Pirkko ja Jari.

Arkista asiaa meille on se, että eri suunnista lähtien tiemme yhtyvät ja hyvässä tapauksessa jatko voi vastata hyvinkin odotuksiamme. Aina ei näin ole. Mutta oli tai ei, niin tavallinenkin tarina on kaikkea muuta kuin tavallinen jos katsoo merkintöjä matkan varrelta.

Menneitä muistellen esityksestä tulee helposti sekava. Mutta niin on todellisuuskin. Harvalla meistä latu on valmiiksi aurattu suorana horisonttiin. Mehän kuljemme läpi elämän luovien mitä erilaisten mielipiteiden vyöryn, talouden ankaran paineen, houkutusten repivät haasteet, kantaen vastuun ja muistaen veloitteet. Lomittain ne vastaan tulevat ja sulassa sovussa niiden kanssa on eletävä. Siksi merkinnät tässä eivät seuraa kalenteria tai ikävuosia, mutta joku logiikka siinä lienee. Punaisena lankana ehkä riittävä otanta kuvan luomiseksi mitä on sattunut, miten me aikamme tapahtumat koimme, miltä se meistä tuntui, ja tietysti vain meistä. Ehkä merkinnät kertovat pieneltä osin miten maailma on tuolla aikavälillä muuttunut ja muuttuu, aina vaan paremmaksi, mutta hyväksi ei milloinkaan.

Mikäpä meille läheisempää kuin oma lapsuus, perhe, aikuisuus ja hengissä selviäminen. Tai sosiaaliset suhteet, eli niin sanottu verkosto, jossa osana naapurit läheltä ja kaukaa. Ja kaikessa tässä ainutkertaisia, ei toista samanlaista. Oma menneisyytemme on meidän. Siihen on mielenkiintoista palata. Muuttolinnutkin palaavat pesimäpaikoilleen.

Vantaalla 24.3.2007

Pirkko ja Pauli